ORTAOKUL KİTAPLARI

GÜZEL TÜRKÇEMİZ

Çiğdem Kaleli
Sınıf : II-2-A No:10
Bulanık
Muş.

KEMAL DEMİRAY

Çiğdem Kaleli
2/A
No:10
Bulanık
Muş.

Mahiye Mangır
2012

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ Koll. Şti.
Istanbul, Ankara Cad. No. 95

Basıldığı yer :
BİZİM MATBAA
İSTANBUL — 1976

ÖĞRENCİLERE

Bu kitaptan nasıl faydalanmalı?

Bu kitaptan faydalanmak için aşağıdaki noktalara dikkat ediniz:

1. Okuyacağınız yazının sayfasını **İçindekiler** tablosundan bulunuz.

2. Metinleri dikkatli, anlayarak okuyunuz. Yazıları anlamadan, altlarındaki açıklamaları kavrayamazsınız; çalışmaları başaramazsınız.

3. Bilmediğiniz kelimelerle tanınmış yazar ve şairler hakkındaki bilgileri, kitabın sonundaki **Ansiklopedik Sözlükte** bulabilirsiniz.

4. Kitapta geçen Türkçe terimlerin sayfasını indeksten öğrenebilirsiniz.

5. Daha geniş çalışmalar için elinizin altında **Sözlük, ansiklopedi, atlas** bulunması faydalı olur.

6. Her ay sonuna konan yoklamalarla bilginizi ölçünüz.

7. Tavsiye edilen kitapları fırsat buldukça okumanız anlayışınızı ve okumanızı geliştirir.

İÇİNDEKİLER

			Sayfa No.
	Sınıf Kitaplığı		7
	Bilgilere Toplu Bakış		9
	Ekim		
1.	Okuma Sanatı	Fuat **Baymur**	15
2.	Canım Kitap (Serbest)	Suut Kemal **Yetkin**	20
3.	Köye Giden Arı Kovanları (Serbest)	Vedat **Pınar**	22
4.	Sağanak	Orhan Seyfi **Orhon**	25
5.	29 Ekim	Ahmet Kutsi **Tecer**	29
	Yoklama: 1		33
	Kasım		
6.	Boğaz Rüyası	Necmettin Halil **Onan**	35
7.	Istanbul Ufuktaydı (Serbest)	Yahya Kemal **Beyatlı**	37
8.	Beş Yüzüncü Yıl	Yusuf Ziya **Ortaç**	38
9.	Geldiği Gibi (Serbest)	Nurullah **Ataç**	41
10.	Lala	Reşat Nuri **Güntekin**	43
11.	Yurtsever Öğretmen (Serbest)	Halide Edip **Adıvar**	47
12.	Herkes Kendi Yerine	Cevat Fehmi **Başkut**	49
	Yoklama: 2		55
	Aralık		
13.	Kuşyemi	Reşat Nuri **Güntekin**	58
14.	Bizim Memleket	Faruk Nafiz **Çamlıbel**	64
15.	Güreş (Serbest)	Refik Halit **Karay**	66
16.	Yılan Enstitüsü	Falih Rıfkı **Atay**	68
17.	Bir Mektup	Ziya **Gökalp**	72
18.	Manisa Yazları (Serbest)	Y. K. **Karaosmanoğlu**	75
19.	Gölyüzü (Serbest)	Reşat Nuri **Güntekin**	77
	Yoklama: 3		80
	Ocak		
20.	İstiklâl Marşını Dinlerken	Cahit Sıtkı **Tarancı**	82

			Sayfa No.
21.	Kuyruklu Yıldız	H. Rahmi **Gürpınar**	84
22.	Sarayda	Ahmet **Rasim**	88
23.	Doğru Sözler		92
24.	Boğaç Han	Eflâtun Cem **Güney**	95
25.	Kanije Kahramanları	Namık **Kemal**	98
	Yoklama: 4		102
Şubat			
26.	Aslanla Çakal	Beydeba	105
27.	Altın Yumurtlayan Tavuk (Serbest)	La Fontaine	110
28.	Gurur Veren Başarı (Serbest)	Alphonse **Daudet**	111
29.	Orta Anadolu Köyünde	Y. K. **Karaosmanoğlu**	114
30.	Tulûat Tiyatroları (Serbest)	Reşat Nuri **Güntekin**	118
31.	Yolcu	M. Emin **Yurdakul**	120
	Yoklama: 5		122
Mart			
32.	Yolda	M. Şevket **Esendal**	124
33.	Gidelim (Serbest)	Karacaoğlan	128
34.	Börekçide	Ahmet **Rasim**	129
35.	İlk Romanım	H. Rahmi **Gürpınar**	132
36.	Malazgirt Savaşı (Serbest)	F. Fazıl **Tülbentçi**	136
	Yoklama: 6		139
Nisan			
37.	Cimrinin Ölümü	H. de **Balzac**	141
38.	Mimar Sinan	Ahmet Refik **Altınay**	145
39.	Arzuhalci	Orhan **Hançerlioğlu**	149
40.	Altor Şehri (Serbest)	Yahya Kemal **Beyatlı**	152
41.	Cimrinin Ziyafet Hazırlığı	Molière	155
	Yoklama: 7		159
Mayıs			
42.	Yapraklar ve Çiçekler İçinde Bir Şehir	Ahmet **Haşim**	161
43.	Bir Kavak ve İnsanlar	Haldun **Taner**	164
44.	Göklerde Savaş	A. de **Saint Exupéry**	167
45.	Atatürk'e Ağıt	Cahit **Külebi**	171
	Yoklama: 8		175
	Ansiklopedik Sözlük		177
	İndeks		190

Not: Serbest kaydı bulunan metinlerin işleniş şekli, öğretmene bırakılmıştır.

Sınıf Kitaplığı

Bu yıl, geçen yılkilerden başka, aşağıdaki kitaplardan istediklerinizi okuyabilirsiniz.

* **Anadolu Manzaraları,** Hikmet Birand
Arzın Merkezine Seyahat, Jules Verne
Atatürk - Hayatı ve Eserleri, Eflâtun Cem Güney
Buffalo Bill, Mario Grissan, çeviren: Asım Baltacıoğlu
Dede Korkut Masalları, Eflâtun Cem Güney
Edison, G. O. Duvie, çeviren: Ali Kemal Balkanlı
Eski Kahramanlar, Ömer Seyfettin
Falaka ve Gecelerim, Ahmet Rasim (Sadeleştiren: Satı Erişen)
Gizli Bahçe, F. H. Burnett
* **Guliver'in Seyahatleri,** Swift
İyi İnsan, İyi Vatandaş, E. W. Foester, çeviren: Müşerref Hekimoğlu
Kahramanlar Geçiyor, Feridun Fazıl Tülbentçi
Kurtları Yıldıran Kış, Kurt Lügen, çeviren: S. Turkis Noyan
Memleket Türküleri, Osman Atillâ
Pollyanna, Porter Eleanor
Sessiz Dünya, Jacques - Yves Cousteau ve F. Dumas, çeviren: M. Doğan Özbay
Tom Sawyer'in Maceraları, Mark Twain, çeviren: Azize Erten
Üç Silâhşörler, Aleksandre Dumas

Not: Cevirenleri belirtilmemiş eserlerin çeşitli çevirileri vardır. Bir tanesini seçip okuyabilirsiniz.

* işaretli kitaplar Millî Eğitim Bakanlığınca da bastırılmıştır.

BİLGİLERE TOPLU BAKIŞ

Yazı nasıl yazılır?

I. Yazı, bir konu ile ilgili olarak yazılır. Konuyu kendimiz tayin etmiş olabileceğimiz gibi başkası da verebilir. Her iki durumda da yazı yazabilmek için önce konuyu iyi anlamalı, yazılacak yazının şeklini tayin etmeli, konuyu açıklayıcı malzemeyi toplamalıdır.

Konuyu iyi anlamak demek, onun hangi maksatla ilgili olduğunu kesin olarak bilmek demektir.

Her konu, çok defa yazının ne şekilde yazılacağını da gösterir. Sözgelişi «Bir okul anınızı anlatınız.» konusu hikâye etme tarzında yazılır. Çünkü anlatacağınız anı bir olaydır. Oysa «Okula niçin geliyorsunuz?» konusuna göre bir yazı yazacak olursanız düşüncelerinizi açıklayacaksınız. Konu verilirken yazının tasvir, hikâye etme, açıklama, iddia ve ispat, mektup tarzlarından biriyle yazılacağı ister açıklansın, isterse açıklanmasın bunu konudan çıkarmak ve ona göre yazıyı yazmak gerekir.

II. Düşünmenin ve bilginin gelişmesi gözleme, okumaya bağlıdır. Etraflarını iyi görmesini bilen, okullarda iyi yetişmiş ve okumaya meraklı insanlar herhangi bir konuda daha kolay yazı yazabilirler.

Şu halde yazı yazabilmek için: 1) Gözleme, 2) Okumaya ihtiyaç vardır.

Gözlem demek, etrafımızdaki varlıkların, etrafımızda olup biten olayların özel taraflarını yakalayabilmek demektir. Bu iş, beş duyumuzun yardımıyle olur.

Yazı yazarken işe yarayacak okuma, değerli eserlerin dikkatli ve çok defa not alınarak okunması şeklidir.

Yazı yazılırken gözlem ve okuma yoluyle kazanılmış bilgilerden hepsi işe yaramaz. Bunlardan konunun maksadıyle yakın ilgisi bulunanları seçmek gerekir. Konunun yazıda belirtmek istediğimiz maksadı ana fikri meydana getirir. Birtakım fikirler ana fikrin belirmesine yarar. Anlatımda ikinci derecede fikirler de vardır ki bunlar, yardımcı fikirlerdir. Ana fikrin açık bir şekilde belirtilebilmesi yardımcı fikirlerin bir tertibe

konulmasını gerektirir. Yardımcı fikirlerin, ana fikri en iyi belirtecek tarzda sıraya konmasına **tertip**, bu sıraya da **plan** denir.

Bir planda, genel olarak, giriş, gelişme ve sonuç bulunur. Girişte konunun ana hatları belirtilir. Gelişme bölümünde ayrıntılardan faydalanılır. Sonuçta ise, olay anlatılmışsa, olayın sonucuna; fikir üzerinde durulmuşsa genel görüşe varılır.

III. Konu ile ilgili planımızı hazırladıktan sonra anlatım başlar. Anlatımın aracı dildir. Dil, **kelime hazinesi** ve **sözdizimi** ile anlatımda rol oynar.

Yazıda dil malzemesini kullanmayı da bilmelidir. Kelime hazinesinden faydalanırken şu iki nokta göz önünde bulundurulmalı:

1. Kelimeleri doğru kullanmalı. Kelimelerin doğru kullanılması hem anlam, hem de yazım ile ilgilidir,
2. Maksadı en iyi bildiren kelimelerden faydalanmalı.

Anlatımda, sözdizimi bakımından da — kelimede olduğu gibi — doğruluk başta gelir. Cümlenin doğruluğu, dilbilgisi kurallarına uygun cümle kurmakla sağlanır. Türkçede genel olarak cümle şemasını şöyle gösterebiliriz:

Kardeşim + kitapçıdan kitap + aldı.
Özne + Tümleçler + Yüklem

Fakat bu sırada gerektiği takdirde, değişiklik yapılabilir. Sözgelişi, yukarıki cümle şöyle de söylenebilir:

Kitapçıdan kitabı aldı kardeşim.

Cümlelerin doğruluğunu sağlamak için önceleri kısa cümle kurmaya dikkat etmelidir.

Yazıda cümlenin doğru olması yetmez; fikirler de doğru ve açık olmalıdır. Fikirlerin anlaşılır şekilde anlatılmış olmasına **açıklık** denir; açık anlatımın zıddı müphem anlatımdır.

Cümleleri meydana getiren kelimelerin kolay söylenir olması, ses bakımından birbirleriyle uyuşmaları anlatımı zevkli hale sokar. Kelimelerin ses uygunluğundan cümlede **ahenk** ve **akıcılık** doğar.

Anlatımda gereksiz kelime ve cümleler bulunmamasına dikkat etmeli. Fikirlerin, duyguların yeteri kadar kelime veya cümle ile anlatılmasına **duruluk** denir. Duruluğa dikkat olunmayan yazılarda gereksiz kelimelere, cümlelere rastlanır.

Yazının bir plana göre düzenlenmiş birtakım yardımcı fikirlerden meydana geldiğini yukarıda açıkladık. Bölümler, yazıda, satır başlarıyla belirtilir. Yazıda belli bir fikrin açıklandığı ve bir satır başından öteki satır başına kadar süren bu bölümlere **paragraf** denildiğini biliyorsunuz.

Yazının paragrafları plana göre ölçülü olmalıdır. Giriş ve sonuç bölümleri, daima gelişme paragraflarından kısadır.

Yazı, bütün paragraflarıyle insan üzerinde zorla yazılmış, özenilmiş etkisi bırakmamalıdır. Bu yazının gereksiz sözlerden, zorlanmalardan uzak oluşu tabiîliği yaratır. Şu halde bu yazıda **açıklık, duruluk, akıcılık** ve **tabiîlik** gibi nitelikler bulunmalıdır.

Yazıda, noktalama işaretlerinin kullanılması da fikirlerin anlaşılmasını kolaylaştırır.

IV. Buraya kadarki açıklamalardan sonra çeşitli yazma tarzlarını ve bu tarzlara göre dikkat edilecek başlıca noktaları belirtebiliriz.

1. **Tasvir** — Yazıyle resim yapmak demektir. Her varlık tasvir konusu olabilir. İnsan tasvirlerine **portre** denir. İnsanların dış bakımdan tasvirlere **fizik portresi**; ahlâk, duygu, düşünüş bakımlarından yapılmış tasvirlere **ruh portresi** adı verilir.

Tasvirler, geniş ölçüde gözlemden faydalanılarak yazılırlar. Tasvirlerde belli ayrıntıları sıralamaktan kaçınmalı, varlıkların en özel taraflarını bulup göstermelidir.

2. **Hikâye etme** — Hikâye etme olay anlatma demektir. Olaylar, çok defa, oluş sırasıyle anlatılır. Olayların sonucunu girişte belirtmemek, sezdirmemek yazının sonuna kadar merakla okunmasını sağlar. Hikâye etmede, giriş bölümünde, olayı meydana getiren nedenler ve kişiler belirtilir. Gelişme bölümünde olayla ilgili ve merakı artıran **entrika**lardan faydalanılır ve olay düğümlenir. Sonuçta düğüm çözülür.

3. **İddia ve ispat yazıları** — Bu çeşit yazılarda bir fikrin iddiası ve ispatı yapılır. Giriş bölümünde, iddia veya ispat olunacak fikir belirtilir. Gelişme bölümünde, yeter sayıda, tanıt ve kanıttan faydalanılır. Sonuçta, bu tanıt ve kanıtlarla vardığımız fikir belirtilir.

4. **Açıklama yazıları** — Bir fikrin, bir atasözünün, bir özdeyişin (vecizenin) açıklanması bu çeşitten bir yazı yazmayı gerektirir. Bu yazılarda, üzerinde durulacak fikir iyi ve doğru kavranmış olmalıdır. Aksi takdirde fikri yanlış, eksik açıklamak tehlikesi vardır.

5. **Mektup** — Mektuplarda tarih, hitap bulunması, sonda sağlık dileği veya saygı gibi duyguların belirtilmesi, imza atılması, adres yazılması başlıca özelliklerdir. Mektupların bu belli şekli dışında kalan kısmında tasvir, hikâye etme, iddia ve ispat, açıklama tarzlarından faydalanılır. Mektuplarda aranacak en önemli iki özellik açıklık ve samimîliktir.

Güzel Türkçemiz

EKİM

1. OKUMA SANATI

Fuat Baymur

Bundan yirmi yıl kadar önce bir Avrupa dergisinde «Dünya Ormanları Tehlikede» başlığını taşıyan bir yazı okumuştum. Avrupa'nın en çok okunan gazetelerinden birinin sahibi olan yazar, dünya üzerinde çok fazla kitap, gazete ve dergi çıkması yüzünden dünya ormanlarının günün birinde kâğıt haline gelmek tehlikesinde olduğunu yazmakta idi. İnsan, okumanın ne büyük bir ihtiyaç olduğunu başka memleketlerde görüyor. Bu memleketlerde insanlar trende, tramvayda... her yerde okuyorlar. Hatta okumağa yeter vakit bulamadıkları için, eldeki zamandan daha fazla faydalanmak çarelerini arıyorlar.

Ancak, okuma kolay elde edilir bir sanat değildir. Dünyanın sayılı fikir adamlarından ve ediplerinden biri olan Goethe (Göte), okuma hakkında şöyle söylüyor:

«Herkes, okuma öğrenmenin ne kadar zamana ve emeğe mal olduğunu bilmiyor. Ben bunun için seksen yıl harcadım. Hâlâ da amaca vardığımı söyleyemem.»

Oysa çocuklar okula girdikten birkaç ay sonra okumayı öğreniverirler. Fakat bu okuma, bir metni seslendirmekten başka bir şey değildir. Goethe'nin kastettiği manada okuma, bir eseri yaşatmak, onun yeni baştan inşasında rol almak ve bu sayede kendi hayat ve dünya görüşümüzü zenginleştirip derinleştirmektir.

Okumayı sesli ve sessiz okuma diye ikiye ayırabiliriz.

Sesli okuma; okuma öğrenmek, bir metinden birçok kimseyi faydalandırmak ve dinleyenler üzerinde derin etkili olmak bakımlarından önemlidir.

Buna karşılık sessiz okuma da hayatta en çok kullanılan bir okuma çeşidi olduğu, çabuk okumaya imkân verdiği, sesli okumaya hazırladığı için faydalıdır.

Sesli okuma, iyi bir şekilde sesli okuyarak öğrenileceği gibi, sessiz okuma da iyi bir tarzda sessiz okuyarak elde edilir.

Bir metni sesli olarak okumak istediğimiz zaman şu noktalara dikkat etmeliyiz:

1. Kelimeleri doğru ve açık söylemeli.
2. Kelimeleri uygun tarzda gruplandırmalı.
3. Yüz ve vücut hareketlerine anlama uygun bir şekil vermeli.

Sessiz okuma sırasında da şu cihetlere dikkat etmek faydalı olur:

1. Dudak hareketleri yapmamalı; hatta içten okumamalı. Çünkü bunlar okumanın hızını azaltır.

2. Kelimeleri parmak, kalem, vesaire ile izlememeli. Bunlar insanı kelime okuyucusu haline getirir. Bu yüzden sürat düşer ve anlamı kavramak güçleşir.

3. Mümkün olduğu kadar süratli okumalı.

4. Anlamı bilinmeyen kelime ve fikirler üzerinde durmalı.

Okumada hız da önemlidir. Anlamı kaybetmemek şartıyle mümkün olduğu kadar süratli okumalıdır. Okumada sürati artırmak için her gün 5 - 10 dakika normal olandan daha hızlı okumak faydalıdır. Zamanla sürat artar. Şunu da ilâve edelim ki, süratin artması kavramayı da kolaylaştırır.

Önemli eserleri bir defa okumakla kalmamalıyız. Böyle bir eser, ancak ikinci okunuştan sonra anlaşılır. İlk okuma dikkatli fakat çabuk olmalıdır. İkinci okuyuşta, evvelce çıkan güçlüklerin kendiliğinden ortadan kalktığı görülür. Birinci okuyuş bir nevi tanışma, istikamet tayini, ikinci okuyuş ise asıl anlamak içindir.

(Evde Okulda, Eğitim, sayı I, 1948)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler ve deyimler — metin, Goethe, kastetmek, inşa, rol yapmak, bu sayede, istikamet tayini.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Fazla kitap, dergi ve gazete yayınlanmasının dünya ormanları için tehlikesi nedir? Bu tehlike gün geçtikçe niçin artıyor?

2. Goethe, okuma için seksen yıl harcadığı halde neden amaca varamamış? Goethe «okuma» kelimesi ile neyi kastediyor?

3. Kaç türlü okuma var? Her birinin ne gibi faydaları bulunduğunu söyleyiniz.

4. Sesli okuma sırasında neleri yapmamalı?

5. Sessiz okumada nelere dikkat etmeli?

6. Süratli okumak için ne yapmalı? Süratli okumada neye dikkat etmeli?

7. Önemli eserleri okurken nasıl hareket etmeli?

III. Faydalı okuma nedir? — Yazıda, okuyanlar arttığı halde çok kimsenin faydalı şekilde okumadığına işaret ediliyor. Faydalı okuma nasıl olur? Bir yazı okunduktan sonra şu yönlerden düşünülmelidir:

1. Yazıdaki kelimelerin ve deyimlerin anlamlarını biliyor muyum? (Bilmedikleriniz varsa sözlüğe, ansiklopediye baş vurunuz)

2. Yazının konusu nedir? (Cevap veremiyorsanız yazıyı daha dikkatli okuyunuz.)

3. Yazının ana fikri, yardımcı fikirleri nelerdir?

4. Yazının plan özelliği nedir?

5. Yazarın kelimeleri ve cümleleri kullanırken yarattığı özellikler nelerdir?

Her okuyuşta bu noktalar üzerinde süratle doğru ve kesin bir karara varabilmeniz için önceleri, dikkatli ve sürekli çalışmalara ihtiyaç vardır. Zamanla bu tarz okuyuş alışkanlık haline gelir; görüşünüz, anlayışınız, bilginiz gelişeceği için güçlükleri yenmek kolaylaşır.

Okumanızdan edindiğiniz bilgilerin unutulmaması, bilginin sürekli olması gerekince bunlardan faydalanılması maksadıyle not almaya, özet çıkarmaya da alışmalıdır.

IV. Yazının planı — Bu yazıyı başlıca iki büyük bölüme ayırabiliriz. Bunları gösteriniz.

V. Eşanamlı kelimeler — 1. Yazıda kullanılan, aşağıdaki kelimelerin birer eşanlamlısını bulunuz. Bu kelimeleri yazıdaki yerlerine koyarsanız cümle güzelliğini korur mu? Bu fark neden ileri geliyor?

sayılı (Fikir adamı)
derinleştirmek (Dünya görüşünü derinleştirmek)
yaşamak (Eseri yaşamak)
seslendirmek (Metni seslendirmek)
kavramak (Anlamı kavramak)

2. «... Oysa çocuklar okula gittikten birkaç ay sonra okumayı öğreniverirler.» ve «Okumayı sesli ve sessiz okuma diye ikiye ayırabiliriz.» cümlelerinde **öğreniverirler, ayırabiliriz** fiilleri yerine **hemen öğrenirler, ayırmaya muvaffak oluruz** sözlerini kullansaydık maksadı daha çok kelime ile anlatmış olacaktık. Oysa mümkün olan yerde az kelime kullanmalı. Maksadı, gereksiz kelimelerden arınmış bir halde anlatmaya **duruluk** denildiğini biliyorsunuz.

VI. Yazım — 1. Aşağıdaki kelimeleri yüksek sesle söyleyiniz ve her birini bir cümlede kullanınız, cümleleri defterinize yazınız.

kâğıt **imkân** **hâlâ** **ilâve**

2. Yazıda, aşağıdaki kelimeler neden bitişik yazılmış? Bu kelimelerle kurduğunuz birer cümleyi defterinize yazınız.

öğrenivermek **ayırabilmek**
kastetmek **kaybetmek**

3. Yazıda, **«Dünya Ormanları Tehlikede»** sözünde her kelimenin ilk harfi niçin büyük harfle yazılmış?

VII. Tırnak işaretleri niçin kullanılıyor? — Yazının iki yerinde **tırnak** « » işareti kullanılıyor. Bunların ne maksatla kullanıldığını söyleyiniz.

VIII. Yazma çalışması — Yukarıda, bir fikrin açıklandığını gördünüz. Bu tarz anlatıma **açıklama** denildiğini biliyorsunuz. Bir fikirle ilgili düşüncelerimizi, bir atasözünün, bir özdeyişin anlamını belirtmek için

açıklama tarzından faydalanırız. Açıklamada başarı gösterebilmek için üzerinde durduğumuz sorun ile ilgili fikirlerimiz doğru ve açık olmalıdır.

Aşağıdaki konular bu tarzda yazılabilecek olanlardandır.

1. İyi seçilmiş bir kitap, en yakın dosttur.
2. Okumanın ne gibi faydaları vardır?
3. Kâğıdın faydalarını belirtiniz.

IX. Çeşitli yayınları tanıyınız — 1. Yazıda, gittikçe daha çok kitap yayımlandığı söyleniyor. Bu kitaplar hangi konularda yazılmış olabilir? Son zamanlarda yayımlanmış birkaç kitap adı söyleyiniz.

2. Gazete ile dergi arasındaki fark nedir? Bu çeşit yayınlar konularına göre nasıl adlandırılır? Birkaç dergi ve gazete adı söyleyiniz.

X. Bir ansiklopedi çalışması — Yazıda, Goethe (Göte)'nin kim olduğunu açıklayan cümleyi bulunuz. Bu cümlede onun değeri nasıl belirtiliyor? Goethe hakkında daha fazla bilgi edinmek için ansiklopediye baş vurunuz.

XI. Kütüphane ve kitapçı katalogları — Goethe'nin eserlerinden bazıları, M. E. B. Dünya Edebiyatından Tercümeler Serisinde yayımlanmıştır. Bunların okul kitaplığında bulunup bulunmadığını kütüphane kataloğundan araştırınız. Kitaplığınızda bu kitaplar yoksa veya eksikse, bu eserlerin adlarını, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri kataloğundan öğrenebilirsiniz.

Bu çalışmalar sırasında başka kitapçı katalogları da bulup inceleyiniz. Bu katalogların ne gibi faydaları vardır?

2. CANIM KİTAP

Suut Kemal Yetkin

«Issız bir adada yapayalnız yaşamak zorunda kalsanız hangi romanları yanınıza alıp götürürsünüz?» sorusu bir zamanlar Fransa'da anketçilerin pek hoşlandığı bir konuydu. Bu romanlar, anketçisine göre ya Fransız, ya da dünya edebiyatından alınırdı. Sorularını edebiyatın başka türlerine genişletenler de vardı.

Bu sorunun ortaya koyduğu gerçek, edebiyatın insan hayatındaki vazgeçilmez varlığıdır.

Nedir insanların kitaplara olan bu düşkünlüğü? Kitaplar, hele romanlar ve şiir kitapları, neden insanların hayatında bu kadar büyük bir yer alıyor? Bence, bunu cevaplandırmak için, «İnsan niçin okur?» sorusunu ilkin cevaplandırmak gerekir.

Dünyada hiç bir dost, insana kitaptan daha yakın değildir. Sıkıntımızı unutturmak, donuk hayatımıza biraz renk, biraz ışık vermek, daracık dünyamızda bulamadığımız şeyleri yaşamak için, tek çaremiz, kitaplara sarılmaktır. Bırakınız ıssız bir adaya gitmeyi, herhangi bir yolculuğa çıkarken bile hangi okur yazar yanına bir iki roman, bir iki şiir kitabı almayı düşünmez! Yolculukta, çoğu zaman olduğu gibi çevremize bakıp dalmaktan, yanımıza aldığımız kitapları okuyamazsak bile onları gene de elimiz altında bulundurmak isteriz. Düşünüyorum da, şu dünyadan kitaplar yok oluverse yaşamak ne kadar güçleşir, çekilmez bir ağırlık olur. Romancı veya şair için yazmak nasıl dayanılmaz bir ihtiyaçsa, okuyucu için de yazılanları okumak öyledir. En kötümser zamanlarımızda yardıma onlar koşar. Ataç, ölüm yatağında, kendisini görmeğe gelen Sabahattin Teoman'a: «Hastalıkta ağrıları dindirici en iyi ilâç şiirmiş. Boyuna şiir okuyorum.» dememiş miydi?

Kitap bizi avuttuğu gibi yükseltir de. Kısa hayatında insanın edindiği tecrübeler ne kadar azdır! Oysa şiirler ve romanlar yaratıcılarının türlü iç tecrübeleriyle kaynaşır. Onlarla zenginleşir, onlarla eksiklerimizi gideririz. Bir şeyler öğrenmek için roman veya şiir okunduğunu sanmıyorum. Sanatçı bir şeyler öğretmek, bazı doğruları göstermek amacı ile yazmamıştır ki, okuyucu öğrenmek için okusun! Fikir eseri ile sanat eserinin ayrıldığı nokta işte burada!

(Günlerin Götürdüğü, 1958) (Kısaltılarak)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — anketçi, edebiyat, kötümser, Ataç.

II. Yazı hakkında — Kitap sevgisi ile ilgili bir sohbet okudunuz. 1. Fransa'da anketçiler kitap hakkındaki sorularıyle neyi öğrenmek istiyorlar? 2. Yazar, «Nedir insanların kitaplara olan düşkünlüğü?» sorusuna ne şekilde cevap veriyor? 3. Şiir, roman gibi eserlerin ne maksatla yazılıp okuduklarını açıklayınız.

III. Dil çalışmaları — 1. **Issız ada** sözündeki **ıssız** kelimesine eşanlamlı olabilecek bir kelime bulunuz. 2. **Daracık dünyamız** sözündeki **daracık** kelimesinin anlamını söyleyiniz. Bu kelimeyi siz de bir cümlede kullanınız. 3. **El altında bulundurmak** deyimini bir cümlede kullanınız. 4. **Kötümser** kelimesinin zıt anlamlısını bularak bir cümlede kullanınız.

IV. Anlatım çalışması — 1. «Issız bir adada yapayalnız yaşamak zorunda kalsanız hangi romanları yanınıza alıp götürürsünüz?» sorusuna cevap olabilecek bir yazı yazınız.

2. «Dünyada hiç bir dost, insana kitaptan daha yakın değildir.» sözünü açıklayan bir yazı yazınız.

3. KÖYE GİDEN ARI KOVANLARI

Vedat Pınar

Görevim, Trakya'nın arıcılığını geliştirmektir. Bunun için önce arıcılık bilgimi artırarak halkı inandırabilmek için kendimi yetiştirmem lâzımdı. Bu maksatla üç sene çalıştım. Köylülerin tepeden inme sorularına kızmadan cevap verebilmek ve onları tatlılıkla kandırabilmek işimin en zor tarafı idi. Sinirlenmeyeceğime, herkesi sevgi ile karşılayacağıma, herkesin yanıldığı noktayı sabırla düzeltmeye çalışacağıma dair, her sabah kendi kendime söz veriyordum.

İlk işim, Süleoğlu'nda İsmail Akarçay adında bir arıcıyı bulmak oldu. Selâm verip hoşbeş ettikten sonra maksadımı açtım. Çevrenin arıcılığa elverişli olduğunu, elindeki sepet sayısını 15'den 170'e çıkarabileceğini, fazla bal almak için fennî sandıkla arıcılık etmesini, sandıklarda hastalıkla daha kolay mücadele edildiğini, bunlara dışardan nıum da takıldığı için arının yalnız bal toplamağa çalıştığını anlatarak, ürkütmeden kendisini inandırmağa çalıştım.

Bir göçmen olan bu altmış altı yaşındaki kırmızı kuşaklı ve sakallı ihtiyar beni dinledikten sonra sandıkların fiyatını sordu ve şu cevabı verdi:

— Oğul!.. Benim kahve içmeğe param yok, sandık parasını nereden bulayım!

Oradan ayrıldım. Doğru müesseseye geldim. Bir sandığı monte ettim, birkaç gün sonra tekrar İsmail Ağanın yanına gittim.

Bu sefer, İsmail Ağa söylediklerimi ilgi ile dinledi. Dediklerimin doğru olduğuna inanmak istiyor, fakat bir türlü cesaret edemiyordu. Siyaseti değiştirdim:

— İsmail Ağa, sen sandık alma, bana bir oğul sat.

Bir hafta sonra tekrar gittim. Beraber sandığı açtık, arılar dokuz çerçeveyi kaplamış, altı çerçeveye de bal koymağa başlamışlar. Çerçevelerin en dolgunlarından bir tanesini çıkarıp İsmail Ağa'nın eline verdim ve okkalamasını söyledim. Eli ile söyle bir tarttı.

— Bre... dedi, altı okka geleeri beheyyy!..

— Gördün mü? Altı çerçeveyi bir haftada doldurmuşlar. Hele bir de senin sepetteki petekleri okkalayalım.

Bizi seyreden herkesi merak sarmıştı. Geçen hafta çıkan oğulların yanına gittik. İsmail Ağa bir tanesini kaldırdı, altına baktık, bembeyaz beş altı parça petek sarkıyordu; ağırlığına bakınca iş meydana çıktı: Zavallı arılar, bir haftadır, ancak petek yapabilmişler. İçlerine bal da koymuşlar ama bir iki kilo kadar.

— Efendi, dedi, al bakalım şu geçen hafta bana verdiğin oğul parasını geri, sonra kaç lira idi bu sandık? Onu da vereyim de sen gelecek hafta gelirken bana bir iki tane daha getiriver.

Bir de baktım, kırmızı kuşağı araladı, tütün tabakasını çıkardı, içindeki yumaktan bir elli liralığı çekip bana uzattı.

Bu hikâye burada sona eriyor.

Bugün İsmail Ağanın elinde beş ve o köyde de 27 fennî sandık var.

Bu başarı benim de hevesimi artırdı, arabayı her gün beş altı sandıkla dolduruyor, her gün bir başka köyün yolunu tutuyorum.

İki ayda, 106 sepet arıyı kendi elimle aktardım. İlkin daima şüphe ile, güvensizlikle karşılaşıyoruz, fakat kendilerinden hiç bir şey istemeğe gelmemiş olan, aksine faydalı olmaya çalışan ve bunun için hiç bir istekte bulunmayan, hele efendi kıyafetli olduğu halde kendileri gibi arıdan korkmayan, kolları sıvalı, yüzü açık, arı sepetinin içine ellerini sokan bu bilgili adamlar, onların hoşuna gidiyor; pek memnun kalıyor:

— Her memur sizin gibi bize anlatsa, bey; bizim yapamayacağımız yoktur, diyorlar.

Bir köyde bir defa işe giriştik mi, ondan sonra her şey kolaylaşıyor. İkinci, üçüncü sefer aynı köye giden arkadaş ikram, itibar görüyor; hoş karşılanıyor ve iş hakkında daima artan bir ilgi ile bilgiye susamış bu adamların soru yağmuruna tutuluyor.

(Cumhuriyet)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — monte etmek, oğul.

II. Yazı hakkında — Fennî arıcılığı öğreten bir memurun ne yoldan başarı sağladığını anlatan bir sohbet okudunuz. Yazı samimî ve canlı olduğu için zevkle okunuyor. Samimî, canlı sözleri gösteriniz.

Bu yazının hikâye etme şeklinde yazıldığını gösteriniz.

Yazı ile ilgili birkaç soru hazırlayınız.

4. SAĞANAK

Orhan Seyfi Orhon

Yazın sıcak günlerini bir bağda geçirmek ne kadar hoştur! Hele tabiatın güzelliklerini görmeğe çalışırsanız huzurunuz bir kat daha artar.

Bağda her şey hoşuma gider, hatta yağmur bile!

Durup dururken serince bir rüzgâr eser. Yaprakların bu yabancı rüzgâr arkasından titreştiğini görürüz. Tabiat âdeta ürperir. Kısa bir fasıla. Sonra daha serin, daha sıkı bir esiş... Otlar hep bir tarafa meyillenir. Kestane ağacından bir iki kozalak düşer.

Hacı Baba, parmaklarının ucunu yokladıktan sonra:

— Fırtına var, der, Allah vere de ayvalara zarar etmese!

Vaktiyle bağ budarken kesilen parmağının derisi çok ince ve çok hassastır; bir barometre vazifesini görür. Karda, fırtınada hiç aldatmaz.

İşte iki iri damlalar... Kıvrıla kıvrıla bir bulut geçer. Rüzgârın ittiği tavuklar, tersine dönmüş tüyleriyle badi badi yürüyorlar. Arılarla sinekler ortadan sır olur. Bir kırlangıç toprağı yalayarak çatının altındaki yuvasına girer. Köşkün arkasına bakarız. Gök, barutrenginde. Dağın tepesindeki çifte sakız ağacı hiç durmadan etrafı yelpazeliyor... Birkaç iri damla daha. Fırtınanın ilk ıslığı işitilir. Uzun püsküllü mısır koçanları, acemi bir elin oynattığı kuklalar gibi, gelişigüzel kafa kafaya vuruşur. Sanki birdenbire akşam oluvermiş gibidir. Ansızın bir şimşeğin turuncu rengi seçilir, arkasından şiddetli bir çatlayış.

Aceleyle setin üstündeki hasırı kıvırıp köşkün içine kaçarız. Bu ikinci çatlayıştan sonra dolu taneleri camların üstünde sıçramağa başlar. Kiremitlerin tıkırtısına çinko boruların trampeti karışır. Bir iki dakika içinde setin üstü bembeyaz...

Artık sağanak başlamıştır. Ağaçların altında ıslanmış toprak parçaları gölge gibi durur. Biraz sonra bunlar da silinir. Çamurlu sular, mavi köpüklerini kabartarak hızla akar. Rüzgâr istikametinde eğri yağan bir yağmur, göğün kirli paraşütünü toprağa bağlar. Dünya, mihverini değiştirmiş, bir boşluğa düşüyor gibidir.

Bir çeyrek, yirmi dakika sonra bir bulut ortadan yarılır. Güneşin ilk ışıkları karşı dağların yamacına vurur. Horozlar, karşılıklı müjdeleşirler ve ağustosböceklerinin hiç bitmeyen makarası çözülmeğe başlar. Ufuk süratle genişler, altından yağmurla yıkanmış tertemiz, apaydınlık bir gök çıkar.

(Çocuk Adam)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — sağanak, huzur, meyillenmek, kozalak, barometre, sakız ağacı, mihver.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Yağmur yağacağına yakın tabiatta ne gibi değişme oluyor?

2. Hacı Baba yağmurun yağacağını nasıl anlıyor?

3. Yağmur ihtimali arttıkça, tabiatta, çeşitli varlıklarda görülen özellikler nelerdir?

4. Bağda, hasır üzerinde oturanlar neden köşke kaçıyorlar. Bundan sonra neler görülüyor?

5. Yağmurun geçtiği nasıl belli oluyor?

6. Yazar, sağanaktan şikâyet ediyor mu? Neden? Bunu hangi ayrıntılardan anlıyorsunuz?

III. Yazarın başarılı tarafları — Çocuk Adam adlı romandan alınmış bu yazıda bir sağanağın nasıl başlayıp bittiği tasvir olunuyor.

Şimdi bu tasvirin özelliklerini gözden geçirelim:

1. Yalnız maksadı anlatmaya yarayan ayrıntılar veriliyor. Serince bir rüzgârın esmesi, rüzgârın bitkiler üzerindeki etkisi, Hacı Baba'nın sözü, gökyüzünün geçirdiği renk değişiklikleri, bulutların dağılışı... gibi. Bir yaz yağmurunun gelip geçişini belirtmek için verilen bu noktalar yazının ayrıntılarıdır. Dikkat ederseniz bu ayrıntılardan bazıları görme, işitme duyularıyle elde edilmişlerdir. Tasvirin ayrıntılarından pek çoğu beş duyumuzun yardımı ile elde edilir. İyi bir tasvirde, yalnız maksadı belitmeğe yarayan ayrıntılara yer verilir. Okuduğunuz yazının maksadı, yazının bağda yağmurun bile hoşa gittiğini belirtmek olduğuna göre, ayrıntıların böyle bir havanın özelliğini anlatmaya yarayıp yaramadığını inceleyiniz.

2. Tasvirlerde araya canlıların karıştırılması da önemlidir. Okuduğunuz yazıda ne gibi canlılardan faydalanılıyor? Hareketler iyi belirtilmiş mi? Bu, yazıya ne kazandırıyor?

3. Tasvirde, yalnız görülenleri anlatmakla yetinmeyip bunların uyandırdığı duyguları, düşünceleri de anlatmak yazıyı kuruluktan kurtarır.

Bu tasvirde, durgun bir manzara mı, yoksa hareketli bir durum mu belirtiliyor?

IV. Yazının planı — Yazıda, maksada uygun bir giriş var. Bunu gösteriniz.

Gelişme bölümünde ne gibi durumlar anlatılıyor? Bunlar ne şekilde sıralanmış? Niçin?

Sonuç hangi paragrafta? Bu paragrafla giriş bölümünde belirtilen maksat arasında bir ilgi buluyor musunuz?

V. Cümlelerin kuruluşları — Yazıda, kısa kısa cümlelerle yer verilmiş. **«Tabiat âdeta ürperir, kısa bir fasıla. Sonra serin, daha sıkı bir esiş... Otlar hep bir tarafa meyillenir.»** gibi. Bunlara benzeyen öteki cümleleri bulunuz.

Kısa cümleler yazıda hareket yaratır. Burada hareketli bir durumun tasvir edildiğini görmüştük. Demek ki yazar, konu ile anlatım arasında bir uygunluk sağlamış. Bir yazının başarılı olması için konu ile anlatım arasında uygunluk sağlanmalıdır.

VI. Dil çalışmaları — Yazıda geçen, aşağıdaki sözlerin eşanlamlılarını bulunuz. Bunlarla yazıdakiler arasında fark var mı?

ürpermek	(boruların) **trampeti**
badi badi (yürümek)	(kirli paraşütüne) **bağlamak**
(kafa kafaya) **vuruşmak**	(karda, fırtınada hiç) **aldatmaz**
(toprağı) **yalayarak**	(ağustosböceklerinin) **makarası**

VII. Tatil anıları — Bir sağanağı anlatan bir yazı okudunuz. Siz de, bu yaz gördüğünüz bir yeri veya bir durumu tasvir ediniz. Tasviri yazarken, bu derste öğrendiğiniz bilgilerden faydalanınız.

VIII. Birkaç tasvir örneği — Aşağıdaki tasvirleri okuyunuz:

1. Sinekli Bakkal sokağının tasviri (Sinekli Bakkal[1] romanının ilk sayfaları)

2. Anadolu'da Bahar (Memleket Hikâyeleri)[2]

3. Yerleşme (Değirmenimden Mektuplar)[3]

1. **Sinekli Bakkal,** Halide Edip Adıvar, Atlas Kitabevi.
2. **Memleket Hikâyeleri,** Refik Halit Karay, İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
3. **Değirmenimden Mektuplar,** Alphonse Daudet, M.E.B. Yayınları.

5. 29 EKİM

Ahmet Kutsi Tecer

Bu sabah içimde bir tazelik var,
Bu seher, bu camdan giren gündüz ben!
Sokaktan yükselen bu şen naralar,
Bu camdan bakınan, bu güler yüz ben!

Nerede o dünkü ateşli nabız,
Nerede yastıkta kıvranan başım?
Bu sabah içimde çelikten bir hız,
Bu sabah en mutlu, en şen yurttaşım.

Az önce fecirle kaçan yıldızlar,
Başımdan yağıyor daha bol, gümrah
Şimdi benliğimde bir bütünlük var,
İçimde bir âlem gizli bu sabah.

Bu millet, bu insan, adı sanı Türk,
Bu toprak, bu vatan, güzel Türkeli,
Bu tarih, bu onur, bu sihirli yük,
Bu Bursa bu Konya, bu usta eli.

Bu eşsiz Istanbul, bu tek Edirne,
Bu örnek Kayseri, Sivas, Erzurum,
Bu Fırat, Menderes, Çoruh, Ergene,
Bu İzmir, Adana, Urfa, bu Çorum.

Bu başak, bu salkım, bu bağ, bu harman,
Bu bizim davarlar, bizim danalar,
Bu ocak, bu maden, bu dağ, bu orman,
Bu yiğit erkekler, yiğit analar.

Bu çetin, bu dönmez, bu sert bilekler,
Bu yanık çehreler, bu bizimkiler,
Bu ağaç, bu çiçek, bu renkler,
Bu diller, bu sesler, ya bu ezgiler.

Bu ninni, bu düğün, bu bar,
Bu zeybek, bu halay, bu güreş hep ben!
Bu sabah içimde bir tazelik var,
Bu ışık, bu gündüz, bu güneş hep ben!

Ey rüya, ey hayal, beni terk etme,
Ey sabah, koynunda şenim, hem zinde,
Bir şuur ışığı vurmuş perdeme.
Bir bahar öğlesi gibi çimende.

Siz şimdi sokaktan geçen oymaklar,
Yürüyün siz bütün il çocukları,
Göğüslerde gurur, elde bayraklar,
Yürüyün başlar dik, alın yukarı.

Yürüyün ardından siz emellerin,
Yürüyün kalbimin yükü ilhamlar,
Uzaktan çırpınsın size ellerim,
Çırpınsın yüreğim durana kadar.

Bu sabah içimde bir tazelik var,
Bu seher, bu camdan giren gündüz ben!
Komşular, şaşmayın bana komşular,
Bu camdan bakınan, bu güler yüz ben!

(Atatürk Şiirleri Antolojisi, 1950)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — seher, nara, gümrah, benlik, ezgi, ağıt, bar, halay, zinde, şuur, oymak, ilham.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Şair, 29 Ekim sabahı kendisini nasıl hissediyor? Çevresini nasıl görüyor?

2. Şair, Türk'ün ve Türkeli'nin övünülecek ne gibi özelliklerini gösteriyor?

3. İzciler, Cumhuriyet Bayramı gününde şaire neler düşündürüyorlar? Şair, onlara ne gibi öğütler veriyor?

4. Şiirde, yurt sevgisi en açık ve en kuvvetli hangi mısralarda belirtilmiş? Ne şekilde?

III. Şiirin şeklini inceleyelim — 1. Bu şiir, hece ölçüsü ile yazılmıştır. Her mısrada kaçar hece var?

2. a) «Bu zeybek, bu halay, bu güreş hep ben!
«Bu ışık, bu gündüz, bu güneş hep ben!»
mısraları sonlarında **hep ben** kelimelerinin tekrarlandığını görüyorsunuz.

b) Bir de şu mısralara dikkat edelim:
«Bu çetin, bu dönmez, bu sert bilekler,
«Bu ağaç, bu çiçek, bu çiy, bu renkler.»
mısralarında, **bilekler** ve **renkler** kelimelerindeki **-ler** eklerinin ikisi de bu kelimeleri çoğul yapmak için kullanılmışlardır. Manzumelerde aynı anlamda kullanılan kelimelerle, aynı görevdeki eklere **redif** denir.

Örnek olarak alınan ilk iki mısrada **hep ben** rediflerinden önceki anlamları ayrı **güreş, güneş** kelimeleri sonlarındaki iki ses yönünden benzeşiyorlar. Anlamları ayrı, fakat ses yönünden benzeşen kelimelerin kafiye olduğunu biliyorsunuz. İkinci örnekteki **bilek** ile **renk** kelimelerinin niçin kafiye olduklarını söyleyiniz. Şiirin başka birkaç mısraında daha kafiye ve redif gösteriniz.

c) Bu şiirin dörder mısralık bölümlere ayrıldığını görüyorsunuz. Manzumelerde bu bölümlere dörtlük (kıta) denir.

IV. Şiirin başlıca bölümleri — 1. Şiirde, ayrı nedenlerle ilgili duyguları belirten başlıca dört bölüm var. Bu bölümleri gösteriniz.

2. Bu bölümler arasındaki birliği sağlayan duygu nedir?

3. Baştaki dörtlük ile sondaki dörtlük arasındaki fark hangi mısrada? Son dörtlükte değişik bir mısra bulunması anlatıma çeşitlilik veriyor.

V. Dil özellikleri — 1. Aşağıdaki kelimelerin şiirdeki anlamları nedir? Bunlar sözlük anlamında mı, mecaz anlamında mı kullanılmışlar?

tazelik (İçimde bir tazelik var)

nabız (Ateşli nabız)

âlem (İçimde bir âlem gizli...)

yük (Bu sihirli yük)

2. Şiirdeki niteleme sıfatlarını gösteriniz. Bu sıfatlarla hangi varlıkların ne gibi nitelikleri belirtiliyor?

3. Şiirde, anlatıma kuvvet vermek için **bu** işaret sıfatının tekrarlandığını görüyorsunuz. Burada olduğu gibi yerinde yapılan tekrarlar faydalı ise de, tekrar, anlatımı zayıflatabilir. Bunu için, kelime tekrarlarında çok dikkatli olmalı. Öteki dörtlüklerde tekrarlanan kelimeler hangileri? Bu kelimeler niçin tekrarlanıyor?

VI. Şiiri okurken nelere dikkat etmeli? — 1. Üçüncü mısrada **nara** kelimesinin birinci hecesini uzatarak okuyunuz.

2. İkinci ve dördüncü mısraların sonlarındaki **ben** şahıs zamirlerini belirterek, yani öteki kelimelerden daha kuvvetlice söyleyiniz. Onun için bu mısraları söylerken alçak sesle başlayınız ve sesinizi gittikçe yükseltiniz.

3. Altıncı mısrada bir soru var. Bu mısraı, soruyu belirtecek şekilde okuyunuz.

4. «**Ey sabah, koynunda şenim, hem zinde**» mısrasında **ey sabah** ünlemini normal bir sesle belirtiniz ve biraz durduktan sonra devam ediniz.

5. Şiirin virgül kullanılan yerlerindeki kelimeleri teker teker okuyunuz, yani her kelimeden sonra biraz nefes alınız.

6. Ünlem olarak kullanılan kelimeden sonra hangi noktalama işareti kullanılmış? Nedenini açıklayınız.

VII. Yazma konuları — 1. Cumhuriyet nasıl ve ne zaman ilân edildi? Ne gibi sonuçlar oldu?

2. Cumhuriyet bayramı günü sizi etkileyen bir olayı anlatınız.

3. Tören yerini tasvir ediniz.

4. Cumhuriyet bayramı günü neler hissettiniz? Duygularınızı belirten bir yazı yazınız.

VIII. Şiirler — Atatürk Şiirleri Antolojisi* adlı kitaptan bir şiir seçerek ezberleyiniz.

(*) **Atatürk Şiirleri Antolojisi, Muzaffer Reşit, Varlık Yayınları.**

YOKLAMA: 1

I. Bundan yirmi yıl kadar önce bir Avrupa dergisinde «Dünya Ormanları Tehlikede» başlığını taşıyan bir yazı okumuştum. Avrupa'nın en çok okunan gazetelerinden birinin sahibi olan yazar, dünya üzerinde çok fazla kitap, gazete ve dergi çıkması yüzünden dünya ormanlarının günün birinde kâğıt haline gelmek tehlikesinde olduğunu yazmakta idi. İnsan okumanın ne büyük bir ihtiyaç olduğunu başka memleketlerde görüyor. Bu memleketlerde insanlar trende, tramvayda... her yerde okuyorlar. Hatta okumağa yeter vakit bulamadıkları için, eldeki zamandan daha fazla faydalanmak çarelerini arıyorlar.

Fuat Baymur

Paragrafı dikkatle okuduktan sonra şu soruları cevaplandırınız:

1. Dergide yayımlanmış olan yazıda, dünya ormanlarının ne bakımdan tehlikede olduğu belirtilmiş?

2. «Kâğıt haline gelmek» sözü ile ne gibi sonuç anlatılmak isteniyor?

3. «Okumanın ihtiyaç olması» sözünü açıklayınız.

4. Gazete ile dergi arasındaki farkı belirtiniz.

II. Kitap bizi avuttuğu gibi yükseltir de. Kısa hayatında insanın edindiği tecrübeler ne kadar azdır! Oysa şiir ve romanlar yaratıcılarının türlü iç tecrübeleriyle kaynaşır. Onlarla zenginleşir, onlarla eksiklerimizi gideririz. Bir şeyler öğrenmek için roman veya şiir okunduğunu sanmıyorum. Sanatçı bir şeyler öğretmek, bazı doğruları göstermek amacı ile yazmamıştır ki, okuyucu öğrenmek için okusun! Fikir eseri ile sanat eserinin ayrıldığı nokta işte burada!

Suut Kemal Yetkin

1. Romanlar ve şiirler okura ne sağlar?

2. Fikir eserleri niçin yazılır?

3. Kitap okumak insanı nasıl yükseltir? Bir cümle ile cevap veriniz.

4. **Avutmak** kelimesinin iki eşanlamlısını söyleyiniz. Bunları birer cümlede kullanarak aralarında anlam farkı bulunup bulunmadığını belirtiniz.

III. Bir köyde bir defa işe giriştik mi, ondan sonra her şey kolaylaşıyor. İkinci, üçüncü sefer aynı köye giden arkadaş ikram, itibar görü-

yor, hoş karşılanıyor ve iş hakkında daima artan bir ilgi ile bilgiye susamış bu adamların soru yağmuruna tutuluyor.

Vedat Pınar

1. **Bilgiye susamış, soru yağmuru** sözlerini açıklayınız.

2. Burada, **sefer** kelimesi yerine başka hangi kelimeyi koyabilirsiniz.

3. Köyde, işe girişildikten sonraki gidişlerde itibar, ikram görülmesinin nedenini açıklayınız.

IV. Aceleyle setin üstündeki hasırı kıvırıp köşkün içine kaçarız. Bu ikinci çatlayıştan sonra dolu taneleri camların üstünde sıçramaya başlar. Kiremitlerin tıkırtısına çinko boruların trampeti karışır. Bir iki dakika içinde setin üstü bembeyaz...

Orhan Seyfi Orhon

1. **İkinci çatlayış** sözünden ne anlıyorsunuz?
2. Setin üstü niçin bembeyaz oluyor?
3. «Kiremitlerin tıkırtısına çinko boruların trampeti karışır.» sözünü bir cümle ile açıklayınız.

V. Nerede o dünkü ateşli nabız,
Nerede yastıkta kıvranan başım?
Bu sabah içimde çelikten bir hız,
Bu sabah en mutlu, en şen yurttaşım.

A. Kutsi Tecer

1. Şairin bir gün önceki durumu ile bir gün sonraki durumu arasında ne fark var?

2. **Ateşli nabız, yastıkta kıvranan baş** sözlerini açıklayınız.
3. Kafiyeleri gösteriniz.
4. Bu mısraların ölçüsünü bulunuz.

VI. Aşağıdaki yazıda nokta, tırnak, virgül işaretlerini kullanınız.

Dünyanın sayılı fikir adamlarından ve ediplerinden biri olan Goethe okumak hakkında şöyle söylüyor:

Herkes okuma öğrenmenin ne kadar emeğe mal olduğunu bilmiyor Ben bunun için seksen yıl harcadım Hâlâ da amaca vardığımı söyleyemem

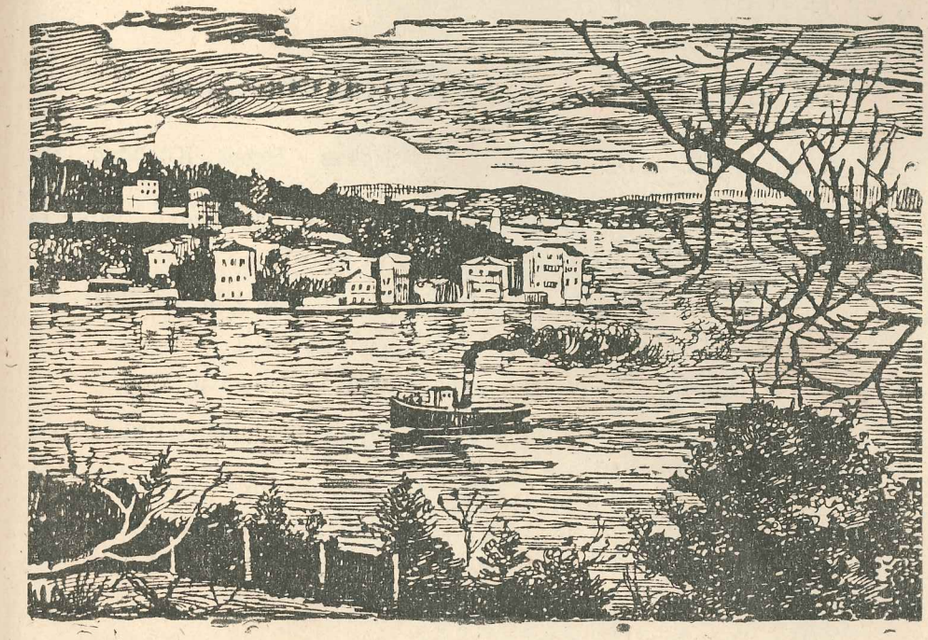

KASIM

6. BOĞAZ RÜYASI

Necmettin Halil Onan

Son gül dağıldı, son kuş uçup gitti. Şimdi yaz
Yol yol sürüklenen sarı yaprak sesindendir.
Essiz güzelliğiyle hayalimde hep Boğaz;
Gönlüm yaz ortasında Bebek bahçesindedir.

Üstünde incecik buğudan tül, öbür kıyı
Sakin bir öğle sonrası hazzıyle uykuda;
Bir ses, hüzünle perdeli, bir eski şarkıyı
Rüyada bir dua gibi söyler Küçüksu'da.

Artık uzak ve hatıralaşmış, güneşli yaz
Yaprakların tabiatı örten pasındadır;
Her an, yaz ortasında hayal ettiğim Boğaz
Masmavi, gözkapaklarımın arkasındadır.

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — Boğaz, Bebek, Küçüksu.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Şair, bu şiiri yazdığı zaman tabiatta ne gibi değişiklikler görülüyor?

2. İkinci dörtlükte neresi anlatılıyor? Bu yerin ne gibi özellikleri belirtilmek isteniyor?

3. Boğaz'ın gözkapakları arkasında olması ne demektir?

4. Şiirde, Boğaz'ın hangi mevsimlerindeki durumları karşılaştırılıyor? Şair hangisiyle ilgileniyor? Niçin?

III. Dil çalışmaları — 1. Aşağıdaki kelimelerin eşanlamlılarını bulunuz. Bunlarla, şiirde kullanılanlar arasında anlam farkı var mı? Her iki kelimeyi birer cümlede kullanarak bu farkı gösteriniz.

dağılmak	**haz**	**uzak**
sürüklenmek	**hüzün**	**eski**
buğu	**perdeli**	**pas**

2. Şiirdeki **hatıralaşmış** kelimesinin **ha-** hecesini uzun, **ra** hecesini kısa söyleyiniz.

3. Şiirde geçen soldaki kelime şekilleriyle sağdakiler arasında ne gibi anlam farkı var? Her iki taraftaki kelimeleri birer cümlede kullanarak bu farkı gösteriniz.

ince	**incecik**
mavi	**masmavi**

4. **Perdeli, hatıralaşmak** hangi kelimelerden türemişlerdir? **Perdeli** kelimesinin kökünden bir fiil türetiniz. Bu fiili bir cümlede kullanınız.

5. Şiirden iki bileşik kelime bulunuz. Bunların ne çeşit kelimeler olduğunu söyleyiniz.

VI. Yazma konuları — 1. Bulunduğunuz yerin en çok hangi mevsimini seversiniz? Nedenini belirterek açıklayınız.

2. İçinde bulunduğunuz mevsimin, şehir veya kasabanızın hayatında ne gibi değişikliklere yol açtığını açıklayınız.

7. ISTANBUL UFUKTAYDI

Yahya Kemal Beyatlı

Gurbetten, uzun yolculuk etmiş, dönüyordum.
Istanbul ufuktaydı...
Doğrulduğumuz ufka giderken...
Sevdalı yüzüşlerle, yunuslar
Yol gösteriyordu.

Istanbul ufuktan,
Simasını göstermeden önce,
Kalbimde göründü;
Özentili kalbimde bütün çizgileriyle,
Binbir kıyı, binbir tepesiyle,
Binbir gecesiyle.

Yıllarca uzaklarda yaşarken,
Istanbul'u hicranla tahayyül, beni yordu.
Yer kalmadı beynimde hayale.
Istanbul'a artık bu dönüş son dönüş olsun.
Son yıllarım artık
Geçsin o tahayyüllerimin çerçevesinde.

(Kendi Gök Kubbemiz, 1961)

Çalışma — Bu şiirle ilgili üç soru hazırlayınız. Bu soruların cevaplarını yazınız.

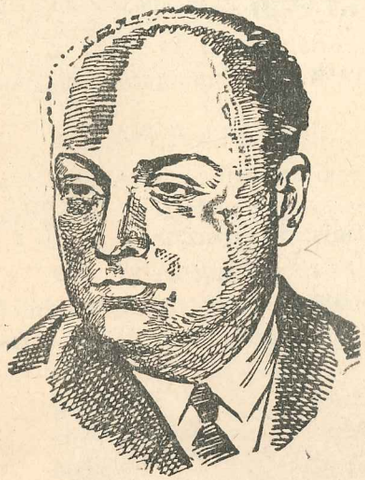

8. BEŞYÜZÜNCÜ YIL

Yusuf Ziya Ortaç

Birkaç sene sonra Istanbul'un fethinin beşyüzüncü yıldönümüdür. İkinci Mehmet'in kılıcı bu zaferle tarihte bir çağ kapayıp bir çağ açtı.

Gazetelerimiz bu fetih gününü kutlamağa şimdiden hazırlanmamızı istiyorlar; başmakaleleri, mülâkatları, anketleriyle...

Dilekler ve düşünceler arasında şunlar var: **Fatih heykeli, Fatih bulvarı, Fatih meydanı..**

Hepsi güzel ve hepsi de nihayet bir imar programından ibaret.

Istanbul'un beşyüzüncü fetih yılına yalnız hendese çizgileri içinde hapsolunmuş bir belediye planıyle değil, bütün irfan kadromuzla hazırlanmalıyız.

Bir Istanbul tarihi, bir Istanbul edebiyatı ve Türk ressamlarını vecde getirecek bir fetih sergisi için önümüzdeki seneler çok değildir.

Istanbul fethinin beşyüzüncü yıldönümünü yalnız kaldırımda, meydanda, taşta, tunçta değil, kelimede, çizgide, seste ve sahnede görmek isteriz.

Molla Gürani'nin elini öpen, Molla Hüsrev'e camide bile ayağa kalkan Divan-ı Avni şairi Fatih Sultan Mehmet'in hatırasına, bütün kalemler selâm durmalıdır.

(Beşik, 3. baskı - 1948)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — fetih, bulvar, hendese, kadro, vecde getirmek, (Molla) Gürani (Molla) Hüsrev, Divan-ı Avni·

II. Düşünün, söyleyin — 1. Bu yazı ne maksatla yazılmış? Bunu, yazının hangi cümlelerinden anlıyorsunuz?

2. Istanbul fethinin önemi ne şekilde belirtiliyor?
3. Bu önemli günün yıldönümü için yapılanlarla, yazarın bunlar hakkındaki düşüncesi nedir?
4. Yazıda, Fatih'in ne gibi büyüklükleri belirtiliyor?
5. Istanbul'un alınışının beş yüzüncü yılı dolayısıyle hangi alanlarda hazırlık yapılması isteniyor?
6. Fatih'in anısına bütün kalemlerin selâm durması ne demektir?

III. Gazete yazılarının bir çeşidi: fıkra — Bu yazı 1953 yılının önemli bir tarih olayı ile ilgili. Bu olay nedir? Yazarın bu olayla ilgili olarak kendi görüşlerini kısaca belirttiğini görüyorsunuz.

Bu çeşit yazılara gazetelerde, dergilerde çok rastlanır. Okuduğunuz yazı da önce bir dergide yayımlanmıştır.

Okuduğunuz yazı gibi, **günlük bir konu ile ilgili görüşleri kısaca bildiren gazete, dergi yazılarına fıkra denir.**

Yazının giriş, gelişme, sonuç bölümlerini gösteriniz.

Giriş bölümünde ortaya konan fikrin gelişme bölümünde birtakım kanıtlarla belirtildiğine dikkat ediniz.

Yazar, sonuç bölümünde fikirlerini ne şekilde toplamış?

Bu yazıda görüşler, düşünceler birbirini tamamlayacak şekilde sıralanmışlardır.

IV. Yazının planı — Fikir yazılarını yazarken şöyle bir plan kurunuz:

1. **Giriş:** Üzerinde duracağımız konuyu belirtiniz.
2. **Gelişme:** Konu ile ilgili açıklayıcı veya ispatlayıcı tanıtları, kanıtları, örnekleri sıralayınız.
3. **Sonuç:** İncelediğiniz konu ile ilgili düşünceniz hakkında kesin fikrinizi belirtiniz.

V. Gazetelerde rastlanan başka yazılar — Yazıda, Gazetelerimiz bu fetih gününü kutlamağa şimdiden hazırlanmamızı istiyorlar: başmakaleleri mülâkatları, anketleriyle...» denilmektedir. Başmakale, anket

ve mülâkat ile fetih gününü kutlamağa hazırlanmayı istemek ne demektir?

Bir fikri açıklamak veya ispatlamak maksadıyle yazılmış gazete, dergi yazılarına makale dendiğini biliyorsunuz. Bazan başmakale sözünü de işitirsiniz. Başmakale, gazetelerin birinci sayfasında birinci sütuna konan makalenin adıdır. Bu yazılar, dergilerde birinci sayfada bulunur. Başmakalelerin konuları günlük sorunlardan, olaylardan alındığı için çok çeşitlidir. (Tarihî, siyasal, bilimsel, edebî, sosyal vb. gibi).

Mülâkat kelimesinin anlamı ise, buluşma, görüşme demektir. Herhangi bir mesele ile yakın ilgisi bulunan insanların bir gazete muhabirine yaptıkları açıklamaları bildiren gazete yazılarına da **mülâkat** denebilir. Bir sorun ile ilgili görüşlerini açıklamak için birçok kimsenin fikri alınırsa anket yapılmış olur. Bu çeşit yazılar da kısaca **anket** diye adlandırılır.

VI. Dil çalışmaları — 1. «İkinci Mehmet'in kılıcı bu zaferle tarihte bir çağ kapayıp, bir çağ açtı.» cümlesinde kılıcın çağ açıp kapamasından ne anlıyorsunuz? **Kapamak, açmak** fiillerinin buradaki anlamı nedir?

2. «Hendese çizgileri içinde hapsolunmuş bir belediye planı» sözünü açıklayınız.

3. «Beş yüzüncü yıldönümünü yalnız kaldırımda, meydanda, taşta, tunçta değil; kelimede, çizgide, seste ve sahnede görmek» ne demektir?

VII. Bir anket — Bu hafta, Türk büyüklerini anmak maksadıyle bir saatlik program hazırlayınız. Bu programda hangi Türk büyüklerinin anılmasının istendiğini, konuşmaların kimler tarafından yapılmasının uygun olacağını anlamak maksadıyle sınıfınızda bir anket açınız. Beliren fikirlere göre saatınızı düzenleyiniz.

VIII. Fatihin biyografisini öğreniniz — Ansiklopedilere baş vurarak, Fatih'in biyografisini özetleyiniz.

GELDİĞİ GİBİ

Nurullah Ataç

Şu kış günleri yok mu sevemiyorum bir türlü... Her yıl bir boy: «İnsanların en çok çalıştıkları, en çok düşündükleri, en çok eğlendikleri mevsim kıştır. Uzun gecelerde ocak başına büzülüp ne yapacağını şaşıran kişioğlu aklını işletmiş; hakikatleri, sırları araştırmış, masallar uydurmuş; inanlar, yasalar kurmuş. Medeniyeti kışın getirdiği ihtiyaçlar yaratmış değil mi?» derim ama olmuyor işte, boşuna. Ta gençliğimde Remy de Gourmont (Römi dö Gurmon)'un bilmem hangi kitabında okuduklarımdan kalma bu yankı kandıramıyor beni. Doğru sözler, doğru ya, beni avutmağa, güz sonu içimi sarmağa başlayan o korkuyu andırır perişanlığı gidermeye yetmiyor.

Soğuktan yakınacak değilim. Ne yalan söyleyeyim, öyle çok üşümedim ömründe; serinlikler basınca sırtımı pekleştirmenin, oturduğum yeri ısıtmanın bir çaresini bulurum. Üşümenin, şöyle biraz üşümenin de bir tadı vardır doğrusu. Kar altında beş on dakika, yarım saat yürüdükten sonra sıcak bir odaya girip parmaklarınızı hohlamanın zevkine doyulur mu? Gözlerinizin için parlar. «Vu-u-u u! üşüdüm!» diyerek mangala, sobaya yaklaşırken gülümsememek, gülmemek elinizde midir? Keyifle hatırlarsınız üşüdüğünüzü...

Kışı, gündüzleri kısacık olduğu için sevmem. Sabahleyin bir türlü doğmak bilmeyen güneş erkenden de çekip gider. Hele şimdi! Saat dördü biraz geçti mi, ortalık kararıveriyor. Ne anladım ben ondan? Penceremden bakıyorum, tertemiz bir hava, berrak... Bir çekicilik vardır Ankara'nın ışığında, Istanbul'unki gibi öyle baygın değildir, yarı sevdalı, yarı hüzünlü hülyalar kurmağa sürüklemez insanı, çıkıp gezmeğe çağırır. Ama nereye gideceksiniz? Sen daha biraz yürümeden sular kararacak, çevreni seçemez olacaksın. Lambaların ışığı ne kadar parlak olursa olsun, gezmelere elverişli değildir.

«Yaşlandın sen artık, kocadın, yarım saat dolaşsan yoruluveriyorsun, dizlerin tutmuyor, bir de gezme sözü mü edeceksin?» diyeceksiniz. Haklısınız. Evet, yürüyemiyorum artık, çabucak bir kesiklik geliyor. Ama yaşlandım diye benim gezme, uzun uzun gezme hulyaları kurmamı da yasak edecek değilsiniz ya! Bırakın unutuvereyim yaşlandığımı, unutayım da yaz gelince, o uzun günlerde dilediğimce gezebileceğimi

umayım... Hem ben ışığı, ışıklı günleri yalnız gezmek, yürümek için sevmem ki! Bir yerde oturup çevrenize, ta uzaklara bakmanın da tadı yok mu? Gözlerinizin görebildiği bütün yerler sizindir, şu tepelerdeki ağaçlar, bir sıraya dizilmiş şu renk renk evler, şu uzaklaşan insan, şu yaklaştıkça yüzü beliren gölge, hepsi hepsi sizindir; sizindir de değil, sizsiniz onlar... Onlara baktıkça, onları gördükçe benliğinizin genişlediğini, zenginleştiğini duyarsınız. Yalnız değilsiniz, çevrenizde, gözünüzün görebildiği kadar uzaklarda hayat var, hepsini sevebilir, hepsini düşünebilirsiniz. Kışın ise öyle mi? Daralıverir, küçülüverir çevreniz. O kısacık günler, bu yeryüzünün varlıklarıyle beslenmenize yetmez, uzun gecelerde ise kendi kendinizle baş başa kalır, gündüz toplayabildiğiniz azıcık şeyi de çabucak tüketirsiniz. Ah, bu kış geceleri, bitmek bilmeyen, insanı kendi kendine, hep kendi kendini düşünmeğe sürükleyen kış geceleri! Size hep kendi kendinizi düşündürdüğü için de benliğinizi gözünüzde büyütür, büyütür. İçinizde tükenmez hazineler bulunduğunu sandırır... Evet, medeniyeti belki kışın getirdiği ihtiyaçlar yaratmıştır, kış geceleri belki hakikatleri araştırmağa, sırları çözümlemeğe, masallar uydurmağa, inanlar, yasalar, kurmağa elverişlidir, ama bizi kendi kendimizle uğraşmağa, benliğimizi beğenmeğe sürükleyen de odur...

Neye yazdım bu satırları? Hiç... Işığa hasretimi, ışıklı yaz günlerine hasretimi söylemek istedim, işte o kadar. Böyle geldi, böyle yazdım.

(Söyleşiler, 1964)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — Remy de Gourmont.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Yazar, kışta iyi taraflar bulduğu halde onu neden sevemiyor? 2. Yazar, yazın hangi yönlerini seviyor? 3. Bu yazı ne maksatla yazılmış? Yazar, bunu hangi cümle ile belirtiyor?

III. Plan — Paragraflarda anlatılanları birer cümle ile özetleyiniz.

IV. Dil çalışmaları — Yankı, benlik kelimelerinin anlamlarını sözlükten bulunuz ve bu kelimeleri birer cümlede kullanınız. 2. **Bir boy, sırtı pekiştirmek, kesiklik gelmek** sözlerinin parçadaki anlamlarını söyleyiniz.

V. Anlatım çalışması — Hangi mevsimi seversiniz? Niçin?

10. LALA

Reşat Nuri Güntekin

(Reşat Nuri Güntekin'in Kızılcık Dalları adlı romanından bir parça okuyacaksınız. Romanın konusu şöyledir:

Bir paşa hanımı olan ve Istanbul'da oturan Nadide Hanım yoksul bir köylünün kızını evlâtlık edinir. Gülsüm, önceleri bu yeni çevreyi yadırgar. Onu ancak Lala Tahir Ağa oyalar, fakat onun etkisiyle evden öte beri çalmayı da öğrenir. Ev işleriyle başı hoş olmayan Gülsüm, bir aralık çocuklarla birlikte tiyatro oynamaya merak sarar. Oyunun bütün hazırlıklarını o üzerine alır. Bu sırada ev işlerini büsbütün ihmal ettiği için de kızılcık sopasıyle dayak yer.

Gülsüm, bir aralık, Nadide Hanımın akrabalarından Murat Beyin yanında çalışır. Hanımının ölmesi üzerine Murat Bey Anadolu'ya gidince Gülsüm, yine Nadide Hanımın yanında kalırsa da bundan sonra evlenmeler ve ölümlerle ev halkı dağılır, Tahir Ağaya inme geldiği için köyüne döner. Gülsüm de konaktan kaçar. Konakta yalnız kalan Nadide Hanım, Ankara'daki Damadı Feridun Beyin yanına gider. Orada bir akşam tiyatroya giden Nadide Hanım, Gülsüm'ün sahneye kanto oynamağa çıktığını görür. Locada oturan hanımını sahneden fark eden Gülsüm de, perde arasında, locaya koşar. Hanımının ayaklarına kapanarak boğula boğula ağlamaya başlar.

Aşağıdaki parçada, romanın kişilerinden Lala Tahir Ağa tanıtılıyor:)

Lala Tahir Ağa otuz sene evvel Saraçhanebaşı'nda bir helvacı dükkânında çalışırdı. O vakitki vazifesi, sabahtan akşama kadar başındaki tablasıyle sokak sokak dolaşmak, kışın tahin helvası, yazın taze mısır satmaktı. Fakat başıyle çalışan ekseri insanlar gibi o da genç yaşında bir arızaya uğramış, boğasında ceviz büyüklüğünde bir ur peyda olmuştu. Hemşerileri:

— Besbelli kafandaki tablanın ağırlığı boğazına vuruyor, sen bir ayak hizmeti bulsan daha iyi edersin, diyorlardı.

Tahir Ağa bu nasihatı tutmuş, üç mecidiye aylıkla o vakit genç

bir erkânıharp binbaşısı olan Şekip Paşanın Kıztaşı'ndaki konağına kapılanmıştı.

Ufak tefek ayak işlerine de bakmakla beraber konakta esas vazifesi çocuk lalalığı idi.

Tahir Ağa bugüne kadar üç nesil yetiştirmişti. Fakat ihtiyarlığına tesadüf eden bu son nesil kan kırmızı çıkmış, ötekilere rahmet okutmuştu.

Lala bir illet koleksiyonu idi. Meslek değiştirmesine rağmen boğazındaki ur geçmemiş, evvelâ ceviz kadarken büyüye büyüye bir yumurta, nihayet şişirilmiş bir hindi kursağı büyüklüğünde bir guvatr haline gelmişti.

Lala toparlak sakallı, rastık çekmiş gibi simsiyah kalın kaşları, gaga biçimindeki burnu ile oldukça gösterişli bir adamdı. Hâlâ paşanın eski redingotlarını giymesi ve boğazındaki arıza sebebiyle başını daima havaya kaldırarak konuşması, yürümesi ona ricalden bir adam hali verir ve mahallede bazı kimseler bunun için ona «Lala Efendi» derlerdi.

Tahir Efendinin ikinci illeti tıknefesti. Kendisi bu hastalığı ikidebir sokağa kaçan çocukları kovalamak yüzünden kazandığını iddia eder; şimdi yaşlı başlı insanlar olan küçük hanımlar bazı pek canını sıkarlarsa yüzlerine karşı: «Meretler, beni siz dertli ettiniz!» diye bağırırdı.

Üçüncü, dördüncü hastalıklarına gelince: onlar yine çocukların yadigârı sayılırdı. Karda, kışta bahçelerde, taşlıklarda durmaktan böbrekleri ve mesanesi bozulmuştu. Nihayet bir romatizması vardı. Her kış bir iki defa yatar, sağ dizkapağı, kendi tabiri üzerine, «köpek kafası kadar» şişer, sabaha kadar «Yandım anam!» çağırırdı.

Mamafih Tahir Ağa kıştan ziyade yazlardan şikâyet eder, baharda yemiş ağaçları çiçek açarken adamcağızı korkudan sıtmalar tutardı.

Bunun sebebine gelince: Pek fena havalarda çocukları masalla, yalan dolanla bir dereceye kadar avutmak mümkündü. Fakat yazları hava tebdiline gidildiği, yumurcaklardan her biri bir ayaklı canavar kesildiği zaman Lala onları nasıl zaptedecek? Çocukların türlü yaramazlıklarından başka akla gelmez hainlikleri de vardı.

Bugün kızarıp kızarmadıklarını anlamak için bir tarla karpuzu çivi ile delerler; yarın kayık yüzdürmek için bir teneke gazı çamaşır teknesine dökerler; öbür gün bakalım onlar da ördekler gibi yüzecek mi diye bir alay tavuğu denize atıp boğarlardı.

Azar ve dayak yasaktı. Buna mukabil yaramazlıkların, kazaların, zarar ziyanların bütün mesuliyeti lalaya yükletiliyordu. Tahir Ağa ihtiyar halinde deli güllâbiciliği ettiğine, tıknefes göğsü, hasta ayaklarıyle yumurcakların peşinde telef olduğuna o kadar yanmıyordu. Ancak çocukların başına gökten taş düşse, Büyük Hanım ondan biliyordu.

(Kızılcık Dalları, 2. baskı)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — lala, Saraçhanebaşı, ur, mecidiye, erkânıharp, Kıztaşı, kapılanmak guvatr, redingot, rical, tıknefes.

II. Düşünü, söyleyin — 1. Tahir Ağa işini niçin değiştirdi?

2. Yeni işinde ne gibi güçlüklerle karşılaştı?

3. Tahir Ağanın ne gibi rahatsızlıkları var?

4. Tahir Ağa niçin kıştan çok yazlardan şikâyetçi?

5. Çocukların ve ev halkının Tahir Ağaya davranış tarzını doğru buluyor musunuz? Niçin?

III. Portre — Bu yazıda verilen ayrıntılara göre Tahir Ağayı hayalimizde canlandırmak mümkün. **Bir insanın vücut, yüz görünüşünü, davranışlarını, duyuş ve düşünüşünü, özelliklerini bir arada veya ayrı ayrı tanıtan yazılara, yani tasvirlere portre denir.**

Okuduğunuz portrede, Tahir Ağanın yalnız çeşitli mihnetlere katlandığını belirten ayrıntılara yer verilmiş olmasına dikkat ediniz. Ayrıntıların aynı maksatla ilgili olması birliği sağlıyor.

Portrenin canlılığını sağlamak maksadıyle araya olayların ve konuşmaların serpiştirildiğini de görüyorsunuz.

Tasvirde olduğu gibi, portrede de maksadı ve anlatılan insanı başkalarından ayırmaya yarayan önemli ayrıntılara yer verilerek birlik sağlanmalıdır. Ancak bu ayrıntıların gerçeğe uyması şarttır. Kişilerin dış görünüşünü belirten ayrıntılardan **fizik portresi** meydana gelir. Bir insanın hareketleri, düşünceleri belirtilince onun iç hayatını, yani ruhunu da tanımış oluruz. İnsanların iç hayatlarını tanıtmak maksadıyle yazılmış portrelere de **ruh portresi** adı verilir. Çok defa fizik portresini ruh portresi izler.

IV. Yazının planı — Yazıda verilen ayrıntıları giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine göre gösteriniz. Bu ayrıntıların verilişinde nasıl bir sıraya uyulmuş?

V. Deyimler, terimler — 1. Anlatım gücünü artırmak için az çok mantık dışına çıkan, bazı kelimeleri değişmediği halde son kelimeleri değişip çekimlenebilen kalıp halindeki sözlere **deyim** denildiğini biliyorsunuz.

Şu deyimleri açıklayınız.

kan kırmızı çıkmak
hastalık kazanmak
ayaklı canavar kesilmek
rahmet okutmak
yalan dolan
deli güllâbiciliği etmek

2. Yazıda geçen **ur** kelimesi gibi bilim, fen, sanat konularıyle ilgili kavramları bildiren kelimelere **terim** denir.

Yazıda geçen terimleri bulunuz. Terimler bilim ve fen konularında anlatıma açıklık verir. Neden? Yazıda çok fazla terim bulunursa o konu hakkında bilgisi olmayanların yazıyı anlamaları güçleşir.

3. Aşağıdaki sözleri açıklayınız.

arızaya uğramak
korkudan sıtma tutmak
köpek kafası kadar şişmek
rastık gibi simsiyah kaşlar
«Yandım anam!» çağırmak
gökten taş düşse ondan bilmek

VI. Bir portre yazınız — Tanıdığınız bir insanı dış ve iç özellikleriyle tanıtınız. Yazınızda, tanıtmak istediğiniz insanı başkalarından ayıran özellikler ne ise yalnız o ayrıntılara yer veriniz.

VII. Portreler bulunuz — Okuduğunuz hikâye ve romanlardan portreler bulunuz. Bunları sınıfta arkadaşlarınıza okuyunuz. Okunan portrelerden hangileri daha canlı ve güzel? Niçin?

11. YURTSEVER ÖĞRETMEN

Halide Edip Adıvar

«Toprağınız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiç bir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billâhi!»

Aliye kasabaya öğretmen olarak geldi. Yüzü, henüz açılmayan bir gül goncasının mahcup kırmızılığını, çekingen güzelliğini taşıyordu. Pembe, ince yüzü üstünde iki kocaman menekşe gibi siyah kirpikli gözleri, küçük bir burnu, yüzünün bütün kararsız ve çekici inceliğiyle çelişen bir nar çiçeği goncası gibi garip bir ağzı vardı. Biraz yumuşak ve kıvırcık siyah saçları, özenerek örttüğü sıkı, siyah başörtüsünün altından şakaklarına, ensesine boşanıyor; yanaklarına, boynuna dökülüyordu.

Aliye, yumuşak bakışlı, enli omuzlu, Yemen'den, Kafkas'tan Suriye'ye geçmiş ve kaybolmuş bir kahraman, fakat isimsiz ve talihsiz bir yüzbaşı ile, dal gibi ince, zavallı ve içli Fatihli bir veremli kadının çocuğu idi. Asker babası ona henüz gelişmeyen iç kudretini; veremli anası, veremlilerin eski ve hasta içliliğini vermişti. Anasını çok küçükken kaybetmiş ve bütün çocukluğu Kız Öğretmen Okulunun tahta sıraları etrafında geçmişti. Bütün yetim kızlar gibi şifasız bir şefkat ve sevgi ihtiyacı, yine bütün kimsesizler gibi her bakıştan kendi ruhuna kaçan, gömülen çekingen ve sessiz bir ruhu vardı. Annesi öldükten sonra babasının izini Kafkaslarda kaybetti ve bütün sevmek ihtiyacını baş hademe Güllü Kadının ihtiyar ve tembel kedisine bağladı. Son yılında sinirli ve ateşli bir genç öğretmenin «Anadolu'da çalışınız.» telkinini, herkesin bir moda diye sadece söyleyip tartıştıkları bu fikri ruhuna yakıcı ve olumlu bir ülkü olarak yerleştirdi. Diploma alır almaz taşrada iş almak için Maarif koridorlarında dolaşmaya başladı. Nihayet hiç bir kimsenin gitmediği (.....) kasabasının açık bulunan öğretmenliğini kendisine verdikleri zaman tek ve eski bir sandıkla Haydarpaşa'dan trene bindi, gitti.

(Vurun Kahpeye, 1963)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

Yazı hakkında bilgi — Bir romanın kahramanı olan öğretmen Aliye'yi iç ve dış bakımlardan tanıtan bir tasvir okudunuz. İnsanların görünüşleriyle ruh özelliklerini tanıtan yazılara **portre** denildiğini biliyorsunuz. Portrelerden, en çok, hikâye ve romanlarda faydalanılır.

Yazıdaki (.....) işaretli yere herhangi küçük bir kasabanın adını koyabilirsiniz.

12. HERKES KENDİ YERİNE

Cevat Fehmi Başkut

Birinci Perde

Birinci Meclis

Doktor Ramazan Cankurtaran, sonra kızı Asuman.)

Doktor Ramazan 52 - 53 yaşlarındadır. Orta boyludur. Dağınık saçları ve posbıyıkları adamakıllı kırlaşmıştır. Burnu oldukça iri ve etlidir. Bunun üzerindeki eski moda nikel çerçeveli kelebekgözlük siyah bir kordonla yeleğine bağlıdır. Ramazan, arasıra takıp çıkardığı ve sallandırdığı bu gözlükle simasına ilim adamlarına mahsus vakar ve ciddiyeti vermeğe çalışır. Saftır, yumuşaktır, iradesizdir. Herkesin tesiri altında kalır. Doktorun ilmî seviyesi mi? Böyle bir soruya cevap vermek için onun 27 sene Anadolu'da dolaştıktan sonra Istanbul'a gelmiş bir kasaba doktoru olduğunu unutmamak icap eder. Mektebi bitirdiği gün kitabı da kapatmıştır. Kızına gelince o, babasına hiç benzemez. Bu, 24 yaşındaki genç kız belli ki nesi varsa ölen annesinden almıştır. Muntazam bir tahsil gördüğü ve ondan sonra da okumaya devam ettiği konuşmasından anlaşılır. İradeli, hassas ve alabildiğine içlidir.)

Asuman (Evle muayene odasını birleştiren kapıdan elleri arkasında olarak ve arkasındaki ellerinde bir şey sakladığını anlatarak girer.) — Meşgul müsün baba?

Ramazan — Yo... Hayır... Şey... evet... Ne var kızım?

Asuman — Senin bir eski kitap sandığın var ya...

Ramazan — Evet...

Asuman — Demin onu karıştırırken içinde ne buldum biliyor musun?

Ramazan — Para mı?

Asuman — Ne parası? Kitap sandığında para ne gezer?

Ramazan — Öyle ya... Ne gezer? Şey... Kim bilir, belki de bir iki ziynet altınıdır. Vaktiyle köylülerin getirdiği.

Asuman — Baba ne oldu sana? Son zamanlarda paradan başka bir şeyden bahsetmiyorsun. Bir doktorun, bir ilim adamının ağzına yakışacak kelime doğrusu...»

Ramazan — Haklısın kızım... Fakat Allah kahretsin, onsuz da olmuyor ki...

Asuman (Arkasındaki kollarını çözüp elinde sakladığı küçük kara kaplı defteri göstererek) — Sandıkta bir hatıra defteri buldum baba...

Ramazan — Bir hatıra defteri mi? Ha... şu...

Asuman — Bundan tam 27 sene evvel mektepten çıkıp kuranı çekerek Beşirî'ye hükûmet tabibi tayin edildiğin günlerde yazmağa başladığın hatıralar... Defteri, sonraları daima yaptığın gibi, bıkıp bir kenara fırlattığın anlaşılıyor. Okuyayım mı baba?

Ramazan — Eh, pekâlâ oku bakalım...

Asuman (Defteri okuyarak) — «10 Haziran 1923... Bugün yemin ettim. Mesleğimi çıldırasıya seviyorum. Bir haftaya kadar nişanlımla evleneceğiz. O da tıbba âşık... O kadar kişi önünde Allahı şahit göstererek söylediğim gibi artık hayatımı insanlık hizmetine vakfedeceğim. Namusumu ve sanatımın şerefini daima muhafaza edeceğim. Vicdanımın sesinden başka ses dinlemeyeceğim. Bütün endişem hastamın sağlığı olacak. İnsan hayatına ana karnına düştüğü andan itibaren mutlak bir surette hürmet edeceğim. Bütün Anadolu doktorsuzluktan inliyor. Şehir şehir, kasaba kasaba, köy köy dolaşarak ilmin tükenmez kaynağından şifa dağıtacağım. Kitapsız yetişmeyi hoş gören bizden evvelkilerin düştükleri hatayı işlemeyeceğim. Mevcut bilgilerime her gün bir yenisini ekleyerek bunlardan, başkalarının da faydalanmasını sağlayacağım. Talebelerim olacak, onların benim yapamadıklarımı yapmalarına yardım edeceğim. Bundan gurur duyacağım. Göğsüm sevinçle şişiyor, koltuklarım iftiharla kabarıyor· Allahın yarattığı en güzel eser olan insan hayatını idame için çalışmak şüphesiz vazifelerin en mukaddesi...» Bunları yazan sen misin baba?

Ramazan (Onu taklit ederek) — Değil miyim kızım? 27 sene şehir şehir, köy köy bütün Anadolu'yu dolaşmadım mı? Belediye hekimliğinden, sıtma mücadele doktorluğuna kadar yapmadığım iş mi kaldı?

Asuman (Gözleri bir noktaya takılı) — Doğru... Az mı can kurtardın? Her gittiğin yerde muhabbet ve saygı ile karşılaşıyordun. Sana bir peygamber gözü ile bakıyorlardı baba...

Ramazan — Yok estağfurullah... Yani köylü beni hakikaten oldukça severdi.

Asuman — Fakat o idealist adamla benim şimdiki babam arasında o kadar çok fark var ki...

Ramazan — Ne demek istiyorsun?

Asuman — Haber aldım ki artık hasta simsarlarıyle iş görmeğe karar vermişsin. Simsarlar bugün geleceklermiş. Senin için profesördür, hocadır, Almanya'dan, Fransa'dan gelmedir deyip hasta taşıyacaklarmış. Üstelik bir başka hile yoluna daha sapacakmışsın... Hastabakıcıya talimat vermişsin. O, bekleme odasında hastaları dinleyip dertlerini öğrenecek, gelecek sana gizlice söyleyecek, sen de hasta daha odanın eşiğinde iken kendi keşfin imiş gibi bunu ilân edecekmişsin. Böylece keramet taslayacak, biçare ümitsiz hastaları avlayacakmışsın. Bunlar bize yakışır mı baba? 27 sene evvelki yeminini hatırla!

Ramazan — Asuman, kızım, beni dinle... Görüyorsun ya iş yok işte... Profesörlerden, meşhur doktorlardan bize sıra kalmıyor ki... Her biri günde 30 - 40 hastaya bakıyor. E, onlar böyle yaparlarsa tabiî iş düşmez. Bir haftadır tek hasta gelmedi... Açlıktan ölecek değiliz ya... Bu kör olası boğaz yemek ister. Şeytan ne diyor biliyor musun? Doktorluğu bırak, kundura boyacılığı yap diyor.

Asuman — Baba, bizim yerimiz burası değil, anlamıyor musun?

Ramazan — Anlıyorum... Doğru... Haklısın...

Asuman — Sen, kasaba doktorusun baba... Burası tanınmış ilim adamları, büyük profesörlerle dolu... Onlar gibi olamazsın. Onlarla başa çıkamazsın. Haydi gel, biz kasabaya dönelim.

Ramazan — Doğru... Anlıyorum... Haklısın...

Asuman — Orada sen tek kalıyorsun. En büyük, en şöhretli, en âlim adam sen oluyorsun. Hasta istediğin kadar... Parayı da arzu edersen şerefine ve namusuna halel getirmeden daha fazla bulabilirsin.

Ramazan — Haklısın... Doğru... Anlıyorum...

Asuman — Bu kirli yollara sapacak olduktan sonra ne diye 27 sene Anadolu kasabalarının kahrını çektin? Baba, rahmetli annemi hatırla! O, bu mihnetli hayata kurban gitti. Fakat hep biliriz; memnun, bahtiyar öldü. Çünkü sen Allah yolunda, insanlık yolunda hizmet görüyordun. Şimdi bu yoldan geri dönersen, eminim, hakkını sana helâl etmez... Çünkü bilirsin ya senin üzerinde çok hakkı vardır.

Ramazan (Yerinden kalkarak) — Hay Allah kahretsin... Doğru söylüyorsun kız... Vallahi böyle yapmalı.

(Sana Rey Veriyorum)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler, deyimler — Posbıyık, kelebekgözlük, ziynet altını, Beşiri, tıp, vakfetmek, idame, idealist, simsar, talimat vermek, keramet taslamak, halel getirmek, kahrını çekmek.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Doktor Ramazan'la, kızı Asuman'ın özelliklerini söyleyiniz. Konuşmalarda onların portrelerini belirten sözleri bulunuz.

2. Doktorun hatıra defterinde neler yazılı? Doktorun bugünkü hayatıyle hatıralarını yazdığı zamanki hayatı arasında ne fark var?

3. Asuman'ın babasına ne tavsiye ettiğini söyleyiniz. Doktor, kızının sözlerini nasıl karşıladı? Niçin?

III. Yazının özelliği — Bu parçanın baş tarafında, Doktor Ramazan'la kızı Asuman tanıtılıyor. Bunlar yazının kişileridir. Bu tanıtmanın hangi bakımlardan faydası var?

Kişilerin tanıtılmasından sonra onların konuşmaları sıralanıyor. Konuşmalar da bir plana göre gelişiyor. Bu planı gösteriniz. Konuşmaların, kişilerle ilgili olarak başta verilmiş ayrıntılara uygun olduğunu görüyorsunuz.

Parantez içlerinde gösterilen hareketlere uyarak konuşmaları iki kişi okuyunuz. Görülüyor ki yazı, hareket kazanıyor. Kişiler kısa kısa konuştuğu zaman hareketin arttığına, konuşmalar uzayınca da durgunluk olduğuna dikkat ediniz.

İnsan hayatını hareketli bir şekilde göstermek maksadıyle yazılmış eserlere tiyatro eseri veya piyes denir.

Piyesler **perde** denilen bölümlere ayrılır. Her perdede, kişilerin değiştiği bölümler **meclis** veya **sahne** adını alır. Okuduğunuz yazı, eserin kaçıncı perdesi ve meclisidir?

Okuduğunuz yazının alındığı piyeste olduğu gibi, **konuşma (diyalog) ve harekete dayanarak hayatın hem acı, hem gülünç taraflarını gösteren, karakterler canlandıran tiyatro eserlerine dram denir. Hayatın yalnız gülünç taraflarını gösteren mesut sonuçlu tiyatrolar ise komedi adını alır.**

VI. Yazıyı okurken nelere dikkat etmeli? — Yazı iki kişinin konuşmalarından meydana geldiğine göre, okuma sırasında, sözlerin başka başka kişilerle ilgili olduğu sesle belirtilmeli. Asuman'ın söylediği **«Senin bir eski kitap sandığın var ya...»** cümlesi eksik bir cümledir; babası bu cümleyi hemen kesiyor. Onun için Asuman'ın sözünden sonra hemen «Evet» kelimesi söylenmelidir; konuşmalarda ünlemlere, sorulara rastlanıyor. Bunların ne maksatla kullanıldığını söyleyiniz; okuyuş sırasında bu özelliği belirtiniz.

V. Dil çalışması — 1. Aşağıdaki kelimelerin eşanlamlılarını bulunuz. Her iki kelimeyi birer cümlede kullanarak yerine göre hangisinin daha uygun olduğunu gösteriniz.

alabildiğine (içli)	**avlamak** (hastaları —)
ziynet (altını)	**mihnetli** (hayat)
şifa	**kirli** (yol)

2. **«Baba ne oldu sana?»** cümlesinde öğeleri başka ne şekilde sıralayabilirsiniz? İki anlatım arasındaki fark nedir? Cümlenin öğelerini gösteriniz.

VI. Yazma çalışması — Tiyatro eserlerinin konuşma (diyalog)'lardan meydana geldiğini gördünüz. Roman, hikâye gibi çeşitlerde de bu anlatım tarzından sık sık faydalanılır.

Konuşma yazarken, kişilerin toplum içindeki durumlarıyle, fikir seviyeleri göz önünde bulundurulmalı, gereksiz konuşmalara yer verilmemelidir.

Şu konularda, bu tarzdan faydalanarak bir yazı yazabilirsiniz:

1. Bir sofradaki konuşmaları yazınız.

2. Bir alışverişteki konuşmaları yazınız.

3. Ortaokuldan sonrası ile ilgili düşünceleriniz hakkında bir arkadaşınızla yaptığınız konuşmayı yazınız.

VII. Serbest okuma — 1. Âli Bey adlı yazarımızın dilimize uyarladığı **Ayyar Hamza**[1] piyesinin ikinci perdesinin on birinci sahnesini okuyunuz.

---

[1]. **Ayyar Hamza, Âli Bey, Remzi Kitabevi.**

2. **Molière** (Molyer)'in **Cimri** * adlı eserinin ikinci perdesini okuyunuz.

Bu iki piyesin güldürücü oluşuna dikkat ediniz. Buna göre bu eserler, hangi çeşit piyeslerdendir?

* Cimri, Molière, çeviren: Yaşar Nabi, Millî Eğitim Bakanlığı.

YOKLAMA : 2

I. Artık uzak ve hatıralaşmış, güneşli yaz
Yaprakların tabiatı örten pasındadır;
Her an, yaz ortasında hayal ettiğim Boğaz
Masmavi, gözkapaklarımın arkasındadır.

N. Halil Onan

1. Şair, Boğaz'ın hangi mevsimini anıyor? Bunu hangi sözlerden anlıyorsunuz?

2. Şairin gözkapaklarının arkasında ne var? «Gözkapaklarımın arkası» sözünün anlamını veren bir kelime söyleyiniz.

3. Şair Boğaz'ın hangi mevsimini seviyor? Açıklayınız.

II. Yıllarca uzaklarda yaşarken,
Istanbul'u hicranla tahayyül, beni yordu.
Yer kalmadı beynimde hayale.
Istanbul'a artık bu dönüş son dönüş olsun.
Son yıllarım artık
Geçsin o tahayyüllerimin çerçevesinde.

Y. Kemal Beyatlı

1. **Hicran, tahayyül** kelimelerinin anlamlarını söyleyiniz.

2. Şair, beyninde hayale yer kalmadığını söylüyor. Niçin?

3. Şair, niçin Istanbul'a bu dönüşün son dönüş olmasını istiyor?

III. Birkaç sene sonra Istanbul'un fethinin beş yüzüncü yıldönümüdür. İkinci Mehmet'in kılıcı bu zaferle tarihte bir çağ kapayıp bir çağ açtı.

Y. Ziya Ortaç

1. Bu tarihî olayın beş yüzüncü yılı hangi tarihe rastlamıştır?
2. İkinci cümleden ne anladığınızı bir cümle ile açıklayınız. Bu çağlar hangileridir?

IV. Kışı, gündüzleri kısacık olduğu için sevmem. Sabahleyin bir türlü doğmak bilmeyen güneş erkenden de çekip gider. Hele şimdi! Saat dördü biraz geçti mi, ortalık kararıveriyor. Ne anladım ben ondan? Penceremden bakıyorum, tertemiz bir hava, berrak... Bir çekicilik vardır Ankara'nın ışığında. Istanbul'unki gibi öyle baygın değildir; yarı sevdalı, yarı hüzünlü hulyalar kurmaya sürüklemez insanı, çıkıp gezmeğe çağırır. Ama nereye gideceksin? Sen daha biraz yürümeden sular kararacak, çevreni seçemez olacaksın. Lambaların ışığı ne kadar parlak olursa olsun, gezmelere elverişli değildir.

Nurullah Ataç

1. Yazar, gezmelere niçin çıkamıyor? Bundan memnun mu?

2. Yazar, Ankara'yı Istanbul'dan çok beğeniyor. Niçin?

3. Bu paragraf ne çeşitten bir yazının parçası olabilir? Bunu yazının hangi özelliklerinden çıkarıyorsunuz?

V. Lala bir illet koleksiyonu idi. Meslek değiştirmesine rağmen boğazındaki ur geçmemiş; evvelâ ceviz kadarken büyüye büyüye bir yumurta, nihayet şişirilmiş bir hindi kursağı büyüklüğünde bir guvatr haline gelmişti.

Reşat Nuri Gültekin

1. **Lala, ur, guvatr** kelimelerini açıklayınız.

2. **illet koleksiyonu** sözünden ne anlıyorsunuz?

3. Urun ceviz, yumurta ve nihayet hindi kursağı ile karşılaştırılması anlatıma ne sağlıyor? Bir cümle ile açıklayınız.

VI. Toprağınız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiç bir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billâhi!

Halide Edip Adıvar

1. «Toprağınız toprağım, eviniz evim» sözünden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.

2. «Işık olacağım» sözünü açıklayınız.

3. Böyle bir yemini eden insan hangi meslekte olabilir? Bunu en iyi belirten sözler hangileridir?

VII, Bu kirli yollara sapacak olduktan sonra ne diye 27 sene Anadolu kasabalarının kahrını çektin? Baba, rahmetli annemi hatırla! O, bu mihnetli hayata kurban gitti. Fakat hep biliriz; memnun, bahtiyar öldü. Çünkü sen Allah yolunda, insanlık yolunda hizmet görüyordun. Şimdi bu yoldan geri dönersen, eminim, hakkını helâl etmez... Çünkü bilirsin ya senin üzerinde çok hakkı vardır.

C. Fehmi Başkut

1. **Kirli yol, kahrını çekmek, kurban gitmek** sözlerini açıklayınız.

2. Anne niçin ölmüş? Mutlu ölüşünün nedenini söyleyiniz.

VIII. Aşağıdaki yazıda parantez, üç nokta, nokta, virgül, ünlem işaretlerini kullanınız.

Salih Usta — Muhtar Efendi biraz bekle Seni burada bulduğumuz isabet oldu Muhtar Hasan gitmek ister Ömer mâni olur

Ömer Kapı ile muhtarın arasına girer — Bak ne diyorlar eğlen biraz

Hasan — İşim var gideceğim

Ömer koluna girerek — Yok canım beş dakikadan bir şey çıkmaz Senin ne işin olduğunu biliriz Arzuhallerini sonra yaz

Salih Usta — Muallim Bey kıyafetime hiç bakmıyorsun Âdeta dükkândan içeri girdiğimi fark etmemiş gibisin Ne oldu dargın mıyız

Murtaza — Yok canım Kusura bakma Kusura bakma Salih Usta

C. Fehmi Başkut

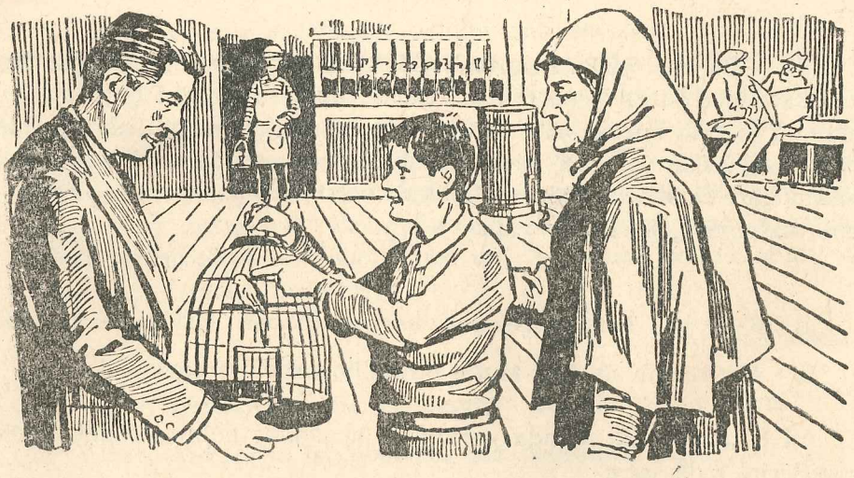

ARALIK

13. KUŞYEMİ

Reşat Nuri Güntekin

Beyazıt kıraathanelerinden birinde bir arkadaş bekliyordum. Kıraathane pek tenha idi. İki üç kişi sönmüş sobanın yanında alçak sesle dertleşiyor, bir ihtiyar memur burnunda gözlük, elinde bir gazete ile uyukluyordu. Kahvenin ortasında siyah Şam kumaşından bir tarihî çarşaf giymiş altmışlık bir büyük hanım gözüme ilişti. Yanında altın başlı bir erkek çocuğu, çocuğun elinde bir kafes vardı. Bu kadında uzun seneler kızı ve damadıyle taşra memuriyetlerinde dolaşmış temiz, saf, işgüzar bir Istanbul büyük hanımı tipi vardı.

Kahveci yavaş bir sesle bir şeyler söylüyor, küçüğün elindeki kuş kafesini gösteriyordu.

Kahveci, gazetenin üstünde uyuklayan ihtiyara seslendi:

— Âbidin Efendi! Sen kuş meraklısısın. Ucuz bir saka var, alır mısın?

İhtiyar adam kuş sesini işitince gözlerini açtı; çocuğu yanına çağırarak kafesi eline aldı; galiba meraklı bir mütehassıstı; dudaklarını bükerek:

— Yaramaz, dedi.

Büyük Hanım, mahzun ve manalı bir bakışla ihtiyarı süzdü:

— Satacak değildik ama... maaş çıkmadı da...

— Orası öyle hanım... Kuşa yaramaz dedim ama, yarasa da alacak değilim.

Onlara dikkatle baktığımı gören kahveci yanımdan geçerken:

— Allah kimseyi düşürmesin. Bu ihtiyar kadının genç bir damadı vardı. Balkan'da şehit oldu, geçen sene de kızı sizlere ömür vefat etti, torunu ile yalnız kaldı...

Derhal gözümün önünde bir aile faciası canlandı. Yıllarca sürmüş resmî muamelelerden sonra bağlanan birkaç lira maaş aylardan beri çıkmıyordu. Vaktiyle çok iyi günler gördüğü halindeki saffet ve tatlılıktan belli olan büyük anne yavaş yavaş bütün ev eşyasını satıyor, nihayet sıra bu küçük saka kafesine geliyor. Ekmekçiye, mahalle bakkalına borç biriktikçe birikmiştir. Bugün yarım okka ekmek, bir mendil kömür tedariki mümkün olmamıştır. Küçüğü aç bırakmamak için kuşu satmaktan başka çare yoktur.

Bu eski kafesin içinde başını boynuna kıstırarak uğrayacağı akıbeti düşünüyor gibi görünen zayıf kuş para etmiyor. Fakat onun kıymetini bir de bu şehidin küçük yetimine sorsanız... Büyük anne, torununu bu küçük dilsiz kardeşinden ayrılmaya razı etmek için kim bilir ne vakitsiz bir hayat dersi vermiştir?

Kuş satılmadı. Büyükanne yaşlarla dolu gözlerinin ucu ile torununa bakıyor; çocuk da görünüşte mahzun. Fakat küçük yaramaz, nafile beni büyük annen gibi aldatamazsın. Hüzün taklidi yaparken gözlerinin içi gülüyor; kuşunu beğenmedikleri için seviniyorsun... Şimdi görürsün!

Kahveci vasıtasıyle Büyük Hanımla pazarlığa girişiyorum. Kafesi istediği fiyata satın alıyorum. Büyük Hanım masa üstünde bıraktığım parayı birdenbire alamıyor. Böyle alım satımlar meşru ve tabiî şeyler olduğu halde ona ağır geliyor. Yalnız içinden beş kuruş alarak çocuğa veriyor, belli ki aralarında kuşun satılması meselesi münakaşa edilirken anlaşmaya varılmış. Büyük Hanım benimle maaş meselesini münakaşa ediyor; maksadı, söz arasında bu parayı gene farkında olmadan almaktır. Fakat sırf bu maksatla söze başladığı halde derdini anlatmakta bir garip zevk buluyor; kısa cümlelerle hayatından bahse devam ediyor.

O kadar konuşuyoruz ki küçüğün uzunca bir zaman aramızdan kaybolduğunu fark etmiyoruz. O, biraz sonra elinde bir simit ve bir küçük külâhla geliyor. Simitle kendi karnını doyuracaktır.

12 Paranın yarısıyle kuşuna yem almıştır. Büyükannesiyle konuşurken onu gözetliyordum. Küçük avucuna bir parça yem döküyor; kafese uzatıyor; kuş belli ki onun elinden yem yemeğe alışmıştır. Kafesin telleri arasından gagasını uzatıyor.

13 Çocuk bu vaziyetten istifade ederek onu tutmak, dilsiz kardeşinin gagasına bir veda busesi kondurmak istiyor.

14 Sonra beni eteğimden çekiyor; yaşlarla dolu parlak gözleriyle yüzüme bakarak rica ediyor:

— Beyefendi, bu yem sizde kalsın; ona yedirirsiniz, olmaz mı?

15 Külâhı aldıktan sonra tekrar iade ediyorum:

— Yavrum, bu kuşa ben bakamam; onu sana bırakayım da sen bak. Sonra büyüyünce alırım, olmaz mı?

16 Büyük Hanım bunu doğru bulmuyor; isyan edecek oluyor:

— Ne ehemniyeti var Büyük Hanım, benim küçüğe yâdigârım olsun; fakat ne olursa olsun bir daha onu satmamak şartıyle, diyorum.

(Okuma Kitabı, 1937)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — Beyazıt, kıraathane, taşra, işgüzar, tip, saka, mütehassıs, Balkan, facia, meşru, mukavele, tarassut, veda, buse.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Olay nerede geçiyor? Orada görülen insanların özelliklerini söyleyiniz.

2. Büyük Hanımın kahveye geliş nedenini hangi konuşmalardan anlıyorsunuz?

3. Yazar, kuşu satmağa gelen kadın ve çocukla ne zaman ilgilenmeğe başlıyor? Bu sırada neler düşünüyor?

4. Kuşun satılması Büyük Hanımla çocuğu ne şekilde etkiledi? Açıklayınız.

5. Yazar, kuşu aldığı halde neden geri verdi? Onun nasıl bir insan olduğunu söyleyiniz.

III. Yazının özellikleri — 1. Yazıda bir olay anlatılıyor. Bu olayı özetleyiniz.

2. Olayın geçtiği yeri yukarıdaki çalışmada göstermiştiniz. Bu yeri tanıtan ayrıntı nedir?

3. Olay hangi yıllarda geçiyor? Bunu hangi ayrıntılardan anlıyoruz? Zamanın, olayın meydana gelişinde etkisi var mı? Neden?

4. Kişilerin görünüş ve duyuşlarıyle birbirlerinden ayrılan yönlerini gösteriniz.

Bu çalışma sırasında gördüğünüz gibi, bu yazıda, insanların başlarından geçen ve gerçeğe benzeyen bir olay anlatılmaktadır. Olay, kişilerin özelliklerini tanımamıza yaramakta. **İnsanların başlarından geçen veya geçebilecek tek olayı, onların huylarını, duygularını, düşüncelerini anlatan yazı çeşitlerine hikâye denir.** Hikâyeyi, yazar, başından geçmiş gibi anlatıyorsa da, onun böyle bir olayı yaşamış olması gerekmez.

Hikâyelerde, hikâye etme, tasvir, konuşma (diyalog) gibi anlatım yollarından çok faydalanılır. Bu hikâyede bunlar var mı? Varsa nerelerde kullanılmış?

IV. Hikâyenin planı — 1. Hikâyelerde, önce olayın geçtiği yerle kişilerin tanıtıldığını gördünüz. Hikâyede bu bölüme **serim** denir. Yazıda serim bölümü nereye kadar sürüyor?

2. Olay nerede başlıyor? Olay anlatılırken merakımızı gittikçe artıran durumlar belirtiliyor. Abidin Efendinin kuşu almak istemeyişi, yazarın kuşu almaya karar vermesi ve alması... gibi beklenmedik olaylar birbirini izliyor. Hikâyede bunlara **entrika** denir. Hikâyenin en meraklı yerleri, Abidin Efendinin kuşu almayacağını bildirişi ile, hikâyeyi anlatanın kuşu alması üzerine ne olacağıdır. Bunlar hikâyenin **düğüm** noktalarıdır. Hikâyede, kuşun çocuğa hediye edilmek suretiyle birden çözüldüğünü görüyoruz ki bu bölüm **çözümdür.**

V. Dil özellikleri — 1. Hikâyede özentisiz, süssüz, benzetmesiz bir anlatım kullanıldığını görüyorsunuz. Kelimeler de hemen her gün kullanılanlar. **Anlatımın süsten uzak ve yabancı kelimelerden arınmış olmasına sadelik denir.**

2. Hikâyede, hikâye etme ve tasvir aralarına konuşmaların serpiştirilmiş olması anlatıma canlılık vermekte.

3. Yazarın, olayı kendi başından geçmiş gibi anlatması hikâyeye ne kazandırıyor?

4. Yazar, hikâyede mümkün olduğu kadar değişik zamanlı fiiller kullanıyor.

5. **«Kahveci vasıtasıyle Büyük Hanımla pazarlığa girişiyorum.»** cümlesiyle başlayan paragrafta şimdiki zamanlı fiillerde anlam bakımından hangi zamana kayma var?

VI. Dil çalışmaları — 1. «...Şam kumaşından bir tarihî çarşaf giymiş altmışlık bir Büyük Hanım gözüme ilişti» yerine **gördüm** fiili kullanılsaydı anlamda ne fark olurdu?

2. **«Altın başlı bir erkek çocuğu»** sözündeki altın kelimesinin anlamı nedir? **«Altın başlı»** yerine ne kullanabilirsiniz? Bu takdirde anlatım değerinden kaybeder mi, etmez mi?

3. «... **İhtiyar süzdü.»** cümlesinin yüklemi olan **süzdü** fiilinin eşanlamlısı nedir? İki kelimeden hangisi burada daha uygun?

4. **«Bir küçük külâhla geliyor.»** cümlesinde, **külâh** kelimesinin anlamı nedir?

5. **Kuşa yaramaz dedim ama, yarasa da alacak değilim.»** cümlesinde **yaramaz** ne çeşit bir kelimedir? Bu kelimenin eşseslisi hangi anlamda ve ne çeşit kelime olarak kullanılır?

6. **Saka** kelimesinin eşseslisi hangi anlamda kullanılır?

7. **Yem** kelimesinden türemiş kelimeler bulunuz.

VII. Aile sözlüğü — Hikâyede, **büyükanne, torun, damat** gibi bir aileyi meydana getirenlere verilen adlar kullanılmaktadır. Bir ailenin bütün insanlarına, onların akrabalarına verilen adları bulunuz; bunları harf sırasına sokarak açıklayınız.

VIII. Yazma konuları — 1. İyiliksever bir insanı tasvir ediniz. (Bu portrede, o kişinin özellikle iç yönden tanıtılmasına önem vermelisiniz.)

2. Bir alışverişte, pazarlığın nasıl yapıldığını anlatınız.

3. Evinizde hangi kuşu veya hayvanı beslemek istersiniz? Niçin?

IX. Okuyabileceğiniz hikâyeler — Ömer Seyfettin'in **Eski Kahramanlar**[1] adlı kitabındaki hikâyeleri okuyunuz. Konusu, kuruluşu bakımından hikâyelerden hangisini sevdinizse onu arkadaşlarınıza tanıtınız.

1. **Eski Kahramanlar**, Ömer Seyfettin, Refet Zaimler Kitabevi.

14. BİZİM MEMLEKET

Faruk Nafiz Çamlıbel

İçinden tanırım ben o elleri.
Onlar ki zâhirde viran olurlar,
Ardıçlı dağları, çamlı belleri
Aşanlar şi'rine hayran olurlar.

Dökülür köpüklü sular yarından,
Baharlar yaratır kışın karından,
İçenler sihirli pınarından
Söyle bir silkinir, ceylan olurlar.

Başıboş, kırlara salar tayını,
Elinden düşürmez okla yayını,
Ellere bırakır zafer payını,
Memleket yolunda kurban olurlar.

(Bir Ömür Böyle Geçti, 1945)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

Şair Faruk Nafiz Çamlıbel'in **Bir Ömür Böyle Geçti** adlı şiir kitabından alınmış bir manzume okudunuz.

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — el, zâhir, ardıç, ceylan.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Şiirde, yurdumuzun hangi özellikleri belirtiliyor?

2. Memleket insanlarında görülen özellikler nelerdir?

3. **Zafer payını ellere bırakıp memleket yolunda kurban olma** ne demektir? Memleket yolunda canlarını verenler zafer payını gerçekten ellere mi bırakıyorlar? Bu fikri tartışınız.

4. Şair, yurduna ve onun insanlarına karşı nasıl bir duygu ile dolu?

III. Şekil özelliklerini inceleyiniz — 1. Şiirin ölçüsünü bulunuz.

2. Mısraların kafiyelenişini gösteriniz. Redif olan kelime ve ekleri ayırınız.

3. Şiirin dörder mısralık üç bölüme ayrıldığını görüyorsunuz. Her dörtlükte ne gibi düşünce ve duygulardan bahsediliyor?

IV. Dil çalışmaları — 1. Birinci mısradaki hangi kelime, üçüncü kıtanın ikinci ve üçüncü mısralarında bulunan hangi kelimelerle eşseslidir? Bu kelimelerin anlamlarını söyleyiniz.

3. **Yar** ne demektir? Bu kelime **yâr** şeklinde yazılırsa anlamı ne olur?

4. Şiirde **el** kelimesi hangi anlamlarda kullanılmış? Böyle kelimelere anlam yönünden ne ad verilir?

5. **«Ceylan olmak»** ne demektir?

6. **«Okla yay»** hangi kelime yerine kullanılmış?

7. **«Ardıçlı dağları, çamlı belleri»** mısraında dağlarımızda rastlanan ağaçlardan iki çeşidi belirtilmektedir. Burada, genel olarak **ağaç** kelimesinin kullanılmayarak, ağaç adlarının verilmiş olması anlatıma açıklık kazandırmaktadır.

15. GÜREŞ

Refik Halit Karay

Bir yaz ikindisi idi. Arabalara binip Kozyatağı yolundan İçerenköyü'nün Sakızağacı mevkiine çıktık. Güreş meydanı, o devirde Damacı Rıza Bey Köşkü denilen ve şimdiki Gazi Ethem Paşa arazisinin üst tarafına düşen sürülmemiş, taşlı ve sert topraklı bomboş geniş tarlalar. Aynı gün hem pehlivanlar güreşecek, hem at yarışı yapılacak. Bu yarışı da ilk defa göreceğim. Biz sinema ve resimli mecmua asrı çocuğu olmadığımız için yarışta atların, üzerlerinde binici bulunduğu halde mi, yoksa başıboş, süvarisiz mi koştukları hakkında bilgi sahibi değilim. Meraktan içim içime sığmıyor.

Ne kadar kalabalık! Hem birbirine öyle zıt bir kalabalık ki... Zengin, fakir, asil, serseri, köy ağası, rençper, hacı, hoca, derviş, dilenci, hepsi çeşitli kıyafetleriyle orada. Cilâsı göz alan kapalı landolarda yaşmaklı sultanlar, saraylılar, arabacının yanında haremağaları... Faytonlarda çarşaflı rical kadınları ve kızları, maiyetlerinde redingotlarının önleri ilikli uşaklar... Muhacir arabalarında orta halliler... Öküz arabalarında civar köylerden gelenler... Sucular, sumahallebicileri, şerbetçiler, daha bir sürü ayak satıcısı ve davul, zurna sesi!

Güneş keskin; kabak meltemi tozu dumana katıyor; davul binlerce kişinin birleşmiş kalp atışı gibi gümbürderken zurna, yine bu beklemekten bıkmış kalabalığın topyekûn şikâyetini anlatırcasına ağzını sağa sola, havaya ve yere çevire çevire tiz perdeden sızlanıyor. Pehlivanlar gelmiyor. Nihayet halk karıştı, yol açıldı; ortaya, kispet giymiş, hayalimdekilere göre epeyce küçük, fakat pazıları ense kalınlığında, güneşten yanmış tenleriyle — yine de korkunç — iki adam çıktı.

Bunlara birer şişe uzattılar. Ne içeceklerdi acaba? Kuvvet şurubu mu? Hani, bana sabahları, ambalajına sarılı, kendi hususî kadehiyle içirdikleri şurup nevinden bir şey mi? Onu bardaksız, ağızlarına dikerek mi yuvarlayacaklar? Pehlivanların kadeh kullanmaları ayıp mı sayılır? Bunları aklımdan geçirirken baktım ki, şişedeki ilaçtan bir miktarını avuçlarına döktüler ve başladılar vücutlarına sürmeğe! Yanındakiler de yardım ediyorlar, sırtlarını ovuşturuyorlar. Ovuşturdukça ciltleri, güneşin altında pırıl pırıl, yalazlana yalazlana parlıyor. Davul, zurna bu sırada durmuştur; ehemmiyetle seyrediyoruz.

Derken gümbürtü tekrar işitildi; iyice yağlanmış olan pehlivanlar toprak üstünde kapıştılar. Ter yağa karıştı, yağ toza... Gözlerine de zifoslar sıçrıyor; yakındakiler arasıra koşup çevreleriyle bunları siliyorlar. Seyirciler, tam bir temkinle, vakarla bakıyorlar. Taşkınlık eseri yok. Kimin haddine? Hakem heyeti yaşlı başlı, çuha cepkenli, şal kuşaklı insanlar. Bağdaş kurmuş, toprağa oturmuşlar, ama bir kalkıverdiler mi sanki atlar gemi azıya alacaklar, kadınlar bayılacak, halk birbirini çiğneyerek kaçışacak. Çil yavrusu gibi dağılacağız. Verdikleri tesir o!

(Yeni Istanbul)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — lando, haremağası, maiyet, redingot, kispet, zifos, pazı.

II. Yazı hakkında — Yazarın, ilk defa gittiği pehlivan güreşi ile ilgili izlenimlerini anlattığı bir yazı okudunuz. Yazıda, güreş yeri, pehlivanlar, etraftakiler keskin çizgilerle tasvir ediliyor. Bu arada yazar, kendi duygularını da belirtiyor. Yazı üzerinde tasvir bölümlerini gösteriniz. Ne gibi ayrıntılardan faydalanılmış olduğunu açıklayınız.

Yazarın ruh halini belirten sözleri bulunuz.

Bu yazıyı **Kuşyemi** hikâyesiyle karşılaştırınız. Aralarında ne gibi farklar buluyorsunuz.

16. YILAN ENSTİTÜSÜ

Falih Rıfkı Atay

Saint Paul (Sen Pol)'de tesis olunan Yılan Enstitüsü evvelâ bütün Brezilya yılanlarını tetkik etti; on iki türlü zehirli yılan buldu; her yılanın zehirine karşı serumlar keşfolundu. Bu müessese şimdi o kadar gelişmiştir ki, yılan sokan her adam mutlaka tedavi olunur. Serumları kullanabilmek için, sokan yılanın cinsini bilmek icap eder. Köylüler bunda zorluk çektiklerinden bir karışık serum tertip edilmiştir. Bu serum daha ağır tesir eder, fakat tedavi katîdir

Her canlı yılan bir kutu seruma alındığı için Brezilya'da hiç kimse yılanı öldürmek istemez; mümkünse canlı tutar ve müesseseye gönderir.

Enstitü geniş ve güzel bir park içinde büyük bir merkezî bina ile bir yılan çiftliğinden ve diğer ufak tefek pavyonlardan mürekkeptir. Kadın erkek, dolu bir su kanalı ile çevrilmiş küçük çiftliğin etrafında dizildik. Yılanlar iki kapısı yuvarlak meskenleri içinde rahat ediyorlardı. Beyaz esvaplı bir memur, ucu kıvrık bir değnekle yılanları birer birer yuvalarından çıkardı. Biri büyük bir yılanı tıpkı köpek kızdırır gibi, değnek dokunuşları ile sinirlendiriyor ve onun, bacağına atılışları ile eğleniyordu. Hepsi kedi yavruları kadar munisti. Yeşil çiftlik çimeni üstünde kımıldayan birçok renk dalgaları... Birçoğu niçin rahatsız edildiklerini anlamayarak çöreklerini sıkıyorlardı. Acaba bunlar yaban ormanında da bu kadar sakin ve ehlî miydiler?

Enstitü memuru bir yılan sağdı. Yılan sağdı demek, serum hazırlamak üzere, zehirini almak demektir. Bir hizmetçi zehirli yılanı boğazından tutuyor, elindeki pensle çenesini açarak, ağzına bir cam ka-

dehin kenarını sokuyor. Yılan bu camı ısırınca, korkunç mayi kadehin dibine akıyor.

Merkezî bina en güzel hastaneler kadar temiz ve muntazam... Burada laboratuvar, konferans salonu, kütüphane ve diğer kısımlar var. Müze başka bir pavyondadır. Evvelâ camekânlar içinde her cins yılanın ve zehirli örümceklerin öldürülmüş numuneleri, yılan iskeletleri, zehirlenen insanlara ait bacak ve kol parçaları, sonra cam mahfaza içinde yaşayan yılan ve örümcekler. Memur, camekânların birinden büyük bir yılan çıkardı; oynayan, kıvrılan bir tunç gibi... Kadınlar uzaktan, heyecanlı ve sarı, fakat merakla bakıyorlar. Bir diğeri içerden iki küçük yılan getirdi; biri zehirli, biri zehirsiz... İkisi de yaban ormanının emsalsiz renklerinin özü gibi... O kadar güzel ki, insanın bu renklerin tabiî olduğuna inanmak için tutacağı geliyor.

İki yılanı kavga ettirmek istediler; zehirsiz yılan, zehirlisini yiyecekti. Diğer ufak bir yılanı da yedirmek üzere örümcek çengelleri arasına attılar; fakat ne yılanlar, ne de örümcek, hiç biri kavgaya iştahlı değildi. Ufak renkli yılanın örümcekten korkarak, telâşla memurun avucu içinde toplanışı acıklı idi.

Delegelerden biri eline aldığı güzel renkli yılanlardan birini hanımlardan birinin boynuna koydu; kadın önce haykırdı; sonra alıştı; kırmızı, sarı, yeşil renkleriyle, kadının beyaz boynunda, bu yılan en az bulunur mücevherlerden bir gerdanlık gibiydi. Kadın, memura dönerek:

— Bunu bana satar mısınız? dedi.

Enstitü böyle bir şey yapamazdı. Kadın:

— Hiç olmazsa mağazasının adresini veriniz, diyordu.

Bu «mağaza» kelimesi herkesi güldürdü. Mağazası, yaban ormanının korkunç karanlığı, garip nebatlarının çiçekleri bile insanı ürküten nihayetsiz orman... Ve bu yılan, yaban ormanının, haftalarca içerisinde tapir yavrularıyle oynayan, yapraklar yiyen, kırmızı kadınların süsü idi.

(Denizaşırı, 2. baskı, 1938)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — serum, müessese, pavyon, mürekkep, munis, pens, tapir, kırmızı (kadın).

II. Düşünün, söyleyin — 1. Yılan Enstitüsünün yaptığı işi açıklayınız.

2. Brezilyalılar, yılanları niçin öldürmezler?

3. Enstitüde yılanlar nerede besleniyor?

4. Yılandan zehir nasıl alındı?

5. Merkezî binada neler bulunduğunu söyleyiniz.

6. Kadının boynuna yılanın konması ne gibi hareket, konuşma ve düşüncelere yol açtı?

7. Bu yılanların tutulduğu yerin özelliğini belirtiniz.

III. Yazı hakkında — Bu yazı, Falih Rıfkı Atay'ın Brezilya seyahatini anlatan **Denizaşırı** adlı eserinden alınmıştır.

Gezilen, görülen memleketleri tanıtan eserlere gezi eseri (seyahatname) denir.

Okuduğunuz yazıda, Brezilya hangi yönden tanıtılıyor?

Gezi yazılarının başarılı olması için konu olarak seçilen memleketlerin iyi tanınması ve tanıtılacak noktaların okuyucunun merakını çekecek nitelikte olması gerekir. Türkçede en ünlü gezi eseri Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir.

Gezi eserlerinde, yer yer hikâye etme, tasvir, konuşma (diyalog)... gibi anlatım yollarından faydalanılabilir. Bu yazının hangi paragraflarında hikâye etme, tasvir veya konuşma bulunduğunu gösteriniz. Değişik anlatım yollarının bir arada kullanılmış olması yazıya çeşitlilik verir.

IV. Paragraflar ve bağlanışları — 1. Yazının her paragrafında neler anlatılıyor? Birinci ve üçüncü paragraflarda giriş, gelişme ve sonuç cümlelerini gösteriniz. Paragrafların birbirlerine nasıl bağlandıklarını inceleyiniz.

2. Genel bir planın giriş, gelişme, sonuç bölümlerine göre her paragrafın yerini gösteriniz.

V. Yabancı kelimeler — 1. Bu yazıda, dilimize batı dillerinden girmiş **enstitü, serum**... gibi kelimeler kullanılıyor. Yazıda, bu çeşitten olan öteki kelimeleri bulunuz. Bu kelimeler birer terimdir.

2. Birinci paragrafta **tesis, tetkik, müessese, tertip**... gibi Arapçadan dilimize girmiş; bazıları hâlâ kullanılan kelimelere rastlanmaktadır.

3. Beşinci paragrafta **camekân** kelimesi de Farsçadır.

Demek ki, Türkçede kendi kelimelerimiz yanında, batı dillerinden alınanlarla vaktiyle dilimize girmiş ve yaygın halde kullanılan Arapça, Farsça kelimeler vardır. Gene yabancı dillerden alınmış, fakat halk arasında tutmamış kelimelerin yerine, özellikle son yıllarda, Türkçe köklerden kurallarımıza uygun olarak türetilmiş kelimeler kullanılmaktadır. Artık bugün kullanılmayan kelimelere **eski kelime** denir. Dilimizin gelişip zenginleşmesi, güzelleşmesi, dilbilgisi kurallarımıza uygun olarak türemiş kelimeleri kullanmamıza bağlıdır.

Sözlüklerinizde, kelimelerin hangi dillerden olduğu ne gibi işaretlerle belirtilmiş?

VI. Kelime çalışmaları — 1. Aşağıdaki kelimeler yerine, bugün Türkçede hangi kelimeler kullanılıyor? Bulduğunuz kelimelerle birer cümle kurunuz.

tesis olunmak, tetkik etmek, mayi, emsalsiz.

2. «... **Serumlar keşfolundu.**» cümlesindeki **keşfolundu** fiili ile **bulunmak, icat olunmak** fiilleri arasındaki anlam farkını belirtiniz.

3. Üçüncü paragraftaki niteleme sıfatlarını gösteriniz. Bunlar, hangi varlıkların ne gibi özelliğini belirtiyor.

4. Yazıdan birkaç benzetme bulunuz. Bunlarla yazar, neleri belirtiyor?

VII. Serbest okuma — 1. Gazete ve dergilerden ya da kitaplardan bir gezi yazısı bulup okuyunuz. Anlatılanları özetleyiniz.

2. Büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi hakkında bilgi edinmek maksadıyle ansiklopediye baş vurunuz. Evliya Çelebi'yi tanıtmak için bir konuşma hazırlayınız.

17. BİR MEKTUP

Ziya Gökalp

Pulverista, 26 Nisan 1920, Pazartesi

Sevgili kızım, bu postada bana mektup çıkmadı. Siz, benim yerimde olsaydınız çok merak ederdiniz. Ben etmedim; çünkü biliyorum ki bazen mektup postaya bir gün sonra verilebilir. Halbuki posta bir gün evvel hareket etmiş; yahut başka bir sebep mektubun gelmesini geciktirmiş olabilir. İnsan, bu adi sebepleri düşünürse, boş merakları zihninden çıkarabilir. Benim bir hafta mektubum gelmezse, siz kim bilir ne kadar telâşlara düşersiniz. Bu telâşların zararını size kaç kere anlattım. İnsan sinirlerine hâkim olmalı, sinirlere hâkim olabilmek için insanda irade kuvveti vardır. En yüksek adamlar, iradesi en kuvvetli olanlardır. İradenin de esası dikkattir. İnsan ne kadar dikkatli olursa o kadar uyanık olur. Dikkat, dalgın olmamak, uyanık bulunmak demektir; insan bir şeyi evvelden düşünürse ondan dolayı telâşa düşmez. Çünkü o şeye karşı zaten uyanık bulunur. Dalgın adamlar, daima her şeyden telâşa düşerler. Çünkü hayata dikkatleri yoktur. Hayata dikkat, insanın kendisini alıştırması lâzım gelen en iyi huydur. Hayale dalan, gözünün önünü göremez. Filozoflarda, şairlerde de hayata dikkat alışkanlığı kuvvetli değildir. Çünkü onlar etraflarındaki varlıkları görecekleri ne zihinlerindeki, muhayyilelerindeki mevhum âlemleri temaşa ederler. Halbuki iş adamları, uyanık kimseler bütün nazarlarını haricî âleme dikerler, yani dikkatleri haricî âleme çevrilmiştir. Bunlar dalgın değildirler ki bir şeye çarpsınlar, yahut sendelesinler, yahut şaşkınlığa ve telâşa düşsünler. İşte bana mektup gelmemesinden tutturarak sözü bunlara kadar getirdim. Maksadım, ben nasıl meraklanmıyorsam; sizi de bu meraksızlığa alıştırmaktır. İnsan kendi kendisini buna alıştırabilir. Daima dikkatini harice çevirip de ilerisini gören adam dalgınlar gibi şaşkınlığa düşmez. Meselâ adi sebepten dolayı mektubun gelmemek ihtimali olduğunu düşünen bir adam mektup gelmeyince meraka düşmekten kurtulur. Siz, kaç defa, mektubum gelmedi diye meraklara düştünüz ve sonra gördünüz ki ben her postaya mektupları zamanında ver-

mişim. Demek ki, merakın boş olduğunu birçok tecrübelerle anladınız. Halbuki bu tecrübelerden sonra haftaya mektubum gelmese yine aynı meraklara düşersiniz. İşte böyle meraklara, telâşlara düşmemek için sinirlerinize hâkim olmağa, iradenizi kuvvetlendirmeğe, hayata ve haricce karşı dikkatli bulunmağa çalışmalısınız.

(Ziya Gökalp, 1952)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

Ziya Gökalp, 1908'den sonra fikir hayatımızı etkilemiş önemli düşünürlerimizdendir. Birinci Dünya Savaşı sonunda, Istanbul'un işgalinden sonra Malta adasına sürülmüştü. Bu mektup o sırada yazılmıştır.

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — mevhum, temaşa etmek.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Ziya Gökalp mektup alamayınca kendisini nasıl teselli ediyor?

2. Yazara göre dalgın adamlar niçin telâşa düşerler? Açıklayınız.

3. Her durumda meraka kapılmamak için nelere dikkat edilmesi tavsiye ediliyor?

III. Yazının çeşidi — Bu mektubun dertleşmek, haberleşmek için yazıldığını görüyorsunuz. Bu çeşide **özel mektup** denir. Özel mektuplar, hısım, akraba, arkadaşlar arasında yazılırlar. Bazan hiç tanımadığımız insanlara veya bir makama iş dolayısıyle de mektup yazarız. Mektupların bu çeşitlerine **iş mektubu** denir.

Yazar, düşündüklerini konuşur gibi anlatıyor. Hiç bir süse, özentiye baş vurmuyor; her şey samimî bir dille belirtiliyor. Bu mektupta olduğu gibi özel mektuplarda iki özellik aranır: 1. **Samimîlik**, 2. **Açıklık.** İş mektuplarında açıklıkla beraber ağırbaşlılık ve ciddîlik pek önemlidir.

Mektuplar hitap ile başlar; belli bir cümle ile biter. Bu mektuba, uygun bir sonuç cümlesi hazırlayınız.

IV. Dil çalışmaları — 1. Aşağıdaki kelimelerin, bugün kullanılan karşılıklarını yazıdaki yerlerine koyunuz.

meleke, temaşa etmek, haricî nazar.

2. Aşağıdaki kelimelerin, yazıdaki anlamlarını söyleyiniz.

adi (sebep), (sinirlere) **hâkim olmak, sendelemek**

3. Aşağıda, karşılıklı yazılmış kelimeler arasındaki anlam farkını belirtiniz.

harici **haricî**

V. Mektup yazmayı öğreniniz — 1. Bir büyüğe, bir arkadaşa, kardeşe, kendinizden küçük birine, resmî bir yere mektup yazdığınıza göre, bu mektupların hitaplarını ve sonra cümlelerini söyleyiniz.

2. Mektupta tarihin, hitabın, imzanın, adresin, nerelere yazılacağını bir kâğıt üzerinde gösteriniz.

3. Herhangi bir maksatla bir iş mektubu veya özel mektup yazınız.

18. MANİSA YAZARI

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Bu mevsimde zaten sessiz olan sokağımız, bütün komşuların kapılarını kapayıp, bağlarına çekilip gitmesiyle öyle bir ıssızlaşır ve üstümüze öyle bir yalnızlık hüznü çökerdi ki, âdeta ağlamaklı olurdum. Kalın demir parmaklıklı pencereleri çepçevre yüksek duvarlarla çevrilmiş bir avluya bakan evimizin de bence bir hapishaneden farkı kalmazdı. Burada saatlar bana birer yıl kadar uzun görünürdü. Kendi kendimi avutmak için topaç çevirme, bilya tokuşturma, ip atlama vesaire vesaire gibi ne kadar oyun varsa hepsine baş vurduğum halde öğle vaktini güç bulurdum. Öğle vakti de geldi mi öylesine bir sıcak bastırır, her taraf öylesine bir tutuşurdu ki, kolum kanadım kesilip kulaklarım cırcır sesleriyle —güya bir sıtma nöbetine tutulmuşum gibi— çın çın çınlayarak bir köşeye seriliverirdim. Ömrümün hiç bir devrinde, dünyanın hiç bir tarafında çocukluğumun bu Manisa cırcırları kadar çatlayasıya ve çatlatasıya cırlayan ağustosböceklerine rast gelmemişimdir. Ne kadar da sürekli, ne kadar da hep birden cırlardı bunlar ya Rabbim! Sanki gökyüzü bir kâğıttan kubbeymiş de güneşin ateşiyle çıtır çıtır yanıp kavrulmaya başlamış gibi gelirdi insana. Bizim avlunun toprak kısmında iki dut ağacıyle yumru yumru bir çınardan başka ağaç da yoktu. Böyle küme küme, böyle oğul oğul nerelerde toplanırdı bunlar?

İkindi ezanı okunur okunmaz artık nefesim tıkanır gibi olarak kendimi sokağa dar atardım.

Eve döndüğümde duvarların gölgesi avlumuzda yanan günün ateşini çoktan küllemiş, cırcırböcekleri susmuş ve önü sulanmakta olan taşlık âdeta serinlemeye başlamıştır. Mutfaktan bir patlıcan kızartması kokusu gelmektedir. Bu sırada benim yegâne zevkim yemeğe oturmazdan evvel taşlığın basamaklarında sıra sıra duran çiçek saksılarını sulamaktır. Onun için, hemen mintanımın kollarını sıvayıp avlumuzun toprak kısmını taşlık kısımdan ayıran sete yaslanmış bir büyük çeşmeden süzgeçli bahçe kovalarını doldurmağa giderdim. Çırılçıplak av-

lumuzun tek bezeği o hakir ve mütevazi çiçeklerin benim gözümde her hangi bir canlı mahlûktan farkı yoktu. Süzgecin incecik duşu üstlerine damlar damlamaz öyle bir gerinip doğrulurlar ve kâbuslu bir uykudan ayılan gözler gibi öyle bir ferahlıkla açılıp gerinirlerdi ki hepsinin, neredeyse, dile gelip benimle konuşacaklarını, bana teşekkür edeceklerini sanırdım.

Halbuki ben bunların adlarını bile doğru dürüst bilmiyordum. Zira annemin «küpeçiçeği» dediğine ninem başka bir isim veriyordu. Ninemin «şebboy» damgasını vurduğu saksıya annem daha süslü bir etiket takıyordu. Meselâ o çiçekler arasında en çok hoşuma giden bir çiçek vardı ki, annem buna «gecesefası»; ninem ise pek haklı olarak «ezançiçeği» derdi. Pek haklı olarak... Zira bunlar tam akşam ezanı okunurken hep birden pıtır pıtır açılıverirdi ve bence gece ile hiç bir münasebetleri yoktu. Gece ile münasebeti olan yalnız «fesleğen»lerdi. Ah, karanlıkta ne güzel kokmaya başlardı bu fesleğenler! Taşlıktaki iki kerevetin uçlarında dururdu bunların saksıları. İkidebir eğilir, yapraklarına burnumu sürer, veyahut elimle uzun uzadıya okşadıktan sonra avucumu yüzümün üstünde gezdirir dururdum.

(Anamın Kitabı, 1957)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayın — bezek, hakir.

II. Yazı hakkında — Yazarın kendi hayatını anlattığı bir yazı okudunuz. Bu çeşit yazılara **otobiyografi** denir.

1. Yazar, çocukluğunda niçin öğle vaktini güç buluyordu? 2. O, cırcırböceklerinden niçin şikâyetçi? 3. Akşam üzeri etrafta olup bitenleri anlatınız. 4. Evlerinde ne gibi çiçekler var? Bunlardan en çok hoşlandığı hangisi?

III. Plan — Yazıda, ayrıntıların günün belli bölümlerine göre anlatıldığına dikkat ediniz. Bu zaman bölümlerine göre anlatılanları özetleyiniz.

IV. Dil çalışmaları — 1. **Ağlamaklı olmak** sözünün anlamını söyleyiniz ve bu sözü bir cümlede kullanınız. 2. «... Duvarların gölgesi avlumuzda yanan günün ateşini çoktan küllemiş.» sözünde **küllemiş** kelimesinin anlamı nedir? 3. **Bezek** kelimesini bir cümlede kullanınız.

V. Anlatım çalışması — Bir yaz günü ile ilgili anımızı anlatınız.

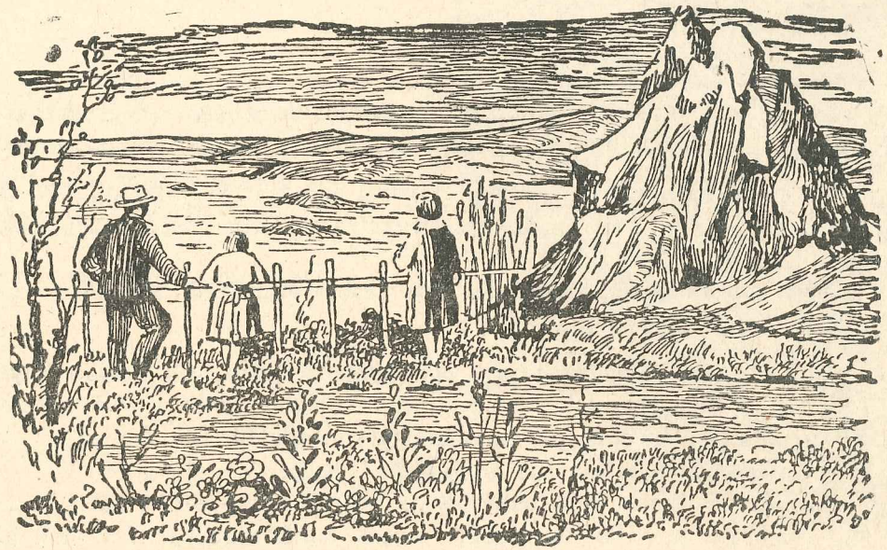

19. GÖLYÜZÜ

Reşat Nuri Güntekin

Ertesi perşembe Züleyha, annesi ve babasıyle beraber Gölyüzü'ne hareket ediyordu.

Otomobil, bir saattan fazla bozuk yollardan, kurumuş derelerden geçtikten ve kış aylarında çıkılmasına imkân olmadığı söylenen bir yokuşu tırmandıktan sonra, bir tepede durdu.

Bu tepe, ilk bakışta, eski bir kale duvarının yıkıntıları gibi görünen iri kaya parçalarıyle dolu idi. Yusuf, misafirlerini burada bekliyordu. Züleyha'ya:

— Burası, bizim malikânenin hudutlarından biridir, dedi. Allah tarafından yapılmış bir istihkâm... Kapısı da şurada...

Züleyha, biraz ötede iki büyük kaya parçası arasında dar bir geçit gördü.

Züleyha, geçidin ötesinde kendini bambaşka bir dünyada buldu. Buranın ışığında ve havasında bile bir başkalık vardı.

Gittikçe sıklaşan ağaçlarla kaplı bir yamacın eteklerinde bir göl başlıyor ve bu göl, karşı ufku kapayan dağlara kadar ilerliyordu.

Genç kız hayretle:

— Çok garip, dedi, burada bir göl bulunduğunu bilmiyordum.

Yusuf, bu şaşkınlığı bekliyormuş gibi:

— Bilâkis bundan tabiî bir şey olmaz, dedi. Gölyüzü'ne gitmiyor muyuz?

— Evet, amma...

Züleyha, bu tarafların haritasını hatırlamağa çalışıyor, coğrafya kitaplarının bu ehemmiyette bir gölden bahsetmeyişini garip buluyordu.

Bu esnada Yusuf'un, babasına yaptığı bir işareti yakaladı. Fakat buna ehemmiyet vermiş görünmeyerek başka şeylerden konuşmağa başladı.

Annesiyle hizmetçi, otomobille yola devam etmişlerdi. Kendileri yürüyerek çiftliğe ineceklerdi.

Zaten akşam yaklaşmış, hava serinlemişti. Yusuf, Ali Osman Beye çiftlikte başladığı yeni işleri anlatıyordu. Züleyha, onları dinlemekle beraber, zihni bu **meçhul göl muammasıyle meşguldü. Bir aralık:**

— Gölün içinde adalar da var galiba? dedi.

Yusuf, Ali Osman Beye bakarak ve gülerek cevap verdi:

— Elbette, hem bir tane değil, birçok adalarımız var... Sandalla onları gezeceğiz, balık tutacağız.

Aralarında yine bir gizli işaret geçmişti.

Züleyha, artık dayanamadı:

— Küçük bir çocuğun saflıklarıyle eğlenir gibi bir haliniz var, dedi, ne oluyorsunuz rica ederim?

Yusuf, onun darılmasından korkuyor gibi ellerini kaldırdı:

— Estağfurullah, dedi, alay ne kelime!.. Müsaade edin de gölümüzün sırrını bir parça daha saklayalım... Zaten biraz sonra kendiliğinizden anlayacaksınız...

Züleyha, bu sırrı pek mühim bulmuyormuş gibi omuzlarını silkti:

— Vallahi nasıl isterseniz... Sizin bileceğiniz şey, dedi ve yürüdü.

Yolun biraz daha aşağısında sık bir korunun içine girilip çıkıldıktan sonra, Züleyha, göle bir kere daha baktı. Suların arasından yer yer ağaçlar çıkıyordu. Acayip şey! Bunlar söğüt de olsalar suyun içine bu kadar derin batmayacaklardı.

Genç kız, erkeklere bir kere daha kendisine gülmek fırsatını vermemek için, hayretini sakladı ve dikkatini artırdı. Gölün renginde her taraftaki deniz ve göl mavisinden daha fazla bir uçukluk, bir nevi şeffaflık vardı. Nihayet suyun yüzünde, fizikteki sıvı kanunlarına aykırı bir acayiplik fark edilmekte idi. Bu yakadan, öbür yakaya kadar dümdüz devam eden bu sular, karşı sahilde durmuyor; dağın eteklerine doğru tırmanıyordu.

Züleyha, Yusuf'la babasının niçin kendisine güldüklerini anlamıştı. Bu göl değil, bir nevi seraptı.

Yusuf izahat verdi:

— Gördüğünüz su değil, sadece bir sis tabakasıdır. Ovamız rutubetlidir. Her tarafından ufak ufak sular akar... Yaz ve sonbahar aylarında ekseri akşam üstleri ovayı mavimtırak bir sis kaplar ve tepelerden bakıldığı vakit bu sis, durgun bir göl yüzü gibi görünür. Buraya Gölyüzü denmiş olması bunun içindir.

(Eski Hastalık, yeni baskı, 1958)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — malikâne, istihkâm, muamma, serap.

II. Yazı hakkında — Eski Hastalık, Ege denizinde yapılan bir geziye dayanan romandır. Romanlarda olaylarla illgili çevreye ve kişilere yer verildiğini biliyorsunuz. Burada yazar, bu üç unsuru birbirine iyice kaynaştırarak veriyor. Böylece kır manzarasını, olayın akışını kesmeden, kişilerin gördüğü şekilde belirtiyor. Manzaranın ve en önemli bulduğunuz kişinin özelliklerini gösteriniz.

YOKLAMA : 3

I. Bu eski kafesin içinde başını boynuna kıstırarak uğrayacağı akıbeti düşünüyor gibi görünen zayıf kuş para etmiyor. Fakat onun kıymetini bir de bu şehidin küçük yetimine sorsanız... Büyükanne, torununu bu küçük dilsiz kardeşinden ayrılmağa razı etmek için kim bilir ne vakitsiz bir hayat dersi vermiştir?

R. N. Güntekin

1. **Para etmemek, küçük dilsiz kardeş** sözlerini açıklayınız.
2. Çocuk için bu kuş niçin değerli olabilir?
3. Büyükanne torununa nasıl bir hayat dersi vermiş olabilir? Açıklayınız.

II. İçinden tanırım ben o elleri.
Onlar ki zâhirde viran olurlar,
Ardıçlı dağları, çamlı belleri
Aşanlar şi'rine hayran olurlar.

Faruk Nafiz Çamlıbel

1. **El, zâhir, ardıç, bel** kelimelerini açıklayınız.
2. Bir yeri içinden tanımak ne demektir?
3. Bu mısralarda memlekelimizle ilgili iki zıt durum anlatılmış. Bu iki durumu belirtiniz.

III. Güneş keskin; kabak meltemi tozu dumana katıyor; davul binlerce kişinin birleşmiş kalp atışı gibi gümbürderken zurna, yine bu beklemekten bıkmış kalabalığın topyekûn şikâyetini anlatırcasına ağzını sağa sola, havaya ve yere çevire çevire tiz perdeden sızlanıyor. Pehlivanlar gelmiyor. Nihayet halk karıştı, yol açıldı; ortaya, kispet giymiş, hayalimdekilere göre epeyce küçük, fakat pazıları ense kalınlığında, güneşten yanmış tenleriyle — yine de korkunç — iki adam çıktı.

R. Halit Karay

1. **Kabak meltemi, kispet, tozu dumana katmak, tiz perdeden** sözlerini açıklayınız.
2. Davul ve zurnanın sesleri ile seyircilerin durumları arasında nasıl bir ilişki kuruluyor? Bir cümle ile açıklayınız.
3. Ortaya çıkan pehlivanların özelliklerini belirtiniz.

IV. Enstitü memuru bir yılan sağdı. Yılan sağmak demek, serum hazırlamak üzere, zehirini almak demektir. Bir hizmetçi zehirli yılanı

boğazından tutuyor, elindeki pensle çenesini açarak, ağzına bir cam kadehin kenarını sokuyor. Yılan bu camı ısırınca, korkunç mayi kadehin dibine akıyor.

Falih Rıfkı Atay

1. **Pens, serum** kelimelerini açıklayınız.
2. «Korkunç mayi» sözü yerine kullanılabilecek bir kelime söyleyiniz.
3. Yılanın zehiri nasıl alınıyor? Bir cümle ile açıklayınız.

V. En yüksek insanlar, iradesi en kuvvetli olanlardır. İradenin de esası dikkattir. İnsan ne kadar dikkatli olursa o kadar uyanık olur. Dikkat dalgın olmamak, uyanık bulunmak demektir; insan her şeyi evvelden düşünürse ondan dolayı telâşa düşmez.

Ziya Gökalp

1. Yazar, dikkati nasıl tanımlıyor?
2. Paragrafa göre «yüksek adamlar» da hangi niteliklere rastlanır?
3. Bir durum karşısında nasıl davranmalıdır?

VI. Eve döndüğümde duvarların gölgesi avlumuzda yanan günün ateşini çoktan küllemiş, cırcırböcekleri susmuş ve önü sulanmakta olan taşlık âdeta serinlemeye başlamıştır. Mutfaktan bir patlıcan kızartması kokusu gelmektedir. Bu sırada benim yegâne zevkim yemeğe oturmazdan evvel taşlığın basamaklarında sıra sıra duran çiçek saksılarını sulamaklır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

1. Bu paragrafta anlatılanlar hangi mevsim ve günün hangi zamanı ile ilgili? Bunu hangi sözlerden anlıyorsunuz?
2. **Cırcırböceği, taşlık** kelimelerini, anlamları belirecek şekilde, birer cümlede kullanınız.
3. «Duvarların gölgesi avlumuzda yanan günün ateşini çoktan küllemiş.» sözünü açıklayınız.

VII. **Gökyüzü** yazısını bir daha dikkatle okuyunuz. Tanıtılan yerin başlıca özelliklerini bir paragrafta anlatınız.

VIII. Aşağıdaki metinde noktalama işaretlerinden uygunlarını kullanınız.

«Beyefendi bu yem sizde kalsın ona yedirirsiniz olmaz mı
Külâhı aldıktan sonra tekrar ediyorum
Yavrum bu kuşa ben bakamam onu sana bırakayım da sen bak Sonra büyüyünce alırım olmaz mı»

(Reşat Nuri Güntekin)

20. İSTİKLÂL MARŞINI DİNLERKEN

Cahit Sıtkı Tarancı

Borazanbaşı, borazanbaşı,
Akşamları batan güne karşı
Alışılmış bir ibadet gibi
Çaldığınız o İstiklâl marşı
Yıllardır her kulakta yer etmiş.
Gür nağmesiyle tutarken arşı
Az rastlanır bir huşu içinde
Ayakta dinleriz bütün çarşı.

Hayal gibi, vehim gibi bir şey
Sanki memleketin dağı taşı.
En sadık bekçisi tarihimin
Kesilir ansızın şehit na'şı.
Bu meçhul askerler mahşeriyle
Hatırlatır o yaman savaşı.
Yanık türkülerinden biliriz
Yemen çölü'nü, Sarıkamış'ı.

Kurduna kuşuna sor söylesin.
Neydi Türk'ün o günkü telâşı?
Karalar giymişti Anadolu
Kan bir yandan, bir yandan gözyaşı.
Sürmedi çok şükür o kıyamet;
Gecenin birinde fecre karşı.
Güneşten evvel doğdu ufukta
Mustafa Kemal'in altın başı.

Vatan sevgisinin mihenk taşı.

(Düşten Güzel, 1956)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — arş, huşu, mihenk taşı, naaş.

II. Düşünün söyleyin — 1. Her akşam çalınan İstiklâl marşının dinleyiciler üzerindeki etkileri nelerdir?

2. İstiklâl marşı dinlenirken neler hatırlanıyor?

3. «Kurduna, kuşuna sor söylesin - Neydi Türk'ün o günkü telâşı?» mısraı ile hangi tarih olayı anlatılmak isteniyor? O durumdan nasıl kurtulduk?

4. Mustafa Kemal, niçin vatan sevgisinin mihenk taşıdır?

III. Şekil özellikleri — 1. Şiirin dört bölüme ayrıldığını, ilk üç bölümde sekizer mısra bulunduğu halde, sonda tek mısraın ayrı bir bölüm meydana getirdiğini görüyorsunuz. Her bölümde hangi duygu ve düşünceler belirtiliyor? Sonda, tek mısraın ayrı yazılmış olmasını nasıl açıklayabilirsiniz?

2. Her mısrada kaçar hece var?

3. Birbiriyle kafiyeli mısraları gösteriniz.

I. Dil çalışmaları — 1. Şu sözleri açıklayınız:
Kulakta yer etmek, arşı tutmak, yanık türkü, altın baş.

2. Yazıda, **gün** kelimesi hangi kelime yerine kullanılmış?

3. **Gür** kelimesinin eşanlamlılarını bulunuz. Bunların anlam farklarını, kelimeleri birer cümlede kullanarak, gösteriniz.

V. Ansiklopediden faydalanınız — Yemen çölü Sarıkamış Türk tarihinin Birinci Dünya Savaşı olayları arasında adları geçen yerlerdir. Ansiklopediden Birinci Dünya Savaşı maddesi ile İstiklâl Savaşı'nı okuyunuz ve iki olayı çok kısa bir şekilde özetleyiniz.

VI. Yazma konusu — 1. Bir sancak törenini tasvir ediniz.

2. Yurt sevgisi nedir? Açıklayınız.

21. KUYRUKLU YILDIZ

Hüseyin Rahmi Gürpınar

1910 yılında Haley kuyrukluyıldızının dünyaya çarpacağı söylentileri oldukça korku ve dedikodu uyandırmıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar bu olaydan faydalanarak **Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç** adlı bir roman yazmıştır. Aşağıdaki parça bu eserden alınmıştır.

Emeti Hanım — ... Her tarafım tutulmuş... Evin içinde akşama ağzımıza koyacak çöp de kalmadı...

Hayriye Hanım — Aman anne, yiyecek içecek neme lâzım benim... Birkaç yumurta kırar yeriz... Bedestenlilerin evinde kuyrukluyu pek fena söylüyorlar... Ne yapacağız?

Emeti Hanım komşuya seslenerek:

— Bedriye Hanım kızım, hu!...

— Ne var Emeti Hanım?

— Hayriye'm kuyrukluyu anlatıyor... İş fena imiş... Pek fena... Kız söylerken kederinden hep gözleri doluyor...

Bedriye Hanım — Halamın yıldığı için söylüyorlar... Artık lamı cimi kalmamış... Geliyormuş... Çarpacakmış...

Mebrure, korkudan dudakları göverip titrer bir heyecan haliyle:

— Hanım teyze, nasıl?... Ne vakit?... Aman fena oluyorum...

— Gel! dinle, dinle... (Öteki komşuya seslenerek) Emeti Hanım, Hayriye Hanım anlatsın... Pek merakta kaldık, biz de işitelim... Neler duymuş.

— Kuyruklunun velvelesi cihanı tutmuş... Bu mayısta çarpacakmış?... Şimdiden hazırlığa başlamışlar.

Bedriye Hanım — Ne hazırlığına?

Hayriye Hanım — Sultanahmet, Beyazıt meydanlarına seyirciler için kerevetler kurulacakmış... Kırkar paraya seyrettireceklermiş...

Bedriye Hanım — A, alay mı bu?

Hayriye Hanım — Alaydan daha iyi olacakmış... Gökten üzerimize kangal kangal fişekler, dahmeler, maytaplar yağacakmış... Donanma gibi olacakmış...

Mebrure biraz korkuyu unutarak:

— Ay anne, biz de gideriz, değil mi?

Emine Hanım — Sus, patlama aman!... Oğlan uyudu... Gürültü etme!...

Emeti Hanım — İşte gördünüz mü? Hanımlara iş, erkeklere masraf çıktı... Şimdi kadınlar kim bilir bu donanma için ne süslü çarşaflar yapınırlar...

Bedriye Hanım — Haniya kuyruklu çarpınca bu dünyada kimse kalmayacak diyorlardı. Bir felâkete mi uğrayacağız, yoksa şenlik mi olacak? Anlayamadım...

Hayriye Hanım — Birkaç rivayet var... Bir rivayete göre Frengistana çarpacakmış, burada bize bir şey olmayacakmış...

Emeti Hanım — Oh, ya Rabbi şükür...

Bedriye Hanım — Bir rivayete göre çarpmayacakmış... Yalnız kuyruğu dokunacakmış...

Mebrure — Biz kuyruğu okşarız, severiz de bize bir şey yapmaz.

Hayriye Hanım — Nasıl yapmaz?... Kuyruğu zehirli imiş...

Bedriye Hanım — Yılan mı bu ayol?

Hayriye Hanım — Zehirli imiş... Dokunduğu kimseleri sam rüzgârı vurmuş gibi telef edecekmiş. Kibarlar demir kapaklı mahzenlere girmeye hazırlıyorlarmış... Fazlıpaşa'daki Binbirdirek'in tepe deliklerini kapatıp içine birer lira duhuliye ile adam koyacaklarmış...

Emeti Hanım — Parası olmayanlar ne yapacaklarmış?

Hayriye Hanım — Parası olmayanları kim düşünür ilâhi anne!...

Emeti Hanım — Biz de borumu hazırlayalım bari. Deliği deşiği tıkanırsa mahzen gibidir.

(Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, 1910)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. **Sözlükte arayacağınız kelime ve deyimler** — rivayet, lamı cimi kalmamak, gövermek, velvele, kerevet, dahme, maytap, donanma, Frengistan, Binbirdirek, duhuliye.

II. **Düşünün, söyleyin** — 1. Konuşma ne zaman, nerede ve hangi olay ile ilgili olarak geçiyor?

2. Hayriye Hanımın kuyrukluyıldız hakkındaki düşüncesi nedir?

3. Hayriye Hanımın konuşmaları kadınları ne yolda düşünmeğe sürükledi? Onların düşüncelerinden en çok hoşunuza giden nedir? Niçin?

4. Emeti Hanım kuyrukluyıldızdan nasıl korunmak istiyor? Niçin?

5. Konuşmalarına göre kişilerin özelliklerini belirtiniz.

III. **Yazıyla ilgili bilgiler** — 1. Yazıda bir olay üzerinde konuşulduğunu gördünüz. Konuşanların her biri bu yazının kişileridir. Konuşmaların başarılı olması için, kişiler kendi seviyelerine, düşüncelerine uygun şekilde konuşturulmalı; böylelikle gerçeklik sağlanmalıdır. Bu yazıdaki kişilerin fikir seviyeleri konuşmalarından belli oluyor mu? (Onların kuyrukluyıldızı zihinlerinde nasıl canlandırdıklarına, kuyrukluyıldızın dünyaya çarptığı zaman ne gibi sonuçları olacağını kestiremeyişlerine dikkat ediniz.)

Yazıda tanıtılmış insanlara benzeyen kadınları, yazar o zaman gerçekten görmüş veya işittiği çeşitli konuşmaları hayalinde canlandırdığı insanlara söyletmiş olabilir.

Okuduğunuz konuşma, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bir romanından alınmıştır. **Hayatın herhangi bir döneminde geçebilecek bir macerayı veya bir ruh halini, bir düşünceyi anlatan eserlere roman denir.** Romanlar, kişilerin çokluğu ve onları daha geniş ölçüde tanımalarıyle hikâyelerden ayrılırlar.

Yazının giriş, gelişme, sonuç bölümlerini gösteriniz.

IV. **Yazıyı temsil ediniz** — Hikâyede, her söz başında konuşanın adı belirtilmiş. Fakat arada «hikâye etme»ye yarayan cümleler de var. Bunları ( ) işareti içine alınız. Bu takdirde yazı hangi türe benziyor? Şimdi her kişiyi biriniz temsil ederek konuşmaları, parantez içlerindeki ayrıntılara dikkat etmek suretiyle okuyunuz.

Bu sırada üç nokta, soru ve ünlem işaretlerini sesinizle değerlendirerek, okumaya konuşma edası veriniz.

V. **Dil çalışmaları** — 1. Aşağıdaki sözlerin, metinde hangi anlamda kullanıldığını söyleyiniz. Bunların eşanlamlılarını bulunuz.

Çöp (Ağzımıza koyacak çöp kalmadı.) - **Gözleri dolmak** (Kederinden hep gözleri doluyor.) - **velvele - cihan - alay** (A, alay mı bu?) - **Donanma** (Donanma gibi olacakmış.)

2. **«Halamın yıldızı için söylüyorlar.»** cümlesinde **hala** kelimesi Halley yerine kullanılıyor. Bu karıştırma, Bedriye Hanımın ne tarafını belirtiyor?

VI. **Yazıyı tamamlayınız** — Hayriye Hanım, felâketin mayısta olacağını haber veriyor. Aynı kadınların mayısın ilk gününde ne yapacaklarını, neler düşündüklerini ve birbirleriyle neler konuşabileceklerini, hayalinizde canlandırarak, yazınız.

22. SARAYDA

Ahmet Rasim

Saadet gazelesinde çalışıyordum. Bir gün matbaaya bir memur geldi; beni alıp saraya götürdü.

Kocaman bir masanın ortasına kır sakallı biri gömülmüş, hiddetli hiddetli bana bakıyordu. Bu bakış üç dört dakika kadar sürdü. Ben, tiril tiril titriyordum. Bu esnada yüzü daha ziyade mehabet bağladı. Bana:

— Gel buraya! emrini verdi.

Yaklaştım. Masanın üzerinde açık bir Saadet gazetesi duruyordu. Şahadet parmağıyle çabuk çabuk, âdeta gazeteyi yırtacak gibi hiddetle işaret ederek bağıra bağıra:

— Bu ne demek? dedi.

Eğildim, bakacak oldum. Bir bağırtı daha:

— Sizin kafanızı havanda ezmeli, hainler!

Vay!... Vay!... Mabeyinde, başmabeyinci, havan, ezmek, kâfi! Sonu ya sürgündür veyahut o zamanlar dilden dile dolaşan ve ismi «cumburlop» olan denizdir.

Fena halde korktum. Fakat seri bir nazarla gördüm ki bir manzume. Hem de Safa merhumun..

«Bahar gelmeyecek mi, bahar gelmeyecek mi?» nakaratlı bir manzume. İçimden:

— Ne olsa bu adam biraz söz anlar, elbette anlamayanı başmabeyinci etmezler, dedim.

— Efendim... dedim demedim, bir bağırtı daha gürledi:

— Daha söylüyor... Daha söylüyor... Vücudu kalkasıca... Daha söylüyor... Çık dışarı!...

Nasıl sağdan geri ettiğimi bilemiyorum. Kendimi divanhanede buldum. Yanımda üstü başı temiz bir ağa gördüm. Adamcağız güler yüzle ve tatlı bir sesle:

— Gel beyim, gel... Korkma, bugün hiddeti var. Zararı yok. Şimdi geçer, diyerek beni bir odaya götürdü. Elim, ayağım buz kesilmiş; vücudumun her tarafı titriyordu. Bana su, sigara verdi; kahve getirdi. Fakat içemiyordum ki. Hem ellerim titremeden tutamıyordum, hem de kahveden şüpheleniyordum. Adamcağız heyecanımı gördüğü için teselli veriyordu.

Bir çeyrek geçti, geçmedi; diğer bir ağa geldi. Bana:

— Buyurun! dedi.

Uşaklar, efendiden pek nazik!...

Yine odaya girdim. Bu defa evvelkinden daha ziyade köpürmüş görünüyordu. Yine bir iki dakika yüzüme baktı, yine parmağıyle «Bahar gelmeyecek mi, bahar gelmeyecek mi?» yi göstererek:

— Bu ne demek?... diye haykırdı.

— Efendim!

— Sus! Dilini koparırım.

Ne yapalım, söyle, söyleme!... O durmadan tekrar ediyordu:

— Bu ne demek?

Bir anda bütün cesaretimi topladım. Ceketin düğmelerini çözerek elimi yeleğin cebine soktum. Mührümü çıkarıp önüne koydum. O da şaşırdı. Şaşırdı ya, cevap vermek istiyordum, o bağırıyordu. Başka türlü çare de yok.

Her ne hal ise... Mührü aldı; baktı; okudu; durdu; dudaklarını büktü; sakalını karıştırdı. Mühre bir daha baktıktan sonra:

— İsmin ne?

— Ahmet Rasim.

— Süphanallah!... Ne söz anlamazlara çattık.

İçimden: «Ben de senin gibiyim.» diyordum.

O devam ediyordu:

— Allah Allah!...

Derviş midir, nedir?

— Fesüpanallah!...

Bana bakarak yumuşak bir lisanla:

— Otur bakayım. Bak bir kere olan işe!... Ben kimi istedim, bana kimi getirdiler?... Nafile yere senin kalbini kırdım. Ama zararı yok... Sen benim evladım yerindesin.

Teşekkür temennasını çaktım.

Masanın gözünü çekti. Eliyle «Gel!» diye işaret etti. Kalktım. Masaya gittim. Bana beş lira verdi.

— Hakkını helâl et. Bir yanlışlık oldu. Fakat kimseye söyleme, dedi.

Kim söyler? Saray kapısından öyle bir fırlayış fırladım ki soluğu tramvay merkezinde aldım.

(Muharrir, Şair, Edip, 1924)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — mehabet, seri, (İsmail) Safa, divanhane, ağa, temenna.

II. Düşünün, söyleyin — 1. İkinci Abdülhamit devri (1876 - 1908) koyu bir istibdat devridir. Hiç neden yokken herhangi bir söz veya yazı sarayı kuşkulandırırdı. Ahmet Rasim'in anlattığı olay da o zaman geçiyor. Saraya götürülen Ahmet Rasim niçin çok korkuyor? Oraya getirilmesi nedenini nasıl anlayabiliyor? Okuduğunuz mısra sarayı neden kuşkulandırmış olabilir?

2. Ahmet Rasim, bir yanlışlık olduğunu niçin anlatamıyor? Mabeyinci onu neden kovdu? Uşakların hareketini, Ahmet Rasim, niçin samimî kabul edemiyor?

3. Ahmet Rasim ikinci defa içeriye girdiği zaman meramını nasıl anlatıyor? Bundan sonra mabeyincinin halinde, davranışlarında ne gibi değişiklikler oldu? Ona ne verdi? Ondan ne istedi?

4. Dışarı çıkarken Ahmet Rasim'in hali nasıldı?

5. Bu olay, geçtiği devrin hangi özelliğini belirtiyor?

III. Yazının özelliği — Yazarın, Abdülhamit devrinde kendi başından geçen gerçek bir olayı anlattığını gördünüz. Bir kimsenin gözü önünde geçmiş veya kendisinin de karışıp rol oynamış olduğu olayları anlatan yazılara anı denir. Anılar, tarih belgesi olarak kullanılabilirler.

Anılarda, doğruluk ve samimîlik gibi iki nitelik aranır. Başlıca ayrıntıların geçmişte olduğu gibi, hiç değiştirilmeden belirtilmesi gerçekliği sağlar. Yazarın başından geçenleri ve bunların kendi üzerindeki etkilerini olduğu gibi anlatması ise samimîliği meydana getirir. Yazar, neleri samimî olarak anlatmış?...

Bu yazıda, olay hikâye edilirken konuşmalar da doğrudan anlatım yolu ile belirtiliyor. Konuşmaların yazıya kazandırdığı değeri söyleyiniz.

Yazının giriş, gelişme, sonuç bölümlerini gösteriniz.

Yazının neresinde merakınız arttı?

IV. Anlatım çalışmaları — 1. Mabeyincinin sözlerindeki kısalığa dikkat ediniz. Sözlerinin bu özelliği onun ruh hali ile ilgili mi, değil mi? Neden?

2. **«Uşaklar, efendiden pek nazik!», «Derviş midir, nedir?»** cümlelerinde yazar hangi duygularını belirtiyor?

3. **«Kocaman masanın ortasına kara sakallı biri gömülmüş.»** cümlesinde **masanın ortasına** ad tamlamasının anlamı nedir?

4. **«Teşekkür temennası çaktım.»** sözünde **çakmak** fiilinin anlamı nedir? **Çakmak** fiili burada argodur. Belli bir işte çalışanların veya esaslı bir eğitim ve öğretim görmemiş olanların kültür dilinden düşük değerdeki kelimelerine ve anlatım şekillerine **argo** denir. Argo, yazıya canlılık verirse de kullanılmasından çok defa sakınılmalıdır. Yazıda bu fiil, duyulan sevinci kuvvetle belirtmeğe yarıyor. Parçada başka argo var mı? Niçin kullanılmış?

5. Aşağıdaki deyimleri açıklayınız ve birer cümlede kullanınız.

dilden dile dolaşmak, vücudu kalkasıca, sağdan geri etmek, buz kesilmek, kalp kırmak, mehabet bağlamak.

6. Aşağıdaki sözleri açıklayınız.

yumuşak bir lisanla, tramvay merkezi (Bugün, buradaki **merkez** kelimesi yerine ne denebilir?)

V. Yazıyı piyes şekline sokunuz — Yazıda kaç kişi var? Bu kişilerden önemlileri hangileri? Her birinin görünüşlerine göre özellikleri nedir? İstediğiniz değişiklikleri yaparak yazıyı kısa bir piyes haline sokunuz.

23. DOĞRU SÖZLER

1. Kişiye her işi âlâ görünür;
Kuzguna yavrusu anka görünür.

Şinasi

2. Koyamam kargayı bülbül yerine;
Çiçek açmış dikeni gül yerine.

Şinasi

3. Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma!
Ne varsa doğrudadır; doğruluk şaşar sanma!

Tevfik Fikret

4. Koşan elbet varır, düşen kalkar.
Kara taştan su damla damla akar;
Birikir, sonra bir gümüş göl olur,
Arayan, hakkı en sonunda bulur.

Tevfik Fikret

5. Alnını ne kadar yüksek tutarsan, yere o kadar sağlam basarsın.

Cenap Şahabettin

6. Dünyanın tarihi, vatanı uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse vatanının sahibi olmağa hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir, ya kimsenin.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu

7. Sen Şarkın kınına girmeyen bir kılıcısın. Dövüle dövüle tavlanır, vurula vurula kırılırsın; gene her parçandan bir kıvılcım, her kıvılcımdan bir şimşek çakar. Ne yüksek bir kuvvetin, ne bitip tükenmez bir feyzin var, ey Türk!...

Ahmet Hikmet Müftüoğlu

8. Yuvarlanan taş yosun tutmaz.

Atasözü

9. Çam sakızı, çoban armağanı.

Atasözü

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — kuzgun, anka, kın, tavlanmak, feyz.

II. Düşünün, söyleyin — 1. İnsana işinin iyi, kuzguna yavrusunun anka görünmesi ne demektir? İnsan, her şeyi böyle kabul ettiği takdirde bunun iyi ve kötü ne gibi sonuçları olabilir.

2. İki numaralı beyitten ne anlıyorsunuz?

3. Üç numaralı mısralarda Tevfik Fikret'in verdiği öğüt nedir? Hayattan, bu sözün doğruluğunu ispatlayıcı örnekler bulunuz. İki numaralı beyitle bu mısralar arasında bir benzerlik var mı? Hangi bakımdan?

4. Koşanın varması, düşenin kalkması ne demektir? **Kara taş** sıfat tamlamasından ne anlıyorsunuz? Bu söze göre, insan hakka ulaşabilmek için nasıl olmalıdır? Bu fikri doğru buluyor musunuz? Neden?

5. Beş numaralı sözde, alnı yüksek tutma ile yere sağlam basma arasında ne gibi bir ilgi buluyorsunuz? Böyle hareket edenlerin kazancı ne olur?

6. Altı numaralı sözde hangi ulustan söz ediliyor? Bu ulusun hangi özelliği belirtiliyor? «Bu vatan ya senindir, ya kimsenin» sözünden ne anlıyorsunuz?

7. Türkler, niçin Şarkın kınına girmeyen kılıcıdır? Yazar, bu kılıçta ne özellikler görüyor? Niçin?

8. Yuvarlanan taş neden yosun tutmaz? Taş yerine insanı düşünürsek, onun hayatında **yosun** neyin karşılığı olabilir?

9. Son atasözünden ne anladığınızı söyleyiniz.

10. Yukardaki sözlere uygun birer başlık bulunuz.

III. Özdeyişler (vecizeler), atasözleri — Çeşitli yazarların eserlerinden seçilmiş beyitler veya cümleler ile atasözleri okudunuz. Bu sözlerde gereksiz hiç bir kelime kullanılmadan, geniş görüşlerin kısaca belirtildiğini gördünüz. Bir makale konusu olabilecek kadar geniş bir öğüdü, bir fikri, atasözleri gibi, en kısa şekilde veren sahibi belli söze **özdeyiş** (vecize) denir. Özdeyişlerin atasözlerinden farkı, bunları söyleyenlerin belli olmasıdır.

Geçen yılki bilgilerinize dayanarak atasözleriyle özdeyişlerden nasıl faydalanılacağını açıklayınız.

IV. Dil özellikleri — 1. «Sen Şarkın kınına girmeyen bir kılıcısın.» sözünde kılıç kelimesi Türk'ün benzetildiği varlığı göstermektedir. Demek ki bu kelime mecaz anlamında kullanılmış. Okuduğunuz cümlelerde mecaz anlamıyle kullanılmış başka kelimeler de var mı? Bunları açıklayınız.

2. Bir ve iki numaralı sözlerde **kuzgun - anka; karga - bülbül** birbirlerine zıt varlıkları bildiren kelimelerdir. Bunların beraberce kullanılmaları anlatıma ne sağlıyor?

V. Atasözlerini, özdeyişleri nasıl açıklamalı? — Atasözlerini, özdeyişleri açıklarken şunlara dikkat etmeli:

1. Atasözünün veya özdeyişin ne anlatmak istediğini iyi kavramalı. Bunun için kelimelerin anlamlarını bilmeli.

2. Konuyu anladıktan sonra fikri açıklayıcı örnekler, kanıtlar bulmalı. Bu sırada tek taraflı düşüncelere saplanmamalı. Çeşitli ihtimalleri düşünmeli, özel durumları da göz önünde bulundurmalı. Sözgelişi **«Akar su pislik tutmaz»** atasözünü doğru ve yanlış yönüyle açıklamak gerekir.

3. Her anlatımda olduğu gibi, fikirleri, örnekleri kanıtları sıraya koymalı.

VI. Yazma konusu — Yukarıdaki özdeyiş veya atasözlerinden birini açıklamak maksadıyle bir yazı yazınız.

VII. Atasözleri ve özdeyişler toplayınız — Beş atasözü, beş özdeyiş bulunuz. Bunları, sözlü olarak — yukarıda belirtildiği gibi açıklayınız.

24. BOĞAÇ HAN

Eflâtun Cem Güney

Bayındır Han, Oğuz ilinin hakanı idi. Günlerden bir gün bir oğlu olmuş; fakat henüz adını koymamıştı.

Yıllardan bir yıl, hanlar hanı Bayındır Han boğa güreştirecek olmuş; beyler boy boy sıralanmış; ortalık hazırlanmış; bir de bakmışlar ki, meydanın öte başında, Dirse Hanoğlu üç arkadaşı ile oyuna dalıp kalmamış mı?

Boğayı salıverenler «Savulun!» deyip de salıverdiler ya, üç arkadaşı kaçtı; Dirse Hanoğlu bir adım bile atmadı... Boğa da öyle böyle boğa mı ki, bir vuruşta taşı bile un ufak ediyordu; ona mı anam babam dedirtecek! Sürüp gitti üstüne doğru... Görenlerin yüreği yerinden oynadı oğlancığın tatlı canına kıyacak diye... Ve lâkin Dirse Hanoğlu Yaradana sığınıp da alnının ortasına öyle bir yumruk yapıştırdı ki, sarı boğa, nereden geldiğini bilemedi. Sersemleşip sendeledi ya, yeniden canını dişine takıp öyle bir saldırış saldırdı ki, herkesin ağzı, dili tutulup, beti benzi kül kesildi; gene de Dirse Hanoğlu korkuyu dalına kondurmadı. Koca yumruğunu bir gülle gibi alnına dayayıp meydanın bir başından bir başına sürüdü, durdu ama, iki ayağı üstüne direndiği için olmadı, yere vuramadı. O zaman: «Bu dünyayı bulanlar akılları ile bulduysa; ne diye yıkılacak dama direk vuruyorum» deyip de, boğayı iyiden iyi yorduktan sonra, birdenbire yumruğunu çekmez mi, kan köpüren boğa tepesi üstüne gitti. O da soluk aldırmadan kesti başını, gövdesinden ayırdı. Bunun üstüne, öyle bir alkış tufanı koptu ki, meydan yıkılayazdı. Cümle Oğuz beyleri gelip alnından öptüler ve ağız birliği edip:

«Dede Korkut gelsin, bu adsıza ad versin, sonra babasına varıp bir de murat dilesin!» dediler.

Nerde var, nerde yok, Dede Korkut geldi. Dirse Hanoğlu'nu elinden tutup babasına götürdü. Olanı biteni sayıp döktükten sonra:

«Hey Dirse Han, Dirse Han; yiğitlerden yiğit oğlun, azgınlardan azgın bir boğayı yenmiş; şimdiden geri adı «Boğaç» olsun; ben adını verdim, Allah da yaşını versin ama, sen de üstüne düşeni yap. Beylik ver, yiğit mi dedin, yiğittir Boğaç! Taht ver, dirayetli mi dedin, dirayetlidir Boğaç! Sonra toprak ver, dağını bilsin; ev ver, ocağını bilsin; daha da babalığından ne koparsa, at olsun, deve olsun ver verebildiğini de, ölürse ölür, ürerse ürer: dünya malı bu, Allah imandan ayırmasın yoksa...» deyip gitti. Babası da varını, yoğunu esirgemedi; gönlünden kopanı verdi. Böylece, Dirse Hanoğlu, bileğinin gücüyle beyliğe erişip Boğaç Han oldu.

(Dede Korkut Masalları, 1958)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Yazı hakkında — Türk halk hikâyelerinin en eski örneklerinden olan Dede Korkut'un bugünkü dilde yazılmış bir parçasını okudunuz. Dede Korkut Masalları, destan özelliklerine rastlanan on iki hikâyedir. Bunların hepsi halk arasında doğmuştur. Eserin XV. yüzyılın ortalarında veya ikinci yarısında, Akkoyunluların hüküm sürdükleri Kuzeydoğu Anadolu'da yazıya geçtiği sanılmaktadır. Konuların çoğu, **XIII.** yüzyılda bu bölgeye gelmiş olan ve Akkoyunluların dedeleri Müslüman Oğuzların, komşuları Rum, Ermeni ve Gürcülerle yaptıkları savaşlarla kendi iç kavgalarından alınmıştır. Ancak bu tarih olaylarına, masal özellikleri, olağanüstülükler de karıştırılmıştır.

Bu masalların hepsinde kutsal bir ozan olarak görünen Dede Korkut'un bunları ilk söyleyen sanatçı olduğu kabul edilmektedir.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Bayındır Han, oğluna neden ad vermemişti?

2. Delikanlı boğa ile nerede karşılaştı? Bu durum karşısında ne yaptı? Ne şekilde başarı sağladı?

3. Bu olay etrafı nasıl etkiledi?

4. Dede Korkut'un ne yaptığını, neler istediğini açıklayınız.

5. Dirse Hanoğlu bu başarısı karşılığında ne sağladı?

6. Bu yazıda eski Türk gelenek ve törelerinden hangileri var? Açıklayınız.

III. Kişiler — 1. Hikâyenin kahramanı kimdir? Özelliklerini belirtiniz.

2. Dede Korkut'un özelliklerini, konuşmasına dayanarak gösteriniz.

IV. Plan — 1. Olayın anlatılışındaki sırayı gösteriniz.

2. Yazının ne şekilde sonuçlandırıldığını belirtiniz.

V. Dil çalışmaları — 1. Bu yazının konuşmayı andıran bir anlatımı var: «Boğa da öyle böyle boğa mı ki...», «Sürüp gitti üstüne doğru.» gibi... Bu özellikte birkaç cümle daha gösteriniz. Böyle bir anlatıma neden başvurulmuş olabilir?

2. Yazıda epeyce deyim var: Yüreği yerinden oynamak, Yaradana sığınmak, canını dişine takmak... vb. Bu deyimleri açıklayınız.

3. Şu sözleri açıklayınız: Hanlar hanı, şimdiden geri, boy boy sıralanmış, korkuyu dalına kondurmadı.

4. Salıverdiler - saldılar; yıkılayazdı - yıkıldı fiillerinin anlam farklarını belirtiniz.

VI. Anlatım çalışmaları — 1. Türk destanlarından birinin konusunu özet halinde yazınız.

2. **Dede Korkut Masalları** [1] adlı kitabı arkadaşlarınıza tanıtmak maksadıyle bir konuşma hazırlayınız.

1. Dede Korkut Masalları, Efkâtun Cem Güney, Doğan Kardeş Yayınları.

25. KANİJE KAHRAMANLARI

Namık Kemal

Namık Kemal, **Kanije** adlı eserinde, on yedinci yüzyılda, Avusturya İmparatoru Ferdinand'ın büyük kuvvetlerle Kanije kalesini kuşattığı sırada Türk erlerinin ve komutan Tiryaki Hasan Paşanın gösterdiği kahramanlığı belirtmektedir. Aşağıda okuyacağınız yazı bu kitabın son zaferi anlatan bölümünden alınmıştır.

Kalenin birçok yerleri gülle darbesinden toprakla bir olmuştu. Düşman ise bir taraftan kale karşısına —her biri Kanije'den büyük— yetmiş kadar tabya yaptıktan başka nehir üzerine dahi yirmiden ziyade köprü kurmuştu. Önceden tertip ettiği gemileri de o gün nehre indirdi.

Gazi Paşa düşman ordusunun hareketinde ve gemilerin nehre indirilişinde yürüyüş hazırlıkları görmekle beraber gemilerin yanaşabileceği taraflarda kalenin dolmalarını kestirdi. Kesilen yerlere peşrev ile dolu balyemez topları doldurdu ve gene bir yüksek divan kurdurarak ve bütün komutanları, erleri huzuruna alarak şu sözlerle kahramanlıklarını coştrmaya çalıştı:

— «Gaziler, düşmanın hareketlerinde saldırış belirtileri görünüyor. Matyas''ın ordusuyle beraber buraya gelişine bakılırsa, Serdarımız ya onların dediği gibi mağlûp olmuş sanıyor, veyahut benim sandığım gibi, sefer mevsimi geçtiğinden, bu kaleyi sizin gayretinize emanet bırakarak kışlağa dönmüş. Gerçi herhangisi olursa olsun, biz burada Serdar için harp ediyoruz... Milletimiz sınırlarımızın emniyetini bizim himmetimizden bekliyor. İki millet arasında açılan dövüş meydanının kararını bizim gayretimiz verecek. Üç aydır aç kaldık, yastık yerine kılıca yaslandık; bu kadar kardeşlerimiz gözlerimizin önünde şehit oldu. İçimizde yara almadık insan kalmadı. Gülleler içinde yuvarlandık. Bu kadar himmetin, bu kadar gayretin neticesini bugün göreceğiz. Çok şükür, hepiniz bilirsiniz ki, düşman karşısında ölenlerimiz şehit olur, sağ kalanlarımız gerek dünyada, gerek ahrette esenlik bulur, kurtulur. Ben düşmanın

saldırışını bilirim: Bir kere dönerse yenildiği gündür. Yerlerinizde ayak direyin, ilk hücumdan yılmayın... Ondan sonra Allah'ın yardımıyla zafer bizimdir!»

Bu sözlerden sonra Gazi Paşa ellerini kaldırdı, ak sakalının üzerine inci tanesi gibi yaşlar dökerek, Allah'ın birliğine inanan gazilerin esenliğine hayır dualar eyledi. Herkes birbiriyle helâllaşarak ve canları tende oldukça düşmandan yüz çevirmeyeceklerine ve yerlerinden ayrılmayacaklarına antlar içerek, metrislerine gittiler. Ne var ki sabah erişti, düşman alayları, baştan ayağa demir kuşandıkları halde saf saf hücuma başladılar. Mahut serdengeçtiler gemilerdeydi. Hücum işareti olmak üzere ilkönce en büyük toplarını ateşlediler. Güllesi kale duvarından aşarak bir yeniçeri yüzbaşının odasında karar kıldı. Bunun ardısıra düşman askeri dört yandan hücumu artırarak gemileri yürütmeye başladılar. Gemiler hendek yakınına gelince Gazi Paşa emretti; önceden hazırlanan balyemez toplarını ateşlediler. Allah'ın yardımıyle, bir iki kere ateş olunur olunmaz gemilerin hepsi parça parça oldu. İçinde bulunan serdengeçtilerin topu birden suya dökülerek su ve ateş arasında pek azı can kurtarabildi.

Bu hal düşmana bir büyük talihsizlik olduysa da, gerek İmparatorun, gerek Matyas'ın teşvikleriyle gene gayreti elden bırakmadılar.

.....Yedi saat sonra kalenin hücumla zaptından ümidi keserek, İmparator ve Matyas'ın bulundukları mevkiden verilen işaret üzerine kahkarî dediğimiz çekilişle dönmeye başladılar.

(Kanije) **Sadeleştiren: Hakkı Tarık Us**

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — tabya, dolma, serdar, peşrev, balyemez topu, divan, metris, mahut, serdengeçti, kahkarî.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Olay hangi yüzyılda nerede ve kimler arasında geçiyor?

2. Düşman ne gibi hazırlıklar yapıyor?

3. Yazıda, Gazi Paşa sözü ile Tiryaki Hasan Paşa kastediliyor. Daha önce savaşlara katıldığı için bu unvanla anılıyor. Tiryaki Hasan Paşanın yüksek divan kurdurarak komutanlara ve erlere bir nutuk verdiğini görüyorsunuz. Bu konuşmada onları gayrete, heyecana getirmek, dövüşe hazırlamak için neler söylüyor? Nutkun etkisi görülüyor mu? Bunu nereden anlıyorsunuz?

4. Düşman saldırısı nasıl başladı, nasıl gelişti, sonu ne oldu?

5. Bu tarih olayı bize Türk ordusunun hangi yönünü yansıtıyor?

III. Yazının çeşidi — Namık Kemal, Osmanlı tarihinin önemli bir olayı olan Kanije Savaşı hakkında bir tarih eseri yazmıştır. Bu parça o kitaptan alınmıştır. Yazıda tasvirden, konuşmadan faydalanılmış olması canlılığı sağladığı için yazı zevkle okunuyor.

IV. Etkili bir silah: söz — 1. Gazi Paşa, durumun ağırlığını görünce, kahramanlara niçin çarpışacaklarını anlatmak gereğini duyuyor. Çünkü insan, ne yapacağını, özellikle savaşta niçin dövüştüğünü iyi bilirse bütün tehlikeleri göze alır. İnanmak, savaşı kazanmanın birinci şartıdır. Gazi Paşanın sözlerinde, savaşın niçin yapılacağını belirten cümleleri gösteriniz.

2. Çok defa önemli işler yapacak olanları heyecanlandırmak iyi sonuçlar verir. Gazi Paşa subayların, erlerin heyecanını kamçılıyor. Hangi sözlerle?

3. Nihayet Gazi Paşanın sözlerinde büyük bir güven var. Onun güven dolu hali askerde cesaretin, imanın artmasına yarayacaktır. Nitekim bu imanla dövüşen askerler yedi saat zarfında zafere kavuştular.

Görüldüğü gibi söz, yığınları harekete getirmek için en güçlü silâhtır. Tarih, tanınmış kumandanların çok önemli anlarda daima sözden faydalandıklarını gösteren örneklerle doludur.

Gazi Paşanın söylediği sözler gibi **bir kalabalığı heyecanlandırmak amacını güden konuşmalara nutuk denir.** Nutukların etki derecesi, söz söyleyenin güvenilir, sevilir bir kişi olmasına, sözlerinde açıklık, heyecan bulunmasına bağlıdır.

V. Dil çalışmaları — 1. İkinci cümlede, iki çizgi arasında gösterilen «her biri Kanije'den büyük» sözünün cümledeki görevi nedir?

2. **Kışlak** kelimesinin anlamını söyleyiniz. Kökünü gösteriniz. Aynı kökten türemiş üç kelime bulunuz.

3. **Helâlleşmak** kelimesinin kökü nedir? Bu kelimeyi bir cümlede kullanınız.

4. **«Baştan ayağa demir kuşandıkları halde...»** cümlesinde **demir** kelimesinin anlamını bulunuz.

5. **«Güllesi kale duvarından aşarak bir yeniçeri yüzbaşısının odasında karar kıldı.»** cümlesinde **karar kıldı** fiilinin yerine başka bir fiil bulunuz.

6. **«Yastık yerine kılıca yaslandık»** cümlesinde **yaslandık** fiilinin anlamı nedir? Bu kelimenin eşseslisi hangi anlamdadır?

VI. Yazma konuları — 1. «Vatan çalışkan insanların omuzlarında yükselir.» sözünü açıklayınız.

2. Tarihte okuduğunuz Türk zaferlerinden birinin başlamasını, gelişmesini ve sonuçlanmasını, hayalinizde canlandırarak, anlatınız.

YOKLAMA : 4

I. Borazanbaşı, borazanbaşı,
Akşamları batan güne karşı
Alışılmış bir ibadet gibi
Çaldığınız o İstiklâl marşı
Yıllardır her kulakta yer etmiş.
Gür nağmesiyle tutarken arşı
Az rastlanır bir huşu içinde
Ayakta dinleriz bütün çarşı.

Cahit Sıtkı Tarancı

1. Borazancıbaşı, İstiklâl Marşını her akşam niçin çalıyor?
2. Şiire göre, İstiklâl Marşının ne gibi etkileyici özellikleri var? Bir cümle ile açıklayınız.
3. Borazanbaşı, yapısı bakımından ne çeşit kelimedir? Hangi kurala göre yapılmıştır?
4. **Kulakta yer etmek, huşu** sözlerini açıklayınız.

II. Kuyrukluyıldız adlı yazıyı bir daha dikkatlice okuyup şu sorulara cevap veriniz:

1. Adı geçen kadınlar Kuyrukluyıldızı nasıl tasarlıyorlar? Düşüncenizi kısa bir paragrafta anlatınız.
2. Bu yazı ne çeşittendir? Yazının hangi özellikleri onun çeşidini belirtiyor?

III. «— Gel beyim, gel... Korkma, bugün hiddeti var. Zararı yok. Şimdi geçer,» diyerek beni bir odaya götürdü. Elim ayağım buz kesilmiş; vücudumun her tarafı titriyordu. Bana su, sigara verdi; kahve getirdi. Fakat içemiyordum ki. Hem ellerim titremeden tutamıyordum, hem de kahveden şüpheleniyordum. Adamcağız heyecanımı gördüğü için teselli veriyordu.

Ahmet Rasim

1. **Eli ayağı buz kesilmek, teselli vermek** deyimlerini açıklayınız ve birer cümlede kullanınız.
2. **Adamcağız** kelimesiyle **adam** kelimesi arasındaki anlam farkını belirtiniz.
3. Yazarın kahveyi neden içemediğini bir cümle ile açıklayınız.
4. Buradaki kişilerin özelliklerini açıklayınız.

IV. Koşan elbet varır, düşen kalkar.
Kara taştan su damla damla akar;
Birikir, sonra bir gümüş göl olur,
Arayan, hakkı en sonunda bulur.

Tevfik Fikret

1. «Kara taştan su damla damla akar» sözünden ne anlıyorsunuz? Bunun sonucunda nasıl bir durumla karşılaşılıyor?
2. Aranan hakka ulaşabilmek için nasıl davranılması gerektiğini bir cümle ile açıklayınız.
3. Üçüncü mısraın size hatırlattığı bir atasözü söyleyiniz. Atasözü neye denir?

V. Nerde var, nerde yok, Dede Korkut geldi. Dirse Hanoğlunu elinden tutup babasına götürdü. Olanı biteni sayıp döktükten sonra:

«Hey Dirse Han, Dirse Han; yiğitlerden yiğit oğlun, azgınlardan azgın bir boğayı yenmiş; şimdiden geri adı «Boğaz» olsun; ben adını verdim, Allah da yaşını versin ama, sen de üstüne düşeni yap. Beylik ver, yiğit mi yiğittir Boğaç! Taht ver, dirayetli mi dedin, dirayetlidir Boğaç! Sonra toprak ver, dağını bilsin; ev ver, ocağını bilsin.

Eflâtun Cem Güney

1. **Şimdiden geri, dirayetli, taht, beylik** sözlerini açıklayınız.
2. Dede Korkut'la Dirse Hanın, paragraftan yararlanarak, nasıl insanlar olduklarını açıklayınız.
3. Boğaç'ın niteliklerini belirtiniz.
4. Bu konuşma hangi eski Türk töresini yansıtıyor? Açıklayınız.

VI. Milletimiz sınırlarımızın emniyetini bizim himmetimizden bekliyor. İki millet arasında açılan dövüş meydanının kararını bizim gayretimiz verecek. Üç aydır aç kaldık, yastık yerine kılıca yaslandık; bu kadar kardeşlerimiz gözlerimizin önünde şehit oldu. İçimizde yara almadık insan kalmadı. Bu kadar himmetin, bu kadar gayretin neticesini bugün göreceğiz.

Namık Kemal

1. **Gülle, emniyet, himmet** kelimelerini açıklayınız.
2. «Yastık yerine kılıca yaslandık.» cümlesini açıklayınız.
3. «Gülleler içinde yuvarlandık.» ne demektir?
4. Konuşan nasıl bir durumu belirtiyor? Bu durum karşısında neye güveniyor?

VII. Aşağıdaki çaprazı verilen ayrıntılara göre doldurunuz.

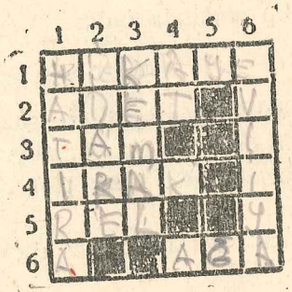

Soldan sağa :

1. Hayatın herhangi bir evresinde geçebilecek bir olayı, bir ruh halini konu edinen kısa yazı çeşidi.
2. Bir kimsenin yapmaya alışık olduğu veya toplum içinde uyulan kural.
3. Eksiksiz, bütün.
4. Yakın değil.
5. Baştaki harf atılırsa memleket, yabancı veya kolun avuç ve parmaklardan meydana gelen bölümü.
6. Baba veya büyük baba.

Yukarıdan aşağı:

1. Birine hatırlanmak için verilen armağan veya zamanın olaylarını yakından görmüş, onlara karışmış olanların yazdıkları yazıların eski adı.
2. Çekip çevirme, yönetme.
3. Atatürk'ün adı.
6. Gezi eseriyle tanınan 17. yüzyılda yaşamış ünlü bir Türk büyüğünün adı olan kelimelerin ilki.

VIII. Aşağıdaki cümleleri, yanlış kullanılan noktalama işaretlerini düzelterek tekrar yazınız.

Şimdi geçer diyerek beni bir adaya götürdü. elim, ayağım. Buz kesilmiş vücudumun her tarafı. Titriyordu bana. Su, sigara verdi; kahve getirdi.

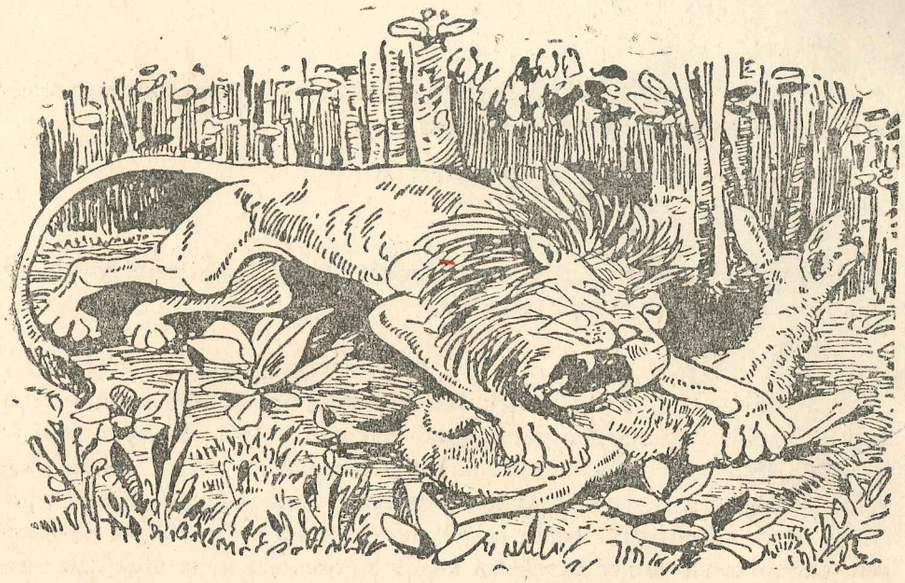

ŞUBAT

26. ASLANLA ÇAKAL

Beydeba

Hükümdar Debşelim, Filozof Beydeba'ya çeşitli hikâyeler anlattırıyordu.

Debşelim dedi ki:

«... Uğradığı zarardan ibret alarak başkasına zarar vermek mümkün olduğu halde zarardan çekinen ve zulümden sakınan kimsenin halini tasvir eden bir masal istiyorum.»

Filozof anlattı:

«Derler ki: İki yavru sahibi dişi bir aslan bir inde yaşıyor ve yavrularını inde bırakarak ava çıkıyordu. Bir gün yine bu şekilde hareket etmiş, fakat bu sırada buradan bir avcı geçerken yavrulara saldırmış, yavruları vurmuş, öldürmüş, derilerini yüzmüş, derileri derleyip toplayarak evine götürmüştü. Ana aslan geri dönerek bu manzara ile karşılaşınca yıldırımla vurulmuşa dönmüş; yerlere yatarak sırt üstü, yüz üstü kıvranmış; ağlamış ve sızlamıştı.

Ana aslanın yakında yaşayan bir çakal, onun ağlamasını, sızlanmasını işiterek koşup gelmiş ve sormuştu.

«Ne yapıyorsun? Başına ne geldi?»

Ana aslan anlattı:

«Buradan bir avcı geçerek yavrularımı öldürdü, derilerini yüzdü ve onları böyle çırçıplak ve ölü bıraktı.»

Çakal:

«Ağlama! dedi, biraz insaflı hareket gerekir. Çünkü avcının sana yaptığı, senin başkalarına yaptığından farksızdır. Sen de aynı şekilde hareket ediyor, birbirinden ayrılmak istemeyenleri ayırıyor, senin yavrularını sevdiğin derecede sevilen yavruları analarından kapıyorsun. Onlar nasıl sabrettilerse senin sabretmen icap eder. Çünkü her ne edersen onu bulursun ve her hareketin kendine göre ceza veya mükâfatı vardır. Ceza ile mükâfat işe göre çoğalır veya azalır. Nasıl ki her mahsul de ekilen tohumlara göre olur.»

Ana aslan:
«Bana, dedi bunu izah et.»

Çakal sordu:
«Kaç yaşındasın?»

Ana aslan cevap veri:
«Yüz yaşındayım.»

Çakal sordu:
«Bütün bu müddet zarfında ne ile beslendin?»

Ana aslan cevap verdi:
«Yabanî hayvanların eti ile.»

Çakal sordu:
«Bu etleri nasıl buluyordun?»

Ana aslan cevap verdi:
«Yabanî hayvanları avlıyor ve yiyordum.»

Çakal sordu:
«Bu senin avladığın yabanî hayvanların ana babaları yok muydu?

Ana aslan cevap verdi:
«Elbette vardı.»

Çakal anlattı:

«O halde ne diye bu ana babalar senin gibi çığlık koparmıyorlar, ne diye ağlayıp sızlamıyorlar? Bil ki senin başına gelenlerin sebebi, senin akıbeti düşünmemendir ve sana gelecek zararı önceden kavrayamamandır.»

Ana aslan bu sözleri dinledikten sonra başına gelen felâketin kendi eseri olduğunu, kendisinin zulümden başka bir şey yapmadığını anlayarak avcılıktan vazgeçti.

(Kelile ve Dimne, 1945) **Çeviren: Ömer Rıza Doğrul**

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

Bir parçasını okuduğunuz **Kelile ve Dimne** dünyaca tanınmış eski bir Hint eseridir. Bu kitapta birtakım masallardan faydalanılarak bazı öğütler verilmektedir.

I. Sözlükte arayınız — filozof.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Hükümdar, Filozoftan hangi fikirle ilgili örnek istiyor?

2. Çakal, Aslanın yanına niçin geldi? Çakal ona nasıl bir ders vermek istiyor?

3. Çakalın sözleri Aslanda ilgi uyandırıyor mu? Bunu, Aslanın hangi sözünden anlıyoruz?

4. Çakal, Aslanın istediği açıklamayı neden doğrudan doğruya kendisi yapmıyor da ona birtakım şeyler soruyor?

5. Soruların Aslan üzerinde ne gibi bir etkisi oldu? Bu etki, yazıda hangi cümle ile belirtiliyor?

6. Yazının ana fikrine uygun bir atasözü bulunuz.

III. Yazının özellikleri — Filozofun, fikrini açıklamak maksadıyle Hükümdara anlattığı masalın olağanüstü taraflarını gösteriniz.

Masalda, hayvanların insanlar gibi düşündükleri, konuştukları görülüyor. Demek ki, bu iki hayvan kişileşdirilmiş. Bu özelllik yazıya ne kazandırıyor?

Masaldaki Aslan ile Çakal, aramızda gördüğümüz insanları temsil ediyorlar. Bu iki hayvanın hangi tip insanları temsil ettiğini söyleyiniz.

Bu yazıda olduğu gibi **bir dersle ilgili bir olayı anlatan masallara** fabl denir. Fabllerde hayvanlar, bitkiler gibi varlıklar kişileştirilir, konuşturulur. Bazı fabllerde insanlara da rastlanabilir.

Fabller çok defa manzum, bazan da okuduğunuz yazı gibi, nesir olarak yazılır.

Yazının planını gösteriniz.

IV. Yazıdaki çeşitli fikirler — 1. **«Nasıl ki, her mahsul de ekilen tohumlara göre olur.»** sözüne karşılık olan atasözünü söyleyiniz.

2. Anaların yavrularına karşı duydukları şefkati belirten atasözü nedir?

V. Anlatım özellikleri — 1. İkinci paragrafta kip ve zaman bakımından aynı olan fiilleri gösteriniz. Bunların arka arkaya kullanılması anlatımda monotonluk yaratıyor. Bu fiilleri zaman bakımından çeşitlendirerek paragrafı yazınız.

2. **«Biraz insaflı hareket gerektir.»** cümlesinde **gerektir** yüklemi yerine yardımcı fiillerden birini kullanınız. İki anlatımdan hangisi Türkçenin zevkine daha uygun?

3. **«Çünkü avcının sana yaptığı, senin başkalarına yaptığından farksızdır.»** cümlesindeki fikri, cümleyi başka türlü kurarak anlatınız. Her iki anlatım arasında Türkçenin zevki bakımından fark buluyor musunuz? Niçin

4. **«Derler ki»** sözü masallarda kullanılan hangi tekerlemenin yerini tutuyor? **Derler ki** yerine bu tekerlemeyi kullandıktan sonra, **Debşelim dedi ki** cümleciğini, **Debşelim demiş ki** şekline sokunuz. Yazının bundan sonraki cümlelerinde, hangi fiilleri -miş'li geçmiş yapmak gerekir?

5. **«Çakal sordu.»** cümlesinin dört defa kullanılması anlatımda nasıl bir kusur yaratıyor?

VI. Kelime çalışmaları — 1. Yazıda geçen aşağıdaki mastarlar, karşılarında gösterilenlerden anlamca farklı mı? Her birini birer cümlede kullanınız.

Kıvranmak: eğilmek, kıvrılmak, bükülmek.
Sızlanmak: sızlamak, ağlamak, sızıldanmak.

2. Yazıda geçen aşağıdaki mastarların eşanlamlılarını bulunuz. Bunlar arasında anlam farkı varsa açıklayınız.

İzah etmek
Çığlık koparmak
Kavramak

VII. Yazma konuları — 1. «İğneyi kendine, çuvaldızı ele batır.» atasözünü açıklayan bir yazı yazınız.

2. Ana fikri «Ne ekersen onu biçersin.» olan bir hikâye yazınız.

27. ALTIN YUMURTA YUMURTLAYAN TAVUK

Orhan Veli Kanık

Meşhurdur: «Az tamah çok ziyan verir.» derler a,
İşte size güzel bir misali:
Vaktiyle bir adamın bir tavuğu varmış da
Her gün altın yumurtlarmış hani;
Adam sanmış ki tavuğun içi altın dolu.
Zengin olayım diye boğazlamış tavuğu.
Gelgelelim ne altın bulmuş, ne gümüş bulmuş;
Üstelik bir de tavuğun kendisinden olmuş.
Ne güzel bir ders açgözlülere!
Az mı gördük böylelerini eski zamanda.
Bir gecede zengin olacağız sanırlar da,
Eldekinden olurlar yok yere!

(La Fontaine'in Masalları, 1948)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

Fabllerin, çok defa, manzum yazıldığını önceki derste belirttik. Okuduğunuz manzume bu şekilde yazılmış olanlardandır.

Bu fabli şekli ve planı yönünden, önceki ile karşılaştırınız. İkisi arasındaki benzerlikleri ve farkları gösteriniz.

Serbest okuma — Yukarıda okuduğunuz fabli Fransız yazarı La Fontaine (La Fonten) yazmıştır. La Fontaine bütün dünyada fablleriyle ün kazanmış; eserleri çeşitli dillere çevrilmiştir. Bunların Türkçe çevirileri de vardır. La Fontaine'in Masalları* adlı eser başarılı çevirilerden biridir. Bu kitaptaki fabllleri okuyunuz. En çok hangisini beğendiniz? Niçin?

* La Fontaine Masalları, 2 cilt. Çeviren: Orhan Veli Kanık, Doğan Kardeş Yayınları.

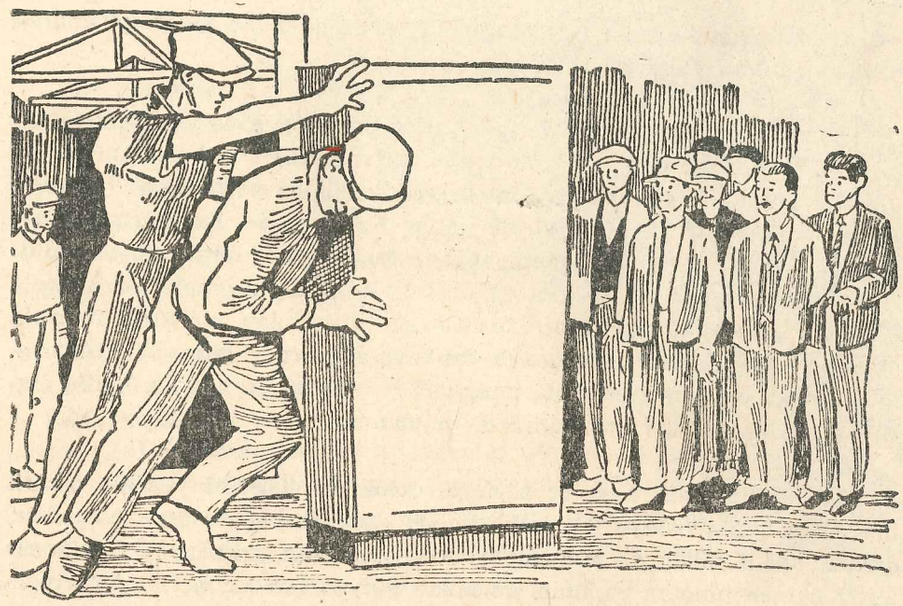

28. GURUR VEREN BAŞARI

Alphonse Daudet

Fabrikada bin beygir gücünde bir makinenin yapılması sona ermişti. Makine, monte edilmiş bir halde vapura konulup başka tarafa götürülecekti. Bu iş etrafta büyük bir ilgi topladı.

Bu hadise İndret (Endre) için âdeta bir bayram oldu. Saat birde bütün atelyeler kapanmış, evler sokaklara boşalmıştı. Erkek, kadın, çocuk, velhasıl adada ne kadar insan varsa makinenin montaj atelyesinden çıkışını, Loire (Luvar) nehrine indirilişini, onu götürecek olan vapura yükletilmesini görmek istemişlerdi. Cümle kapısı çoktan açılmış, bir insan kalabalığı, beklemenin verdiği sabırsızlık içinde, pazar günlerine mahsus bir çalkanma ile fabrikanın her iki yanına yığılmıştı. Nihayet atelye kapısının her iki kanadı birbirinden ayrıldı. Dip taraftaki karanlığın içinden buharla işleyen palangaların, rayların üstünde çektikleri, az sonra onu kaldırmak için bir dayanak vazifesini görecek tekerlekli kenarsız bir arabaya bindirilmiş bulunan kocaman cüssesinin ağır ağır, yavaş yavaş ilerlediği görüldü.

Güneşin içinde pırıl pırıl, haşmetli ve sağlam bir halde görününce uzun bir alkış tufanıdır koptu.

Soluk alıyormuş; kendini, parıl parıl parlatan güneşin altında takdir dolu bakışlara terk ediyormuş gibi bir an durdu. Fabrikanın iki bin amelesi arasında, en kuvvetli ve beceriklilerinden başlayarak bu güzel esere hizmeti geçmeyen hiç kimse yoktu. Fakat onlar, bu makinenin ayrı ayrı kendine düşen şeylerini yapmış, aşağı yukarı şüphe ve tereddütler içinde savaştaki asker gibi gürültü ve kalabalığın içinde kaybolarak, bulundukları köşeden ötesini görmelerine engel olan bir kızıl dumanla örtünerek, indirdikleri darbelerin tesir ve kıymetini bilmeden çalışmışlardı. Şimdi onu, makinelerini, parçaları birbirine takılmış bir bütün olarak görüyorlardı. Ah! ne kadar da büyük bir gurur hissediyorlardı!

Etraf bir anda neşe ve sevinçle dolmuştu. İşlerinin erbabı olarak ona hayranlıkla bakıyorlar, kaba ve iri elleriyle okşuyorlar, seviyorlar, onunla kendi dilleriyle konuşuyorlardı: «Nasılsın arkadaş?» Dökümcüler tamamen tunçtan yapılmış kocaman pervaneleri azametle gösteriyorlar: «Onları biz döktük» diyorlar. Demirciler: «Demiri biz işledik. O demirin içinde bizim de terimiz vardır.» diye cevap veriyorlardı. Kazan işçileri, perçinciler, bir savaş fiili gibi en hurda yerlerini gözden geçirerek kırmızıya boyalı kocaman mahfazayı boşuna göstermiyorlardı. Bir taraftan işçiler madeniyle övünüyor; öbür taraftan ressamlar, kurucu ustları şekliyle böbürleniyorlardı. Ellerine bakarak: «Ah çapkın! İftihar duyduğum şu nasırlar senin yüzünden» diye söylenen dostumuz Jack'a kadar herkesin göğsü gururla kabarıyordu.

Bekçiler makine etrafında koşuyorlar, yolu boşaltmak için dipçikle vuruyorlardı. Az sonra manivela kollarına yapışmış, sağlam zincirlere sarılmış, bütün fabrikanın en kuvvetli seçkinlerinden ibaret üç yüz işçi kaldı. Kocaman kütleyi harekete getirmek için yalnız bir işaret bekliyorlardı.

Çeviren: Nebil Otman

(Jack)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — beygir gücü, montaj, cümle kapısı, işlerinin erbabı, perçinci, hurda yer, palanga.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Makinenin fabrikadan çıkarılışı etrafı nasıl etkiledi? 2. Makinenin yapılışına kimlerin emeği geçmiş? Onlar neler düşünüyorlar? 3. Yol niçin boşaltılıyor? Bu sırada yalnız üç yüz kişi bırakılıyor, niçin?

III. Plan — Her paragrafta anlatılanları birer cümle ile özetleyiniz ve anlatılanların sırasını gösteriniz.

IV. Dil çalışmaları — 1. **Montaj atelyesi, cümle kapısı, alkış tufanı, işlerinin erbabı** birer isim tamlamasıdır. Niçin? Bu tamlamaların anlamını söyleyiniz. 2. **Dökümcü, demirci, perçinci** kelimelerindeki **-ci** hangi çeşitten kelimelere getirilmiş? Bu ek, kelimelere ne gibi bir anlam kazandırmış? Bu kelimeleri birer cümlede kullanınız.

V. Anlatım çalışması — 1. Herhangi bir işi nasıl başardığınızı anlatınız. Bu işi bitirdikten sonra içinizde neler duyduğunuzu da belirtiniz. 2. Bir iş yerini gözledikten sonra tasvir ediniz.

29. ORTA ANADOLU KÖYÜNDE

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

(Bir parçasını okuyacağınız Yaban romanının konusu:

Kurtuluş Savaşı sonunda düşmanın yaktığı yerleri inceleyen heyet, bir Orta Anadolu köyünün yangın kalıntıları arasında Ahmet Celâl adlı birinin anı defterini bulur. Onun kim olduğu köylülere sorulunca, üç yıl orada kalan bu kişi hakkında kimsenin bir şey bilmediği görülür. Köylüler onun için sadece «Sizin gibi yabanın biriydi.» derler.

Yaban romanı, bu yangın yerinde ele geçen anılardan meydana gelmiştir. Romanın kahramanı Ahmet Celâl, Birinci Dünya Savaşında Çanakkale muharebelerine katılmış yurtsever bir yedek subaydır. Bu savaşta kolunu kaybetmiş, savaş bitince de emir eri Mehmet Ali'nin isteğine uyarak onun Orta Anadolu'da Porsuk çayı yanındaki köyüne yerleşmiştir. Bir aydın olan Ahmet Celâl'le köylüler arasında bir türlü yaklaşma olamamış, köylüler ondan daima kaçmış ve onu «Yaban» diye anmışlardır.

Günün birinde düşman askerleri köye girer, halka saldırırlar, köyü ateşe verirler. Bu tehlikeli durumdan kurtulmak için Ahmet Celâl ile Mehmet Ali'nin kardeşinin karısı Emine, gece karanlığında düşman çemberini yarıp köyden kaçmak isterler. Fakat bu sırada görülürler; Ahmet Celâl böğründen, Emine de kalçasından yaralanır. Güçlükle köyün mezarlığında saklanır, geceyi orada geçirirler. Sabahleyin oradan uzaklaşmak isterlerse de Emine'nin yarası ağırdır, yürüyecek halde değildir. Ahmet Celâl'in de yarasından kan sızmaktadır. Ahmet Celâl anılarının son satırlarında, defterini Emine'ye bırakarak kendisinin yalnız başına bilinmeyen bir yöne doğru gideceğini belirtir.

Okuyacağınız parçada Ahmet Celâl, köyün ileri gelenlerinden Salih Ağayı tanıtıyor; köyde gördüklerini, düşündüklerini anlatıyor.)

Salih Ağa köyün en zengin adamlarından biridir. Lâkin kılık kıyafeti itibariyle, bir dilenciden farkı yoktur. Kışın en soğuk günlerinde bile, onun, çorap giydiğini hatırlamıyorum. Ökçesi basık bir yemeninin içinde kara ve çatlak topuklu ayakları, ellerinden ziyade ortadadır. Denilebilir ki şahsiyetinin bütün ifadesi bu ayaklarda toplanmıştır. Rahat mıdır? Sinirli midir? Bir arazi meselesinde köylülerden birine bir oyun oynamak üzere midir? Bir işte kazanmış mıdır? Kaybı var mıdır? Sizin hakkınızda ne düşünüyor? Bunları anlamak için hemen ayaklarına bakınız.

Eğer bunlardan birinin başparmağı ovulmakta ise Salih Ağa'nın mutlak canı bir şeye sıkılmış demektir. Eğer bunlardan biri ayakkabıyı parmaklarının ucunda hafif hafif oynatmakta ise biliniz ki keyfi yerindedir. Çıplak tabanlarını sizin yüzünüze doğru uzatıyor ve hareketsiz duruyorsa, emin olunuz ki, yeni gasbettiği bir lokmanın hazım devresini geçirmektedir. Fakat sizin hakkınızda bir fesat kurmakla meşkulsa, bu ayaklar iki büklüm onun altında saklıdır.

Sinsi sinsi, bir ava doğru yaklaşan tilkinin adım atışlarını hiç görmedinizse Salih Ağa'nın yürüyüşüne bakınız.

Salih Ağa bütün köy halkını öyle sihir ve nüfuzu altına almıştır ki, dört yıldan beri hep benim emrimle hareket etmeğe alışmış olan Mehmet Ali bile, köye geldikten sonra, iktisadî vaziyetimi tayin için bana, bir kere gidip Salih Ağaya danışmamı tavsiye etti.

— Beyim, akıllı adamdır. Ne edeceğini sana o bildirir, dedi.

Lâkin ben onunla münasebete girişmektense hiç bir şey yapmamayı ve hazır paradan yemeği tercih ediyorum.

Istanbul'da, babamdan kalan evi sattığım vakit, bunun parasıyle, gene Anadolu köylerinden birinde, bir bostan ortasında bir küçük ev almayı tasarlıyordum. O bostan, gelirimi temin edecek, bu evceğizde de ömrümün son yıllarını yaşayacaktım. Lâkin bu köyde bostana elverişli hiç bir yer görmüyordum. Gerçi Porsuk Çayı ta yanıbaşımdan geçiyor. Ama bunun suyundan istifade etmek için enikonu bir kanal açma işine ihtiyaç görülüyor. Zaten köy içinde bostancılıktan anlar tek bir adam yoktur.

Halbuki ben, Batı Anadolu'da ne yeşil bostanlar görmüştüm. Ortalarında bir dolaplı kuyu vardır. Gözleri bağlı bir hayvan durmadan bu dolabı çevirir. Ortadaki çıkrık kâh bir çocuk gülmesine, kâh bir kadın hıçkırığına benzer sesler çıkarır. Sıra sıra demir kovalardan sular boşalır, dolar. Vakit bir yaz akşamıdır. Kavak ağaçlarında ağustosböceklerinin sesi henüz dinmemiştir. Kuyunun dört bir tarafından düz, uzun küçücük toprak kanallar, serin ve berrak suyu sarışın marul tarlalarına doğru götürür.

Elindeki küçük bir çapa ile bir adam, bu kanalların çizdiği geniş kareler arasında güya bir tabiat mezhebinin ibadetini yapıyormuş gibi yavaşça eğilip kalkar, durur, çömelir. Ve siz, bir asma çardağının altında bu âlemin rehavetli bir seyircisisinizdir.

Hava da sulanmış toprak kokuyordur.

İşte son zamanlarda bu, benim yegâne hulyamdı.

(Yaban, 3. baskı, 1945).

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelime ve deyimler — şahsiyet, gasbetmek, fesat kurmak, enikonu, ameliye, mezhep, rehavetli.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Salih Ağa'yı dıştan ve içten tanıtan ayrıntıları gösteriniz. Bu ayrıntılara göre ona nasıl bir insandır diyebiliriz? (Açıkgöz, iyiliksever... gibi). Yazıda, Salih Ağayı en iyi tanıtan cümle hangisi? Onun etrafındakilere etkisini gösteren cümleyi bulunuz.

2. Ahmet Celâl nasıl bir insan? Ne yapmak istiyor? Bu iş ile ilgili olarak, gerçekle hayalleri arasındaki fark nereden doğuyor? Onun bu gibi nedenlere dayanarak yapmak istediği işten caymasını doğru bulur musunuz? Bunu tartışınız.

3. Salih Ağa ile Ahmet Celâl arasında duygu, düşünüş bakımlarından ne farklar buluyorsunuz?

III. Yazının çeşidi — Romanlarda gerçek veya hayalde canlandırılmış, gerçeğe benzer kişileri tanıtmak maksadıyle birtakım olayların anlatıldığını daha önce açıklamıştık. Burada, romanın kahramanı olan Ahmet Celâl, gittiği köyde, çevresindekilerden Salih Ağayı tanıtıyor. Ahmet Celâl, çevresini anlatırken toprağın özelliğinden de söz ediyor. Porsuk ve çevresi nasıl tanıtılıyor? Ahmet Celâl «Batı Anadolu» bostanlarını nasıl bir duygu ile anıyor?

Romanlarda, hikâyelerde olduğu gibi, olaylar arasında çevre de tanıtılır. Ancak bu tasvirler yerinde, ölçülü yapılır; olayın akışı bozulmaz.

IV. Paragraflar ve bağlanışları — 1. Her paragrafı birer cümle ile özetleyerek yazının planını çıkarınız.

2. Birinci ve ikinci paragrafları birbirine bağlayan cümleleri gösteriniz. Bazı paragrafların bağlanışında **fakin, halbuki** gibi bağlaçlardan da faydalanılmış. Fazla bağlaç kullanılması bazan anlatıma ağırlık verdiği için, paragrafları daha çok fikir yolu ile bağlamalı.

V. Dil çalışmaları — 1. **Yemeni** kelimesi, yazıda, hangi anlamda kullanılıyor? Bu kelimenin eşseslisi ile bir cümle kurunuz.

2. a) **«Yeni gasbettiği lokmanın hazım devresi»** sözünde **lokma** kelimesinin anlamı nedir? Burada ne, neye benzetilmiş?

b) **«Bir tabiat mezhebinin ibadetini yapıyormuş gibi...»** benzetmesini açıklayınız.

3. **Gelir** kelimesinin kökü nedir? Bu kökten türemiş başka kelimeler bulunuz.

4. **«Bu evceğizde ömrümün son yıllarını yaşayacaktım.»** cümlesinde **evceğiz** kelimesindeki **-ceğiz** eki isme ne gibi bir anlam kazandırıyor? Bu eki, üç ayrı kelime ile kullanınız.

5. **Sarışın** kelimesinin sözlük anlamını bulunuz. **«Sarışın mavi tarlaları...»** sözünde bu kelimenin anlamı nedir?

6. Birinci paragraftaki soru cümleleri gerçek bir soruyu mu bildiriyor Bu cümlelerin yüklemlerini şart bildirecek şekle sokun; anlatımda ne gibi bir değişiklik oldu? Yazarın şeklini mi, sizinkini mi daha hareketli buluyorsunuz?

7. **«Ve siz, bir asma çardağının altında bu âlemin rehavetli bir seyircisisiniz.»** cümlesinde **seyircisisiniz** kelimesinin söylenişinde bir güçlük var. Bu, hangi seslerden doğuyor? Cümlelerinizde, aynı sesin fazlaca tekrarlandığı kelime şekillerini kullanmayınız. Bunlar, cümlenin akıcılığını bozar, kulağı tırmalar.

VI. Yazma konuları — 1. Bir köylüyü tasvir ediniz.

2. Bir köyde yerleşseniz nasıl yaşamayı düşünürdünüz, neler yapmak isterdiniz?

30. TULÛAT TİYATROLARI

Reşat Nuri Güntekin

Anadolu'da hangi büyük kasabaya ayak atsanız bu tulûat tiyatrolarından birine rast gelirsiniz. Yahut hiç değilse çarşı duvarlarında kafilenin yakın bir zamanda buraya konup göçmüş olduğunu gösteren yırtık bir ilâna tesadüf edersiniz. Oyunlar kasabanın bir tiyatrosu varsa orada, yoksa bir gazinoda, hatta büyücek bir kahvede verilir. Ahali için birkaç peyke, aralıksız kahve iskemleleri, oyuncular için yerden birkaç karış yüksek bir kerevet, delik deşik iki boyalı perde yeter de artar bile. Elverir ki gönüller şen olsun.

Gönül şenliği meselesinde hiç tasa çekmeyin... Biraz evvel ciğer tavasıyle, fasulye piyazıyle kendilerine bir akşam ziyafeti çekmiş, oyundan sonra başlarını sokacak bir otel yahut han odası hazırlamış artistler memnundur...

Sokakta her zamankine benzemeyen bir gece hayatı... Kapının önünde fenerler, bayraklar, renkli kâğıtlar üzerinde elleme kömürü iriliğinde yazılardan bir ilân: Komik-i şehir filân tarafından beş perdelik «Sefahatin Encamı» nam komedi-dram...

Oyun başlayıncaya kadar sokakta ilânın önünde çalan mızıka etrafa bir şenlik gecesi hareketi dağıtır. Unutmamlı ki Anadolu bugün yavaş yavaş kendine mal etmeğe çalıştığı alafranga müziği yıllarca evvel ilk defa bunlardan işitmiştir. Amma ne kaba saba; ne iptidai ve solo şeklinde imiş, ne çıkar?

Fiyatlar her keseye elverişlidir. Kapıda, isteyenler için pazarlık ve tenzilât da yapılır.

Bu kumpanyaların piyeslerini, repertuvarlarını da pek hor görmemelidir. Aralarında âdeta dünya şaheserleri vardır. Gülmeyin, ezbere söylemiyorum. «Arabın Hiddeti», Shakespeare (Şekispir)'in «Otello»sudur. «Amerika Vahşîleri», Chateaubriand (Şatobriyan)'ın «Atala»sından başka bir şey değildir.

(Anadolu Notları)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte araymız — tulûat, sefahat, encam, şaheser.

II. Yazı hakkında — Reşat Nuri Güntekin, resmî görevi dolayısıyle yurdumuzun çeşitli bölgelerini yıllarca gezmiş, sonra bu gezilerle ilgili sohbetler yazmıştır. Bunları bir gazetede **Anadolu Notları** adıyle yayımladıktan sonra, bir kısmını kitap haline de getirmiştir. Bu yazılarda Anadolu'nun çeşitli sorunlarına tatlı bir dille dokunulduğu görülür. Okuduğunuz yazıda, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde dolaşarak çeşitli temsiller veren tuluat kumpanyaları anlatılmaktadır.

Yazıda adı geçen Shakespeare (Şekispir), XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyıl başında yaşamış ünlü İngiliz tiyatro yazarıdır. Otello, bu yazarın tanınmış eserlerindendir. Chateaubriand (Şatobriyan) XVIII. yüzyıl sonu ile XIX. yüzyıl başında yaşamış bir Fransız yazarıdır. Atala tanınmış eserlerinden biridir. Reşat Nuri Güntekin, Anadolu'da temsiller veren tuluat tiyatrolarının, oyunlarında, bu değerli eserlerin konularından faydalandıklarına işaret etmektedir.

III. Düşünün, söyleyin — 1. Tuluat kumpanyalarının oynadıkları yerlerin özelliklerini belirtiniz. 2. Oyuncuların memnun olması için ne yetiyor? 3. Tuluat kumpanyalarının, müzik yönünden, Anadolu'ya ne gibi etkisi olduğunu açıklayınız. 3. Oyunların ne gibi eserlerle ilişkisi bulunduğunu söyleyiniz.

IV. Plan — Yazının belli başlı ayrıntılarını birkaç cümle ile söyleyiniz.

V. Dil çalışmaları — 1. Bu yazıda bazı yabancı sözlere özellikle yer verilmektedir. Bunlardan **komik-i şehir, nam komedi** tuluat tiyatrolarının ilânlarında rastlanan sözlerdir. **Komik-i şehir,** ünlü komik **nam komedi,** ... adındaki komedi demektir. — 2. **Solo, repertuvar** kelimeleri de sanat terimleridir. **Solo,** tek kişi tarafından çalınan veya okunan müzik parçası; **repertuvar,** bir sahne sanatçısının veya topluluğunun bir oyun mevsiminde okuyacağı, çalacağı veya oynayacağı eserlerin topu demektir. **Komedi-dram,** hem güldürürken düşündürücü, hem de üzücü olaylardan meydana gelmiş tiyatro eseridir.

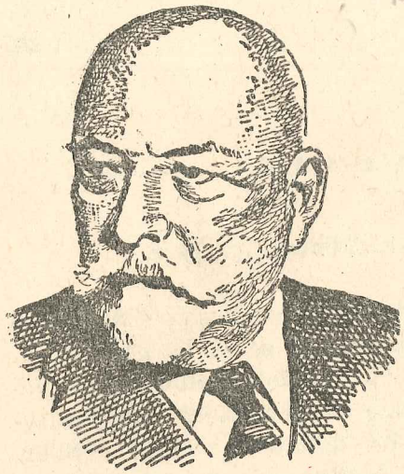

31. YOLCU

Mehmet Emin Yurdakul

— Fırtına var...
— Varsın olsun, kıyametler koparsın;
Sen yolunda bir büyük dev adımıyle ilerle.
Durma yürü, ayakların yürümekten kabarsın;
Ölümlerden kurtulunur ileriye gitmekle!...

Ziyanı yok, sendele, düş, şu geçitten uzaklaş;
Atacağın her adımla menziline koş, yaklaş;
Yürü, yürü; yarı yolda kalma, haydi ilerle!...

— Ooh, çığ uçmuş!...
— Görüyorum, lâkin bundan ne çıkar;
Sen yolunda bir büyük dev adımıyle ilerle.
Durma yürü, insanoğlu ister ise dağ yıkar;
Kayalıklar bir yol olur, bir parçacık emekle!...

Bak şu sarp, dik dağ başına; işte ayak izleri!
Bunlar bütün senden önce geçenleri gösterir;
Yürü, yürü; artık yeter, korkaklığın elverir!...

(Türk Sazı, 1914)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — menzil, sarp.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Manzumede iki kişi konuşturuluyor. Bunlardan hangisini şairin kendisi diye kabul edebiliriz? Böyle olunca şair kimlere hitap etmiş oluyor?

2. Şair, ileri gitmesini istediği insana ne tavsiye ediyor? «Bak şu sarp, dik dağ başına; işte ayak izleri» mısraından ne anlıyorsunuz?

3. Şairin, karşısındakine verdiği öğüt nedir?

4. Manzumeye başka bir başlık bulunuz.

III. Şekil üzerinde çalışmalar — 1. Manzumenin birinci mısraı ile ikinci mısraındaki heceleri sayınız. Bunların toplamı öteki mısraların hece sayısına eşittir. Mısralardan bazılarının ikiye bölünmüş olması yazıda bir çeşitlilik yaratıyor.

2. Mısraların kafiyelenişini inceleyiniz.

3. Tekrarlanan mısra var mı? Bu tekrarın anlatımı kuvvetlendirmeye etkisi var mı?

IV. Anlatım özellikleri — **1. Fırtına, çığ, geçit, dağ başı** gibi kelimelerin manzumede, nelerin yerini tuttuğunu açıklayınız.

2. Şiirde **yürü** kelimesi tekrar tekrar kullanılıyor. Nerelerde? Bu tekrarlar anlatımda ne sağlıyor?

3. **«Sen yolunda bir büyük dev adımıyle ilerle»** mısraında **dev adımı** sözü, adımın büyüklüğünü gösterdiğine göre, ayrıca **büyük** sıfatının kullanılmasını gerekli buluyor musunuz? Neden?

4. **«Bak şu sarp, dik dağ başına; işte ayak izleri!»** mısraında **sarp, dik** kelimeleri anlam bakımından ne çeşit kelimelerdir? Bunların beraberce kullanılmalarını doğru buluyor musunuz?

5. Manzumede bir deyim bulunuz, bunu açıkladıktan sonra cümlede kullanınız.

6. **Manzumeyi iki kişi karşılıklı okuyunuz.**

YOKLAMA : 5

I. Aslanla Çakal yazısını bir daha okuyunuz ve aşağıdaki soruları cevaplandırınız.

1. Aslanın kendi sözlerine ve çakalın konuşmasına bakarak nasıl bir hayvan olduğunu açıklayınız.

2. «Ne edersen onu bulursun.» sözüne karşılık olacak bir atasözü söyleyiniz.

3. Bu yazının niçin fabl sayıldığını açıklayınız.

II. «Az tamah çok ziyan verir.» atasözünü uygun bir olay anlatarak açıklayınız.

III. Bekçiler makine etrafında koşuyorlar, yolu boşaltmak için dipçikle vuruyorlardı. Az sonra manivela kollarına yapışmış, sağlam zincirlere sarılmış, bütün fabrikanın en kuvvetli seçkinlerinden ibaret üç yüz işçi kaldı. Kocaman kütleyi harekete getirmek için yalnız bir işaret bekliyorlardı.

Alphonse Daudet

1. Dipçik, manivela kolu, kütle sözlerini açıklayınız.
2. Bekçiler kimleri dağıtıyor? Niçin?
3. Makine etrafındakiler niçin en seçkin kişiler?
4. Makineyi kaldırmak için ne bekleniyor? Niçin?

IV. Salih Ağa köyün en zengin adamlarından biridir. Lâkin kılık kıyafeti itibariyle, bir dilenciden farkı yoktur. Kışın en soğuk günlerinde bile, onun, çorap giydiğini hatırlamıyorum. Ökçesi basık bir yemeninin içinde kara ve çatlak topuklu ayakları, ellerinden ziyade ortadadır. Denebilir ki şahsiyetinin bütün ifadesi bu ayaklarda toplanmıştır. Rahat mıdır? Sinirli midir? Bir arazi meselesinde köylülerden birine bir oyun oynamak üzere midir? Bir işte kazanmış mıdır? Kaybı var mıdır? Sizin hakkınızda ne düşünüyor? Bunları anlamak için hemen ayaklarına bakınız.

1. **Yemeni** kelimesinin buradaki anlamını söyleyiniz. Başka hangi anlamını biliyorsunuz?

2. **Ökçesi basık, şahsiyetinin ifadesi, oyun oynamak** sözlerini açıklayınız.

3. Salih Ağanın ayakları neleri belli ediyor? Düşüncenizi bir cümle ile belirtiniz.

4. Paragrafta Salih Ağanın iki zıt durumu belirtilmiş. Bunlar nelerdir?

V. Bu kumpanyaların piyeslerini, repertuvarlarını da pek hor görmemelidir. Aralarında âdeta dünya şaheserleri vardır. Gülmeyin, ezbere söylemiyorum. «Arabın Hideti», Shakespeare'in «Otello»sudur. «Amerika Vahşileri», Chateaubriand'ın «Atala»sından başka bir şey değildir.

Reşat Nuri Güntekin

1. Şaheser, repertuvar, ezbere söylemek, hor görmemek sözlerini açıklayınız.

2. **Burada kumpanya** kelimesinden ne anlıyorsunuz? Bunların ne iş yaptıklarını bir cümle ile anlatınız.

VI. — Fırtına var...
— Varsın olsun, kıyametler koparsın;
Sen yolunda bir büyük dev adımıyle ilerle.
Durma yürü, ayakların yürümekten kabarsın,
Ölümlerden kurtulunur ileriye gitmekle!...

Mehmet Emin Yurdakul

1. Bu mısralarda iki insanın birbirinden farklı özellikleri beliriyor. Bunlardan «Fırtına var!» diyenle ona karşılık verenin nasıl insanlar olduklarını birer cümle ile belirtiniz.

2. **Fırtına** kelimesiyle ne gibi bir durum anlatılmak isteniyor?

3. «İleriye gitmek» neyi sağlıyor? Bu fikre katılıp katılmadığınızı açıklayınız.

VII. Aşağıdaki metni noktalayınız.

Salih Ağa bütün köy halkını öyle sihir ve nüfuzu altına almıştır ki dört yıldan beri hep benim emrimle hareket etmeğe alışmış olan Mehmet Ali bile köye geldikten sonra iktisadî vaziyetimi tayin için bana bir kere gidip Salih Ağaya danışmamı tavsiye etti

Beyim akıllı adamdır Ne edeceğini sana o bildirir dedi

MART

32. YOLDA

Memduh Şevket Esendal

Topal Durmuş'un oğlu Mustafa tuza gidiyordu, istasyon yanında mola verdi. Eşeğini ağaçların altına bıraktı. Kendi, parmaklığın iç yanına geçti, belini ağaca dayadı, kuşağından ekmeğini çıkardı, sanki burası bir çayırlık, bu demiryolu da bir akarsu imiş gibi bakıp yemeğe başladı.

Üçüncü yolda bir yük treni duruyor. Vagonlar kapalı, makine boş. Demiryolu durağında sanki kimseler yok.

«Bu demiryolu, bu yana gidersen derenin boyunu alır... Oradan Eğrikaya'dan Keçiyurdu önünden dereyi aykırılar. Bunun bir ucunu çekmişler Ankara'ya, öbür ucu kim bilir nereye gider?...

Bu kara dananın da böyle yavaş durduğuna bakma, bir aldı asıldı mı, ardına evleri bağlasan sürükler, götürür. Sonra kendi güdücüsü de istese durduramaz. Onun da kendine göre bir huyu var.»

Mustafa bunları düşünür, ekmeğini yerken biri geçti, vagonlara doğru gitti. Bir başkası da, elinde teneke ile vagonların arkasından çıktı, istasyona girdi. Aradan biraz daha geçince makinenin bacasından bir hışıltı duyuldu ve içinde bir adam göründü. Makine bağırdı, yük vagonları baştan başa sarsıldılar, gitmeğe başladılar. Vagonlar titreşerek Mustafa'nın önünden geçti, geçti; en son vagon da geçti, gitti. Tren makastan çıktı, uzaklaştı, bir uğultusu kaldı. Biraz sonra o da duyulmaz oldu. Demiryolu durağı da yeniden sessizliğe daldı.

«Bu vagonların birini kaç eşek sürükler?» diye düşünürken, Mustafa kendi eşeğine bakmak istedi. Başını çevirdi, eşek yok! Bir iki adım yürüdü, oralara bakındı, yok. İstasyon arkasına dolaştı, bulamadı. Sıkıldı. Oralarda kimse görünmüyor. Bir avuç yerde eşeğe ne olur? Kimden

sormalı? Biri almış saklamıştır, para ister. Şehirde olsa ünletirsin: «Görene beş kuruş, bulana on kuruş!» Kim saklamışsa getirir. Burada ünletecek de kimse yok. İstasyonun dört yanını döndü, dolaştı, arkadaki sırta çıktı, o yanlara baktı, yok.

İnandı ki eşeğini aldılar, sakladılar. Para isteyecekler! Bilet odasına doğru gitti. Açık bir kapının önünde durdu. Epeyce durup dikildikten sonra içerden başı açık, ceketsiz, gözlüklü bir adam çıktı. Çenesi oynuyordu. Belli ki yemekten kalkmış. Elindeki gazete kâğıdının içine topladığı ekmek ufaklarını silkti, sonra Mustafa'ya sordu:

— Ne istiyorsun? dedi.
— Kölüğü yitirdim...
— Ne kölüğü?
— Eşşek hani... eşşeği yitirdim de...
— Ee?
— ...
— Burada eşek meşek yok! hadi durma burada. Git işine.

Çekildi. «Eşşek gitti. Üstünde yeni kebe de vardı, o da gitti. Eşek de genç eşekti. Borcu da yeni ödenmişti.»

Uzakta, su deposunun yanında bir adam gördü. Ona yaklaştı. Bu adam, bir demir parçası üstünde çivi düzeltiyordu. Mustafa'dan sordu:

— Ne istedin? dedi.
— Kölüğü yitirdim.
— Nerede idi?
— Aha, deee o taşın böğründe, diye kuyuyu gösterdi.
— Git ara, burada yok.

«Bunlar eşeğin büsbütün üstüne mi yatmak istiyorlar?» diye düşündü. Yerinden de kımıldamadı.

— Ne dikiliyon, gidip eşşeğini arasana!
— Nerede arayım?
— Bana mı soruyon?
— Aradım, yok!!
— Yoksa sana eşşek bulacak değilim ya.

Yalvardı:

— Eşşek burada idi. Aldılar, sakladılar, dedi. Beş kuruşum var, vereyim.

Adam, Mustafa'nın yüzüne baktı:

— Hadi, dedi, boş yere eğleşme. Git eşeğini ara. Burada kimse senin eşeğini kapamaz.

Bu adamın suratı doğruya benzer ama, adamoğluna da inanmak olur mu?

Baktı gördü ki bir çıkar yolu yok; ama istasyonu da hemen bırakıp gidemedi. Orada bir yere oturup bekledi. Ne umdu da bekledi? Hiç!... Gözlerini eşeğini bıraktığı yerden ayıramıyordu. Kimseler yok. Burada ev de yok ki gidip sorsun. Adam da yok. Birine danışmak istesen kime danışırsın?

Kalktı, gitmeğe başladı; ayakları onu köye doğru çekiyordu. «Tuz alacaktık, kaldı üste eşek de gitti, yeni kepenek de gitti.» Yer-yüzü karanlık, yaşamak da acı!

Ona sorsalar, eşeği istasyonda kalmıştı. Her adımında eşeğinden uzaklaşıyordu. Dönüp, gene eşeği bıraktığı yere gitmek isteyerek yürür dururken yolun yüksecik bir yerine çıkınca, uzaktan köy yolu üstünde bir karaltı gördü. Eşeğine benzetti. Yüreği oynadı. Dikildi baktı, eşeğe benziyor.

Yetişti, eşeğine bindi, gene tuz yoluna döndü, bir de türkü tutturdu: «İğdenin dalına bastım da kırılıverdi...»

(Otlakçı - Hikâyeler: I, 1922)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — aykırılamak.

II. Yazı hakkında — Bir hikâye okudunuz. Bu hikâyenin kahramanı kimdir? Kahramanın bir aralık kötümser düşündüğünü gördük. Niçin? Fakat onun iyimser bir insan olduğu anlaşılıyor. Hikâyeden seçeceğiniz ayrıntılarla bunu gösteriniz. Hikâyenin altındaki tarihle olay arasında bir ilgi kurmak mümkün mü, değil mi?

III. Düşünün, söyleyin — 1. Mustafa nereye ve nasıl gidiyor? Niçin mola verdi? Burası nasıl bir yer? 2. Mustafa'nın demiryolu karşısındaki düşünceleri nelerdir?

3. Eşeği ne hatırlattı? Onu nerelerde arıyor? Kimlere soruyor?

4. Mustafa'nın insanlar hakkındaki görüşünde haksız olduğu nasıl ortaya çıktı?

5. — Eşeğin bulunuşu onu nasıl etkiledi?

IV. Hikâyenin planı — 1. Birinci paragrafta, hikâyede önemli noktaların hepsi belirtilmiş. Bunların neler olduğu nasıl ortaya çıktı?

2. Gelişme bölümünde ne gibi düşüncelere ve olaylara yer veriliyor? Bunların hikâyeye kazandırdığı canlılığa dikkat ediniz.

V. Dil çalışmaları — 1. Hikâyede yabancı kelimelere, benzetmelere az rastlıyoruz. Bu özellik hikâyeye sadelik kazandırıyor.

2. Bilet odası hangi kelime yerine kullanılmış? Yazarın bunu kullanışının sebebi ne olabilir?

3. Güdücü, kara dana maksatlı kullanılmış sözlerdir. Bunların kullanılışı ile köylü arasında ne gibi ilgi buluyorsunuz?

4. Eşşek, soruyon kelimelerinin yanlış söylenmiş olduklarını görüyorsunuz. Bunları neden böyle kullanıldığını söyleyiniz.

5. Şu sözleri açıklayınız: tuza gitmek, makine bağırdı, eşeğin üstüne yatmak, boş yere eğleşme, taşın böğrü, mola vermek, kebe, yitirmek.

6. Bir konuşmada (— ...) işaretlerinin kullanıldıklarını görüyorsunuz. Buraya bir söz konmuş olsaydı ne denebilirdi?

VI. Yazma konuları — 1. Bir şeyinizi kaybedip buluşunuzu ve bu sıradaki duygularınızı belirten bir yazı yazınız.

2. İyimser bir insanı tanıtan bir yazı yazınız.

33. GİDELİM

Karacaoğlan

Eğer benim ilen gitmek dilersen
Eğlen güzel yaz olsun da gidelim
Bizim iller kıraçlıdır aşılmaz
Yollar çamur kurusun da gidelim.

Aşamazsın Karaman'ın ilini
Köprüsü yok geçemezsin selini
Gerdan yaylasının Perçem Belini
Lâle sümbül bürüsün de gidelim.

Sökülsün dağların buzu sökülsün
Öne insin çöl ovaya dökülsün
Erzurum dağının karı çekilsin
Ak koyunlar yürüsün de gidelim.

(Karacaoğlan ve Şiirleri)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

Şiir hakkında — XVII. yüzyılda Çukurova'da yaşadığı sanılan halk şairi Karacaoğlan'dan bir türkü okudunuz. Halk şairleri, türkülerini ekseriya sazla çalarak okurlar. Bulunduğunuz yerde söylenen türkülerden birini öğreniniz.

34. BÖREKÇİDE

Ahmet Rasim

(Börekçi dükkânında.)

— Cenab-ı Hak gani gani rahmet eylesin, peder hamur işini pek severdi. O kadar severdi ki gün geçirmezdi; gözlemesinden tut da külbohçası, altüstböreği, tepsiböreği, suböreği, fincanböreği, lalanga, yassı kadayıf, tel kadayıf, piruhi, tatarböreği, yufka pilavı, hamur çorbası, saray lokması, mantı, baklava, ekmek kadayıfı, şekerpare, sarıburma, tulumba, hurma yer; Tanrının günü yaptırırdı. Mübarek yerdi de! Bir kere bismillâh deyip de çorbadan girişti mi et, dolma, sebze, zeytinyağlı, sağyağlı, paça, tatlı, tuzlu, pilav demez, hoşafta kaşığı temizlerdi. Yemekten sonra çubuğunu yakar, sade kahvesini içerdi.

Hiç unutmam, böyle bir kış mevsimiydi. Kar yağmış. Bahçe üstünde asma odadayız. Ortada lenger mangal tepeleme dolu. Kahve ibriği kenarında. Annem de öksürük olmuş, ıhlamur kaynatıyordu. Ağabeyim de o zaman Edirne'de... Yok yok, estağfurullah, Edirne'de değil... Neresidir o?... Hani benziyor...

— Adana olmasın?

— Ta kendisi. Adana'da. Peder de yeni Trabzon mektupçusu olmuş. Ya gitti, ya gidecekti. Malum ya! Eski adamlar biraz titiz olurlardı. Meğer aşçı mutfağı temiz mi tutuyor, yoksa alabildiğine mi gidiyor

diye kurmuş. Rahmetli «terlikleri çevir!» diye işaret etti. Çevirdim. Çubuğu elde fırladı. Yetmiş beş seksen vardı ama yine dimdik yürürdü. Eski satranç yünlü takke başında, bir karış tüylü kürk sırtında, yırtmaçlı Üsküdar alacası üstünde, belinde şal... «Nereye?» diye kim soracak? Kimin haddi?... Az öksürdü. Sofradan işittik. Biraz sonra bizim Arap geldi: «Büyük bey aşağı iniyor» dedi.

Beş dakika, on dakika, yarım saat, bir saat, bir buçuk saat bekledik gelmedi. Bana da merak oldu. Odadan da sıkıldım. Yavaş yavaş indim. Kulak verdim ki aşçı ile konuşuyor: «Senin nene lâzım, bir daha çevir!» diyor. Ne olsa beğenirsin?

— ?..

— Mutfağa inmiş, bakmış aşçı hamur açıyor. Tahtanın başında beklemiş. Bol maydanozla, peynirle tepsiye koydurmuş. Tam bir tarafı iyice kızarıp aşçı çevirdi mi o katı aldırıp çatır çatır yiyor, bir daha çevirtiyor. «Çevir Mehmet, kopar Mehmet!» diye böreği bir hale getirmiş ki, harcını tutacak ancak bir iki yaprağı kalmıştı... Beni görünce gülümsedi: «Tam zamanında yetiştin, gel bakayım, karşıma geç!» diyerek tepsiyi hamur tahtasının üstüne koydurdu: «Oğlum, senin börek dediğin mutfakta yenir. Babam da öyle yapardı.» dedi.

İşte o zaman, bu zaman, benim de canım börek istedi mi evde isem mutfakta, sokakta isem dükkânda yerim... Fakat siz hiç yemiyorsunuz, buyursanız a!... Çarşı börekleri soğumağa hiç gelmez.

(Eşkâl-i Zaman, 1918)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Yazı hakkında — Boğazına düşkün bir kişiyi tanıtan bir hikâye okudunuz.

1. Konuşma nerede ve kimler arasında geçiyor?
2. Konuşanın babası en çok ne çeşit yemekleri seviyor?
3. Konuşanın babasıyle ilgili hatırasını anlatınız.
4. Bu olayın, çocuğu nasıl etkilediğini açıklayınız.
5. Yazıdan, bu ailenin durumu hakkında ne öğrendiniz?

II. Kişiler — Burada başlıca kaç kişi tanıyorsunuz? Bunlardan kuvvetle belirtilen hangisidir? Bu adamın en önemli özelliği nedir?

III. Yazının planı — 1. Konuşanın, babası hakkındaki genel düşüncesini nasıl belirttiğini söyleyiniz.

2. Olayın anlatılmasına ne şekilde hazırlık yapılıyor?

3. «Peder»in moral ve fizik portresiyle ilgili olarak verilen ayrıntılar nelerdir?

4. Yazıda, sonucu meydana getiren paragrafta ne anlatılıyor?

IV. Dil çalışmaları — 1. Yazıda, birçok tatlı ve yemek adı sıralanıyor. Bu isimlerin sıralanışı yazıya ne sağlayabilir? Bu yemek ve tatlılardan bilmedikleriniz varsa özelliklerini öğreniniz.

2. Şu sözleri açıklayınız:

Cenab-ı Hak, gani gani rahmet eylesin, mektupçu, asma oda, lenger mangal, Üsküdar alacası, hoşafta kaşığı temizlemek.

3. **Harç** kelimesinin eşanlamlısı nedir?

4. «Sade kahvesini içerdi.» cümlesinde **sade** kelimesi vurgulu söylenirse anlamda ne değişiklik olur?

5. Yazıdaki (— ?...) işareti konuşmayı dinleyenin kendisine sorulan soruya cevap veremediğini bildiriyor. Onun yerine uygun bir kelime koymağa çalışınız.

V. Yazma konuları — 1. Hayalgücünden faydalanarak obur bir insanın yemek yiyişini anlatınız.

2. «Yemek için yaşamamalı, yaşamak için yemeli.» sözünü açıklayınız.

35. İLK ROMANIM

Hüseyin Rahmi Gürpınar

Şık romanı, matbuat caddesine attığım ilk adım sayılır. Onun için bunun kendimce heyecanlı bir hikâyesi vardır. Eserin yazılış tarihi neşrinden iki üç sene kadar da evveldir. Birinci kısım hemen mektepte yazılmıştır. Zaten birçok cümlelerindeki beceriksizlik, acemilik, âdeta çocukluk, bazı fikirlerdeki büyük saffet okuyanlara bu hakikatı söyler.

Şık'ın yazılmış yarısını büyük bir zarfa doldurarak Ahmet Mithat Efendiye gönderdim. Efendi merhumun eserlerini okurum. En büyük meftunu, hayranıyım. Fakat henüz kendisini tanımış değilim. Ne mizaç ve ahlâkta bir zattır, onu da bilmem. Eseri gönderdikten sonra bana müthiş bir pişmanlık geldi. Hiç böyle bir adama, böyle çocukça, budalaca, saçma yazılar gönderilir mi? Eyvah!... Ben ne yaptım?

O gece üzüntümden, mahcubiyetimden uyuyamadım. Düşündükçe utancımdan terler döküyordum. Eserin beğenileceğine bindebir ihtimal vermiyordum.

Ertesi günü arkadaşlarımdan biri elinde bir «Tercüman-ı Hakikat» nüshasıyle karşıma çıkarak:

— Müjde, eserin beğenilmiş. Ahmet Mithat Efendi hazretleri seni matbaaya davet ediyor, dedi.

— Alay etme... Ben zaten mahcubiyetimden yerlere geçiyorum.

— Vallahi alay değil... İşte, al oku...

Gözlerime inanamıyorum. O vaktin edip ve şairlerinin yazı yazdıkları Tercüman-ı Hakikat matbaasından böyle bir davet vukuu aklımın alacağı bahtiyarlıklardan değil... Arkadaşlarım beni tebrike başladılar. Ben hâlâ bu hakikata inanamıyor, rüya görüyorum sanıyorum.

Bütün acizmle Mithat Efendi gibi bir büyük adamın huzuruna çıkmak da nefsimce pek mühim bir mesele idi. Bütün cesaret ve cerbezemi toplamağa uğraşarak matbaaya gittim. Efendinin orada bulunmadığını, kendisiyle Galata'da Sıhhiye Dairesinde görüşebileceğimi söylediler.

Karantina Dairesinde büyük bir helecanla hazretin huzuruna çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk suali şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— Şık muharriri Hüseyin Rahmi...

Korktuğuma uğradım. Efendinin yüzünde derhal bir itimatsızlık tebessümü belirdi. Tabir hiç aklımdan çıkmaz. Bana pek müstehzi gelen bir sada ile:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi... Senin ne kalemin, ne tecrüben ve ne de görgün henüz bunu yazmağa müsait değil... Bu hakikat görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenebilirsin, fakat bu işi yalnız başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Pederin midir, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle...

O yazılarda bana hiç bir ferdin bir tek kalem yardımı yoktu. O tarihte Yanya'da bulunan pederim Sait Paşaya her hafta mektup yazardım. Epeyce diller dökerdim. Pederim mektupları, görüştüğü bazı zevata okuttuktan sonra fotoğrafımı göstererek:

— İşte bu satırları yazan, bu çocukçağızdır, dermiş.

O zevat da mektuplarla fotoğrafı mukayeseden sonra:

— Hayır, ihtimal yok. Bu çocuk şu sözleri yazamaz; sizi aldatıyorlar, paşa!... cevabını verirlermiş.

Pederim, onların bu iddialarına nihayet kanaat getirerek bana şu nasihatleri yazmıştı:

«Oğlum Rahmi, bana yazdığın mektuplarda bir usta kâtip ifadesi var. Başkasının yazdığı satırların altına imza koymak münasebetsizliğine alıştığımı istemem. Cümlelerin hatalı, pürüzlü olsun, zararı yok; bence arzu edilen senin samimî ifadendir.»

Bu cihetten zaten yüreğim yaralı... Koca Ahmet Mithat Efendinin aynı ithamı karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiç bir söz bulamadım. Nihayet gözlerimden dökülen iki damla, hazin bir cevap yerine geçti. Bu saf, samimî, masum ağlayışım Efendiye dokundu; hemen:

— Ağlama ağlama, inandım. Fakat böyle güzel başlayan eserlerin bazan sonu başına uymayıverir. Bunu tamamla, sonra neşredelim... dedi.

Bir helecan, üzüntü, ümitsizlik içinde hikâyemi bitirdim. Efendi, başlangıcı kadar sonunu da beğendi. Artık haftada birkaç defa Karantinahaneye devamla, fıkralar, makaleler yazmağa basladım.

(**Hüseyin Rahmi Gürpınar**, 1944)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — saffet, meftun, mizaç, Karantinahane, âciz, cerbeze, zevat, itham.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Hüseyin Rahmi, Şık romanıyle **«matbuat caddesine»** ilk adımı attığını söylüyor. Burada **«matbuat caddesi»** sözüyle Istanbul'da matbaaların, kitapçıların bulunduğu, eski adıyle Babıâli, bugünkü adıyle Ankara caddesi kastediliyor. Ahmet Mithat Efendi ise Tanzimat devrinin büyük yazarlarındandır. Tercüman-ı Hakikat onun çıkardığı gazetedir. Hüseyin Rahmi, romanını Ahmet Mithat Efendiye gönderdikten sonra nasıl bir duygu içinde? Niçin?

2. Hüseyin Rahmi, romanının beğenildiğini nasıl öğreniyor? Ahmet Mithat Efendi ona ne söylüyor? Hüseyin Rahmi, bu sözler karşısında ne yapıyor?

3. Bu yazıdan, Ahmet Mithat Efendiyi tanıtan ayrıntıları bulunuz; onun nasıl bir insan olduğunu söyleyiniz.

4. Hüseyin Rahmi, Ahmet Mithat Efendi ile konuşurken babasının yazdıklarını niçin hatılıyor?

5. Bu olayın, Hüseyin Rahmi'nin hayatı üzerinde ne gibi etkisi oluyor? Açıklayınız.

III. Yazının çeşidi — Hüseyin Rahmi'nin yayın hayatına nasıl girdiğini anlattığı anısını okudunuz. Anıların değerli olması için samimî bir anlatım yolu tutulması gerektiğini daha önce belirtmiştik. Yazıdaki samimî ayrıntıları bulup gösteriniz.

IV. Dil çalışmaları — 1. Yazıda geçen aşağıdaki kelimelerin yerine bugün kullanılan eşanlamlılarını koyunuz.

matbuat, neşir, hakikat, mahcubiyet, nüsha, huzur.

2. **«Sen böyle bir şey tasvirine özenebilirsin»** cümlesinde **tasvir** kelimesi hangi anlamda kullanılmış?

3. **«Tabir hiç aklımdan çıkmaz»** cümlesinde kastedilen **tabir**, Ahmet Mithat Efendinin konuşmasında geçen **«ağzın süt kokuyor»** sözüdür. Bu deyimden ne anlıyorsunuz?

4. **«Efendi merhumun eserlerini okurum»** cümlesinde **merhum** kelimesinin olayın geçtiği zamanla değil, yazının yazıldığı anla ilgili olduğuna dikkat ediniz. **Okurum fiili** burada geniş zaman hikâyesi yerine kullanılmıştır. Bundan sonraki üç cümlenin yüklemleri de aynı anlamdadır. **Bir çekimli fiilin başka zamanlı bir fiil anlamı vermesine anlam kayması denir.**

V. Yazma konusu — 1. Hüseyin Rahmi'ye babasının yazdığı mektubu okudunuz. Kendinizi Hüseyin Rahmi'nin yerine koyarak bu mektuba cevap veriniz.

2. Herhangi bir başarı kazandığınız zamanki duygularınızı açıklayan bir yazı yazınız.

3. Bir işinizi bitirdiğiniz zaman neler hissettiğinizi, neler düşündüğünüzü açıklayan bir yazı yazınız.

36. MALAZGİRT SAVAŞI

Feridun Fazıl Tülbentçi

Selçuklu hükümdarlarından ikincisi ve en büyüğü olan Alpaslan, amcası Tuğrul Beyin evlât bırakmadan ölmesi üzerine 27 nisan 1064'de tahta çıkmıştı. Alpaslan kısa bir zaman sonra sınırlarda zaferler kazanmaya başladı. Bu hal Bizans İmparatoru Romanos Diyogenes'i telâşa düşürdü ve Türkleri yenmek amacıyle geniş ölçüde hazırlıklara girişti.

25 ağustos 1071'de iki ordu Malazgirt ovasında karşı karşıya gelmişlerdi. Türklerin mevcudu 54 bin, Bizanslıların 100 binden fazla idi. Alpaslan bir tepeye çıkarak çadırlı ordugâh kurmuş olan düşman ordusunu görmüş, Bizanslıların üstün durumda olduğunu anlamıştı. Yüksek şahsiyetlerden ve kumandanlardan mürekkep bir divan toplayarak askerî vaziyeti açıklamış ve savaş planını anlattıktan sonra tevekkülle:

— Her şeye rağmen Tanrı bizi muzaffer edecektir, demişti. Divandakiler Sultan Alpaslan'ı tasdik etmişler: «Düşman ne kadar kuvvetli olursa olsun, Türk cenk meydanından kaçmaz. Allah bizimle beraber olduktan sonra zafer de bizimdir.» sözleriyle Allah'a, sultana ve zafere olan güvenlerini tekrarlamışlardı.

O gece kimse uyumamıştı. Türk süvarileri ordugâhtan çıkmışlar, Bizans ordugâhı etrafında «Allah, Allah!» sesleriyle dolaşarak düşmanın maneviyatı üzerinde mühim bir rol oynamışlardı.

26 ağustos 1071'de Bizans ordusu harp nizamına girerken, Türk ordusu da muazzam kütleler halinde silâhlı olarak cuma namazını kılmış, mimberlerden yükselen dualar arasında harp nizamına girmeye başlamıştı. Alpaslan beyaz elbiseler giymiş olduğu halde askerlerine kısa bir hitabede bulundu:

— Kimin gönlü gitmek isterse gitsin. Üzerinizde kimsenin zoru yoktur. Ben sultanlığımı değil, şehadetimi düşünüyorum. İşte şehitlik kefenini giydim. Cenkte ölürsem beni bu elbise ile gömünüz. Benim yerime oğlum Melihşah geçer.

Bu kısa hitabe orduyu coşturmuştu. Emir alan kumandanlar askerlerinin başlarına geçtiler. Hatipler mimberden gazilere Tanrı'dan yardım dilerken tarihin en büyük meydan muharebelerinden bir başladı. Sultan Alpaslan, ordularını bir ay şeklinde açarak sağ ve sol kanatları kuvvetli, merkezi zayıf bırakmıştı. Düşman zayıf tarafı bulunca merkeze olanca şiddetiyle yüklendi. Kolayca ilerliyordu. Zaferi bir vuruşta kazandığını zanneden İmparator bütün bayraklarını ileri hatta getirmişti. Bu suretle savaş akşama kadar sürmüştü. Ordugâhlarından ayrılan düşman kuvvetleri bir ay şeklinde olan hattımız içine girmişti. Alpaslan planında muvaffak olmuştu. Derhal sağ ve soldaki kuvvetleri hücuma geçirdi. Bizanslılar hiç ümit etmedikleri bu çevirme hareketi karşısında şaşırdılar, geri çekilme çarelerini aradılar. Yıldırım süratiyle düşmana saldıran Türk süvarileri askerlik ve kahramanlık tarihlerini ebediyen hayran bırakacak bir şekilde meydan muharebesini zaferle tamamladılar. Alınan esirler arasında İmparator da bulunuyordu.

Bizans'ın son bir gayretle çıkardığı koskoca bir ordu, bir avuç Türk kahramanı karşısında mağlûp olmuş, bütün Anadolu Türk akınlarına karşı mukavemetsiz kalmıştı.

Bizans ordusunu yere seren Alpaslan savaşın ertesi günü, yani 27 ağustosta, esir İmparator Romanos Diyogenes'i huzuruna kabul etmişti. İmparator utancından önüne bakıyor, bir şey söyleyemiyordu. Çünkü savaştan evvel Alpaslan tarafından yapılan bütün sulh teklifini mağrur bir eda ile reddetmişti. Alpaslan hiç bir şey olmamış gibi Romanos'a itibar gösterdi. Oturmasına izin verdi; gönlünü aldı.

— Ben size kaç defa sulh teklif ettim. Neden reddettiniz? diye sordu. İmparator itiraf etmek mecburiyetinde kaldı:

— Zaferden en ufak bir şüphem bile yoktu. Orduma fazla güveniyordum. Anadolu böyle büyük bir ordu görmemişti.

— Eğer zafer bana nasip olduğu gibi size nasip olsaydı ne yapmak isterdin?

Romanos'un eline böyle bir fırsat düşmüş olsaydı yapacağı ilk şey Türk hükümdarını derhal idam ettirmek olacaktı. Fakat bunu söylemeye cesaret edemedi.

— Kamçılatırdım, cevabını vermekle yetindi. Bunun üzerine Alpaslan tekrar sordu:

— Öyle ise benim size ne yapacağımızı zannediyorsunuz?

Romanos boynunu büktü. Hayatından ümidini çoktan kesmişti.

— Ya öldürürsünüz, yahut İslâm memleketlerinde beni alelâde bir esir gibi dolaştırır, süründürürsünüz. Kim bilir, veyahut...

— Yahut?...

— Beni affedersiniz.

Alpaslan bu sözlere kızmamıştı. O da affetmeyi düşünüyordu. Zillete düşen bir kavmin büyüğüne merhamet etmek onun da büyüklüğü şanındandı.

— Cenab-ı Hakkın, seni yenmeme yardım etmesinin bir şükranı olarak bana yaraşan her şeyi yaparım, dedi ve Bizans İmparatoru Romanos Diyogenes'i affetti. Ona bir esir değil, misafir muamelesi yaptı.

Türk milleti asildir, kahramandır, âlicenaptır.

(Kahramanlar Geçiyor, 1952)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — tevekkül, harp nizamına girmek, zillet.

II. Açıklama — Konusunu tarihten alan bir yazı okudunuz. Türk tarihinin en önemli olaylarından biri olan Malazgirt meydan savaşı canlı, renkli bir tarzda anlatılıyor. Konuşmaların bu tarih yazısına ne kazandırdığını söyleyiniz.

YOKLAMA : 6

I. Mustafa bunları düşünür, ekmeğini yerken biri geçti, vagonlara doğru gitti. Bir başkası da, elinde teneke ile vagonların arkasından çıktı, istasyona girdi. Aradan biraz daha geçince makinenin bacasından bir hışıltı duyuldu ve içinde bir adam göründü. Biraz daha sonra bir çan çalındı, bir iki adam tren boyuna gittiler. Makine bağırdı, yük vagonları baştan başa sarsıldılar, gitmeğe başladılar. Vagonlar titreşerek Mustafa'nın önünden geçti, geçti; en son vagon da geçti, gitti. Tren makastan çıktı, uzaklaştı, bir uğultusu kaldı. Biraz sonra o da duyulmaz oldu. Demiryolu durağı da yeniden sessizliğe daldı.

Memduh Şevket Esendal

1. **Makine, makas** kelimelerinin buradaki anlamlarını açıklayınız.
2. Çan ne maksatla çalınıyor?
3. «Makine bağırdı.» sözünden ne anlıyorsunuz?
4. Bu istasyonun belli başlı özelliği nedir? Bu özelliği belirten cümleyi gösteriniz.

II. Sökülsün dağların buzu sökülsün
Öne insin çöl ovaya dökülsün
Erzurum dağının karı çekilsin
Ak koyunlar yürüsün de gidelim. — Karacaoğlan

1. Şair, bu mısralarla ne anlatmak istiyor?
2. Şair, gitmek için neyi beklemek gerektiğini belirtiyor?
3. Emir kipindeki fiilleri gösteriniz. Bunların anlam özelliğini belirtiniz.
4. Bu mısraların ölçüsünü bulunuz.
5. Kafiyeleri gösteriniz.

III. Hiç unutmam, böyle bir kış mevsimiydi. Kar yağmış. Bahçe üstünde asma odadayız. Ortada lenger mangal tepeleme dolu. Kahve ibriği kenarında. Annem de öksürük olmuş, ıhlamur kaynatıyordu. Ağabeyim de o zaman Edirne'de... Yok, yok, estağfurullah, Edirne'de değil... Neresidir o?... Hani benziyor...

Ahmet Rasim

1. **Asma oda, lenger mangal** sözlerini açıklayınız.
2. **Tepeleme** kelimesi yerine kullanılabilecek bir kelime bulunuz.
3. **İbrik, testi, sürahi** kelimelerinin anlam farklarını söyleyiniz.
4. Kış mevsiminin, bu paragrafta belirtilen etkileri nelerdir?
5. **Neresi** kelimesindeki **-si** ekinin adı nedir?

IV. Oğlum Rahmi, bana yazdığın mektuplarda bir usta kâtip ifadesi var. Başkasının yazdığı satırların altına imza koymak münasebetsizliğine alıştığını istemem. Cümlelerin hatalı, pürüzlü olsun, zararı yok; bence arzu edilen senin samimî ifadendir.

(Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, babasından aldığı bir mektup.)

1. **Usta kâtip, başkasının yazdığı satırlar altına imza koymak münasebetsizliği** sözlerini açıklayınız.
2. «Mektuplarda bir usta kâtip ifadesi» bulunmasından baba niçin memnun değil? Düşüncesini bir cümle ile anlatınız.
3. Babası, oğlundan nasıl mektuplar bekliyor?

V. Bizans ordusunu yere seren Alpaslan savaşın ertesi günü, yani 27 ağustosta, esir İmparator Romanos Diyogenes'i huzuruna kabul etmişti. İmparator utancından önüne bakıyor, bir şey söyleyemiyordu. Çünkü savaştan evvel Alpaslan tarafından yapılan bütün sulh teklifini mağrur bir eda ile reddetmişti. Alpaslan hiç bir şey olmamış gibi Romanos'a itibar gösterdi. Oturmasına izin verdi; gönlünü aldı.

Feridun Fazıl Tülbentçi

1. **Yere sermek** deyimi yerine kullanılabilecek bir kelime söyleyiniz.
2. Burada hangi savaş söz konusu ediliyor? Bu savaşı kim kazanmış?
3. İmparator niçin utanıyor?
4. Alpaslan'ın burada belirtilen tutumu onu nasıl bir insan olduğunu gösteriyor? Bir cümle ile açıklayınız.

NİSAN

37. CİMRİNİN ÖLÜMÜ

H. de Balzac

Gobseck (Gobsek) tefecilik yapan cimri bir adamdır.

Ölmekte olan Gobseck (Gobsek)'in odasına gittiğim zaman onu, şöminenin önünde diz çökmüş bir halde buldum. Şöminede ateş yoktu ama büyük bir kül yığını vardı. Gobseck yatağından oraya kadar sürüne sürüne gitmişti. Fakat ne tekrar yatağına dönmeğe takati vardı, ne de sızlanmağa.

Onu kaldırıp yatağına yatırırken:

— Sevgili dostum, dedim, üşümüşsünüz. Niçin ateş yaktırmadınız?

Bana yalnız beyazı görünen gözleriyle son bir defa bakarak:

— Üşümüyorum. Ateş istemem! Ateş istemem! Gidiyorum evlât, hem de bilmediğim bir yere. Bu dünyadan gidiyorum, dedi.

Kendi kendine: «Haydi Gobseck Baba, zaif istemez, metîn ol!» diye söylendi.

Yatağından doğruldu; yüzü âdeta tunçlaşmış gibi, yatağının üzerinde bütün hatlarıyle meydana çıktı. Kuru ve kemikli eli yorganın üzerinde uzandı ve tutunmak ister gibi sımsıkı yapıştı. Madenî gözü kadar soğuk duran ocağa baktı ve muhakemesini kaybetmeden kapıcı kadının, asker malulünün ve benim gözlerimiz önünde son nefesini verdi.

Gözlerini takip etmiş olan gözlerim ocaktaki kül yığını üzerine dikili duruyordu. Yığının büyüklüğü dikkatimi çekti. Maşayı aldım, yığına daldırdım. Maşa altın ve gümüş kümesine çarptı. Bunlar, her halde, hastalığı esnasında toplayıp halsizliği yüzünden saklayamadığı, yahut da itimatsızlığı yüzünden bankaya gönderemediği gelirleriydi.

İhtiyar malule:

— Çabuk sulh yargıçlığına koş. Gelip burayı hemen mühürlesinler, dedim.

Gobseck'in son sözleriyle kapıcı kadının az evvel söylediklerinin tesirine kapılarak, çıkıp göreyim diye, birinci ve orta katlardaki odaların anahtarlarını aldım.

Kapısını açtığım ilk odada, cimriliğin izleriyle karşılaşınca, saçma sapan sandığım sözlerin manasını anladım.

Gobseck'in öldüğü odanın bitişiğindeki oda küflenmiş gibi bir sürü yiyecekle hatta kabuklar ve sakallı sakallı balıklarla doluydu. Türlü türlü pis kokulardan az kalsın boğulacaktım.

Her tarafta böcekler, kurtlar kaynaşıyordu. Son zamanlarda verilen hediyeler, her çeşit kutular, çay sandıkları, kahve balyaları birbirine karışmışlardı.

Şöminenin üzerinde, gümüş bir çorba kâsesi içinde, Havre (Havr)'dan kendi adına teslim edilen malların varış pusulası duruyordu; bu mallar pamuk balyaları, şeker sandıkları, rom fıçıları, çivit, tütün, bütün bir sömürge piyasasının ürünleri idi.

Bu oda, mobilyalar, gümüş takımları, lambalar, meraklı şeylerle tıklım tıklımdı. Belki bu bir sürü değerli şeylerin hepsi hediye değildi; ödenmeyen borçların karşılığı olarak alakonmuşlardı. Gözlerime, üzerlerinde armalar veya yazılar bulunan değerli mücevher kutuları, güzel sofra örtüleri, değerli, fakat markasız silâhlar ilişti.

Yerinden oynatılmış gibi gelen kitabı açtım, içinden bin franklık banknotlar çıktı.

Odasına girdiğim zaman bu malların niçin üst üste yığıldığını ve niçin gitgide birbirine karıştığını yazı masasının üzerinde bulduğum mektuplardan anladım...

Bu adamlar ya Gobseck'in kurnazlığına kurban gitmişler, ya da Gobseck mallarına veya eşyalarına çok yüksek bir fiyat istediği için bütün pazarlıklar askıda kalmıştı.

Çeviren: **Vedat Günyol**

(Tefeci Gobseck, 1947)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — tefecilik, şömine, muhakeme, malul, sulh yargıçlığı, Havre, varış pusulası, balya, rom, arma, frank.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Gobseck (Gobsek), niçin şömine yanında duruyor? Neden ateş istemiyor?

2. Bize olayı anlatanın dikkatini kül yığını nasıl çekti? Tahmini doğru çıktı mı? Sulh yargıçlığına neden haber verilmek isteniyor?

3. Öteki odalarda sıra ile neler görülüyor, neler hissolunuyor?

4. Bütün bu malları Gobseck niçin elinden çıkarmamış?

III. Yazı ile ilgili açıklamalar — Bu yazı, XIX. yüzyılın tanınmış Fransız yazarı H. de Balzac'ın bir romanından alınmıştır. Bu yazıda kaç kişi var? Kahraman hangisi? Gobseck tefecilik eden bir cimridir. Tefeciler, borçlandırdıkları insana karşı zalim olurlar; onlardan daha fazla para sızdırmaya, hatta bir bahane ile mal ve mülklerine el koymaya çalışırlar. Burada tanıdığınız tefecinin, biri merhametsizlik, öteki cimrilik olmak üzere iki özelliği var. Bunları, yazının hangi ayrıntılarından anlıyoruz?

Gobseck, dünyanın başka taraflarındaki cimrilerden farksızdır. Demek ki Balzac, aynı yaradılışta olan insanlarda, hep aynı şekilde görülen bir huyu belirtmiş. Edebî eserlerde, benzerlerinin ana niteliklerini kendi üzerinde toplamış kişiler tipleri meydana getirirler. Tipler gerçeğe uydukları ölçüde eser değerlenir.

IV. Plan çalışmaları — 1. Yazıyı başlıca kaç bölüme ayırabilirsiniz? Her iki bölümde neler üzerinde durulduğunu ve bu varlıkların özelliklerini söyleyiniz?

2. Olayların anlatılması ve varlıkların tanıtılmasında nasıl bir sıraya uyuluyor?

V. Dil çalışmaları — 1. Gobseck'in ölmek üzere olduğu sıradaki durumunu belirten kelimeleri bulunuz. Bunlar Gobseck'in durumunu anlatmada niçin işe yarıyor?

2. Odalardaki eşyanın sıralandığı cümleleri bulunuz. Bu cümlelerde eşyanın sayılışı anlatıma ne kazandırıyor?

3. Hikâye etme arasında konuşmaların bulunması neyi sağlıyor?

4. **«Fakat ne tekrar yatağına dönmeğe takati vardı, ne de sızlanmaya.»** cümlesini başka nasıl söyleyebilirsiniz?

V. Makbuz doldurmayı öğreniniz — Yazıda, şömine üzerinde Havre'dan Gobseck adına gönderilmiş bir varış pusulası bulunduğu açıklanıyor. Bu pusula nasıl yazılmış olabilir?

Bulunduğunuz yerdeki taşıtlara verilen eşyalar için böyle makbuzlar dolduruluyorsa bunları inceleyiniz, nasıl doldurulduklarını öğreniniz.

Postalarda kullanılan taahhütlü mektup, para gönderme, paket gönderme makbuzlarını inceleyiniz ve doldurunuz.

38. MİMAR SİNAN

Ahmet Refik Altınay

Büyük Türk mimarı Sinan (1490 - 1588), dört yüz kadar eser bırakmıştır. Aşağıda, bunlardan birinin nasıl meydana getirildiği anlatılıyor.

Sultan Süleyman, bir gün Mimar Sinan'ı huzuruna çağırdı. Ataların camileriyle mukayese edilemeyecek derecede muhteşem bir cami inşasını emreyledi. Mimar, planı padişaha sunduğu zaman memnunlukla kabul edildi. Camiin inşasında kullanılan dört direk vardı ki, tarihî önemi büyüktü. Bu direklerden biri İskenderiye'den, biri Baalbek harabelerinden, biri Saray-ı Âmire civarından getirildi. Dördüncüsü de Kıztaşı mahallesinden alındı. Yerine konmak için pek çok acemioğlanlar çalıştırıldı. Binada kullanılan ak mermerler Marmara Adasından, yeşil mermerler Arabistan'dan getirildi. Cami kapılarının çoğu abanozdandı. Mimar Sinan, muazzam abidesini yapabilmek için aralıksız çalıştı. Nihayet camiin kubbesi kapandı. Duvarları zarif çinilerle kaplandı. Hattat Karahisarî Hasan Efendinin sanatkâr kalemi duvarları süsledi. Sultan Süleyman sabırsızlanıyordu. Bir gün camii ziyarete gitti. Mimar Sinan mihrabın ve mimberin düzenlenmesi ile meşguldü. Padişahı görünce nezaketle selâmladı. Fakat Sultan Süleyman hiddetliydi. Camiin bitirilmemesini birçokları bahane etmişler, «Kubbenin durmasında şüphe vardır» demişlerdi; bazıları da camiin tamamlayıcısıdır diye Sinan'ı, bir de türbe inşasına başlatmışlardı.

Sultan Süleyman, Mimar Sinan'a:

— Niçin benim camiim ile meşgul olmayıp mühim olmayan nesneler ile vakit geçirirsin, dedi.

Mimar Sinan şaşırdı; bu hiddetin sebeplerini bir türlü anlayamıyordu. Nihayet cevap verdi:

— Saadetlû padişahımın devletinde inşallah iki ayda tamam olur.

Sultan Süleyman, Mimar Sinan'ın bu sözlerine inanmadı. Mimarın

aleyhinde söylenen sözlerin doğruluğuna inanacak gibi oldu. Mimar Sinan sözünü tuttu. Camiin kalan kısımlarını iki ayda bitirdi. Anahtarlarını padişaha teslim etti.

Süleymaniye camii sekiz senede bitti. Camiin bütün masrafı 897,380 filori, yani 537 yük, 82,900 akçe idi.

Mimar Sinan, bu tarihten itibaren şan ve şerefin en yüksek noktasına ulaştı. Istanbul'un en muhteşem camileri Mimar Sinan'ındı. Haliç'in üzerinde dört yüz bin altınla inşa edilen Sultan Selim camii, sukemerleri, medreseler, türbeler ve en sonra Süleymaniye camii, koca mimarın şeref ve gururunu artıracak şaheserlerdendi. O zamanlar Mimar Sinan altmış dokuz yaşında idi. Uzun boyu, zarif vücudu, uzun sakalı, kara gözleriyle Ebüssuutlar ve Sokullular arasında seçkin bir sima olarak kendini gösteriyordu.

(Mimar Sinan, 1931)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — Baalbek, Saray-ı Âmire, acemioğlan, Hattat Karahisarî Hasan Efendi, mihrap, mimber, nesne, saadetlû, yük, Ebüssuut, Sokullu.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Kanunî, Mimar Sinan-ı ne maksatla çağırıyor?

2. Süleymaniye camiinde kullanılan malzemenin özellikleri nelerdir?

3. Bu camide başka hangi sanatkârın emeği var? O, neler yapmış?

4. Kanunî, Sinan ile niçin konuşmak istedi?

5. Süleymaniye kaç yılda bitirildi? Ne kadar masraf edildi?

6. Yazıda, Mimar Sinan'ın başka hangi eserlerinden söz ediliyor?

7. Mimar Sinan'ın fizik ve ruh portreleri ne şekilde belirtiliyor?

III. Yazının çeşidi nedir? — Okuduğunuz yazı, Mimar Sinan'ın hayatını ve eserlerini tanıtan **Mimar Sinan** adlı kitaptan alınmıştır.

Bu parçada, ünlü mimarımızın önemli bir eserini nasıl meydana getirdiği hikâye ediliyor; birkaç eserinden daha bahsediliyor.

Fikir, bilim, fen, sanat, askerlik vb. alanlarında önemli işler başarmış insanların hayatlarını, yaptıklarını anlatan eserlere **biyografi** denir.

IV. Plan çalışmaları — Yazıda anlatılanları madde madde gösteriniz. Bu ayrıntılar ne şekilde tertiplenmiş?

V. Dil çalışmaları — 1. Aşağıdaki kelimeler anlam bakımından ne çeşittendir? Aralarında anlam farkı varsa, kelimeleri birer cümlede kullanarak gösteriniz.

(Birinin) **huzuru, yanı, karşısı.**

Sabırsızlanma, acele etmek, sabrı tükenmek.

Nezaket, terbiye.

Hiddetli, kızgın, asabî, öfkeli, sinirli.

2. **«Uzun boyu, zarif vücudu, uzun sakalı, kara gözleriyle Ebüssuutlar ve Sokullular arasında seçkin bir sima olarak kendini gösteriyordu.»** cümlesinde özel isimler neden çoğul eki almış? Bu cümleyi açıklayınız.

3. **«Niçin benim camiim ile meşgul olmayıp mühim olmayan nesneler ile vakit geçirirsin?»** cümlesi bugünkü konuşmalara benziyor mu? Böyle bir cümle yazıda niçin kullanılmış?

Cümlenin yüklemi olan **geçirirsin** fiilinin zamanı nedir? Hangi zaman anlamı var? Cümleyi bugünkü şekle sokunuz.

4. **Saadetlû** kelimesinde **-lû** eki bugünkü hangi ekin karşılığıdır? Bu şeklin kullanılışı devrin anlatım özelliğini yaşatma isteği ile ilgilidir.

5. **Abanoz, akçe, sukemeri** sözlerini açıklayınız ve birer cümlede kullanınız.

VI. Ansiklopediden faydalanınız — Ansiklopediden Sinan maddesini okuyarak not alınız. Bu notlarınızdan faydalanarak bir konferans hazırlayınız.

VII. Mimar Sinan'ı analım — 9 Nisan, Mimar Sinan'ın ölüm yıldönümüdür. Bu münasebetle bir anma programı hazırlayınız.

Gazetelerde, dergilerde bulduğunuz yazıları bu toplantıda okuyabilirsiniz.

39. ARZUHALCİ

Orhan Hançerlioğlu

Fatih parkında çocuklar koşuşuyorlardı. Tahta sıralara oturmuş insanlar güneşleniyordu. Bütün bir gün göğün cömertçe harcadığı suyu emen yeşillikler daha bir gürleşmiş, koyulaşmışlardı. Zaman zaman esen rüzgâra karşı, güneşe kafa tutarcasına dikiliyorlardı.

Cadde üstünde sıralanan dükkânlardan birinin önünde durdu. Başını içeri uzatarak:

— Affedersiniz... dedi, Merhaba sokağını arıyordum da...

Dükkândaki adam alışık bir elle gözlüklerini alnına kaldırdı, Ömer'e baktı:

— Merhaba sokağı mı?... Merhaba sokağı... Evet... Kapalı durağın karşısından sola sapın, sonra sola dönün...

Adam konuşurken Ömer, yeni doğmuş bir çocuğun çevresine bakışı gibi, dükkânı inceliyordu. Bu, babasınınkine pek benzeyen, küçük, loş bir arzuhalci dükkânıydı. Arzuhalci, alçak, tahta bir masanın arkasında hasırdan örülmüş bir sandalyeye oturmuştu. Önünde eski bir daktilo makinesi duruyordu. Yan duvarlardan birini bir bankanın afişi örtmüştü.

Yeni bir iç fırtınasına tutalarak, coşkunlukla, yüreği çırpmaya başladı. Babası da, yıllarca önce, ölünceye kadar böyle küçük bir dükkânda, böyle tahta bir masanın arkasında, böyle hasır bir sandalyede oturmuştu. Alnına kaldırmazdı ama gözlükleri de vardı. Dükkânı dilediği zaman açar, dilediği zaman kapardı. Komşu dükkâncılarla dosttu. İki yüzlülüklerden, özel kaygılardan arınmış gerçek bir sevgiyle onların karşılaştıkları güçlükleri çözmeye çalışır, vergi işlerine yardım ederdi. Yol soran bir geçiciye de böylesine bir önemsemeyle karşılık verirdi.

— Arzuhalci misiniz siz?... diye sordu.

— Evet.

— Yazdırma istediğim bir dilekçe vardı da...

— Buyurun, yazalım.

Küçük dükkânın içine girdi. Arzuhalcinin oturduğu hasır sandalyenin bir eşine oturdu. Bankanın afişinde, ona gülümsermiş gibi, dişlerinin bütün aklığını gösteren bir adam kafası vardı.

Arzuhalci:

— Dileğiniz nedir? diye sormuştu.

Ömer— Tapudan kayıt çıkartacağım... Kaça yazıyorsunuz?

İhtiyar adam gözlüklerini burnuna indirdi. Ömer'i baştan aşağı süzdü. Sonra:

— Beş kâğıda... dedi.

— Peki.

Adam onun bu uysallığına şaşarak makinesine kâğıt koydu:

Çap numarasını, parselini biliyor musunuz?

İstediği, numara olsundu. Bütün soruların karşılığını kolaylıkla buldu.

Arzuhalci makinesine eğilmiş, parmaklarını tuşların üstünde gezdirirken Ömer ona bir çeşit hayranlıkla bakıyordu. Bu adam, zerrece ilgilenmediği bir dileği belli kalıplar içinde kâğıda dökerek kimseye boyun eğmeden hayatını kazanıyor, belki de kalabalık bir aile geçindiriyordu. Yıllarca önce, babası da aynı yolda yürümemiş miydi? Kendinden başka kimseye hesap vermeden, bütün insanlara eşit, gerektiği zaman dövüşebilmek yetkisini elinde tutarak...

(7 nci Gün, 1957)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — arzuhalci, afiş, tapu, çap, parsel.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Ömer, nerede ve nasıl bir havada dolaşıyor? Bunları hangi sözlerden çıkarıyorsunuz? 2. Ömer, yol sorduğu adamla babası arasında hangi yönlerden ilgi kuruyor? 3. Ömer, hangi konuda dilekçe yazdırıyor? 4. Ömer'in arzuhalcinin hayatıyle ilgili düşüncesi nedir?

III. Plan — Yazı, başlıca dört bölüme ayrılabilir. Bu bölümlerde ne anlatıldığını kısaca belirtiniz.

IV. Dil — 1. Şu sözleri açıklayınız: **iç fırtınası, kapalı durak, iki yüzlülük, beş kâğıda**...

2. **«İstediği, numara olsundu.»** cümlesinin maksadını başka bir cümle ile anlatınız.

3. **Geçici** kelimesinin nasıl türemiş olduğunu açıklayınız. Bu kelimenin eşanlamlısını söyleyiniz.

4. **Çap** kelimesini, çeşitli anlamlarını belirtecek yolda birer cümlede kullanınız.

V. Yazma konusu — 1. Ailenizi ilgilendiren herhangi bir konuda bir dilekçe yazınız. Dilekçelerde üzerinde durulan konu açık, fakat kısa yoldan belirtilir. Dilekçenin üst tarafına baş vurulan dairenin adı yazılır. Dilekçe sahibi dilediğini yazdıktan sonra imzasını atmakla beraber, adını, soyadını, adresini yazmağı, üst sağ köşeye yakın bir yere tarih koymayı ihmal etmez.

2. Gözleme imkânını bulduğunuz bir dükkânı ve sahibini tasvir eden bir yazı yazınız.

40. ALTOR ŞEHRİ

Yahya Kemal Beyatlı

Yazar, Boğaziçi'nin hür havasını teneffüs ederek dolaşırken gençliğinde İsviçre'de yaptığı bir gezintiyi hatırlar.

O gün vapurda, benim gibi Tel mabedini tavafa giden yolculardan başka yolcu yokmuş. Bunu, Altor'a hep birden çıktığımız zaman anladım. Vapurda alçak ve derin bir sepet koltukta etrafı seyrede ede halis süt, taze tereyağı ve balla ucuz ve iyi bir kahvaltı ettim. Vapur bir müddet dağ eteği gitti. Sonra bir körfeze saptı. Yalçın dağların ortasında kuytu bir körfez, kıyılarında kaya sütunları dikili duruyor. Sabahtı; güneşin ışığı yeni vuruyordu. Güneşin bu körfeze yaldız halinde serpildiğini görünce şaştım. O zamana kadar bu yaldız serpintisini, dağlarda sabah manzaraları tasvir etmiş bazı ressamların resimlerinde görmüş, fakat sunî bir ressam oyunu zannetmiştim. Meğerse sahiymiş.

Kayalar, ışık serpintilerinden pırıl pırıl görünüyordu. Bu, kudretten dikili duran yalçın sütunların birinde iri harflerle bir isim gördüm: Şiller. İsmin altında doğduğu ve öldüğü tarih var; Tel'in körfezinde Şiller'e bundan güzel bir abide dikilemezdi.

Vapur, körfeze yavaş yavaş giriyordu. Hep Tel'in havası içindeydik. O kadar ki Şiller'in meşhur dramı yahut da Rosini'nin meşhur operası oynanırken seyirciler bu kadar Tel'in havasında mahpus kalmaz. Bu körfezin dağına, taşına Tel'in ruhu işlemiş: Yabanî badem kokan bu temiz ve yalçın tabiatta Tel'in peşine takılan Altor köylüleriyle balıkçılarının şarkıları tınnetsiz bir ses halinde çağlıyordu. Nihayet vapur, ta Tel mabedinin basamaklarına yanaştı. Hep birden çıktık. Tel mabedi, dağ eteğinde, boydan boya demir parmaklıklı, son derece basit bir makamdı.

Parmaklıklardan bakıyorduk. İç duvarı, boydan boya üç sahneli bir duvar resmi kaplamış. Bu resim, Tel'in efsaneli hayatından üç safhayı gösteriyor ki, biri de çocuğunun başındaki elmaya ok attığı şerefli saf-

haydı. Ressam, Tel'i gür saçlı ve sakallı, boylu boslu, dizlerine kadar gömlekli, çarıklı köylü bir ilâh gibi cazibesi olan ulvî bir mahlûk kılığında tasvir etmiş. Bakmaya doyamadık.

Zaten bastığımız yerin de kutsiyeti vardı. Çünkü mabedin yeri, Giyom Tel'in vali ve maiyetiyle dolu gemiyi, meşhur fırtınada, biraz yanaştırıp kendi çıktıktan sonra ayağı ile ittiği ve dalgalara bıraktığı yerdi. Tel mabedinden uzun bir zaman ayrılamadık.

Sonra mabedin arkasında küçük, iki tarafı ağaçlı bir yoldan Altor şehrine girdik. Altor'a kavuşmuştum ve tam tahayyül ettiğim gibiydi. Küçük bir meydan, cephesinde bir kilise, ta karşısında Giyom Tel'in heykeli. Bu heykelde Tel, dağlardan şarkı söyleyerek iner bir vaziyette, gururlu başı yüksekte, omuzunda ok ve yay, sağ elini de yanısıra dağlardan inen çocuğunun omuzuna dayamış.

Meydan, meydan değil, Giyom Tel sahnesi halinde! Zaten meşhur «nişan sahnesi» bu meydanda geçmiş. Altor'un küçük satıcıları ağaçtan ve alçıdan Altor yadigârı bin bir çeşit ufak tefek eşya satıyorlar. Hepsinin üzerinde Giyom Tel'le çocuğunun resmi var. Bu şehir, yedi asırdan beri bu adamın efsanesi içinde yaşamış ve yaşıyor! Altor'dan çıktığım zaman ruhumun bir çağlayan yatağı gibi yıkandığını hissettim.

Dün Boğaziçi'nin kırlarında gezinirken çocukluğumun en güzel hatırası olan Giyom Tel gözlerimi yaşarttı. Altor şehri, gözümün önüne geldi. Sonra düşündüm ki yarının Türk çocukları, hürriyeti benim gibi İsviçre dağlarında aramayacak. Kafkas karları arasında Kars'a yürüyen genç zabitler ve genç köylüler, İnönü'den Dumlupınar'a koşan genç zabitler ve genç köylüler, Anadolu'yu ulvî ruhlarının, mukaddes kanlarının rayihalarıyle doldurdular. Artık Anadolu'da her köy, bir Altor şehridir. Bizim nesil, hürriyeti bir mevhume gibi özlüyordu. Yarının Türk çocukları, hürriyetin toprağında doğup büyüyecek!

Ah, anne Anadolu! Ne kanlı ve ne büyük nasibin varmış!

(Esir Jeminus ve Altor Şehri'nden)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — mabet, Şiller, Rosini, opera, tınnetsiz, kudsiyet, mevhume.

II. Açıklama — Yahya Kemal Beyatlı'nın **Esir Jeminus ve Altor Şehri** adlı tanınmış sohbetinden bir parça okudunuz. Bu bölümde adı geçen Tel, on dördüncü yüzyılda, İsviçre'de bir valinin müstebit idaresine karşı gelmiş ve memleketini hürriyete kavuşturmuş kahramandır. Bu yazıda Tel'i ilgilendiren olaylara da yer verilmiş. Bunları bulup gösteriniz.

Tel körfezinde, Şiller'in adıyle doğum ve ölüm tarihinin yazılı bulunduğu, ona bundan daha iyi bir abide dikilemeyeceği açıklanıyor. Şiller'in bu şekilde **anılmış olması, Guillaume Tell** adlı bir dram yazmış olmasındandır. Bu dram, Türkçeye de çevrilmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı Klasikler serisinde yayımlanmıştır.

1. CİMRİNİN ZİYAFET HAZIRLIĞI

Molière

Perde III

Sahne I

Molière'in **Cimri** piyesinde Harpagon, cimri tipini canlandırmaktadır. Harpagon, akşama hazırlanacak ziyafet hakkında emirler vermek maksadıyle kızını ve adamlarını yanına çağırdı.

Harpagon — Hadi hepiniz buraya gelin de size akşam için emirlerimi vereyim, her birinizin yapacağınız işi söyleyeyim. Yaklaş bakalım Claude (Klot) kadın, evvelâ senden başlayalım. (Kadının elinde süpürge vardır.) Âlâ, işte silâh elde, hazırsın. Her yanı temizlemek işini sana veriyorum: ama dikkatli ol, mobilyaları öyle pek hızlı oğuşturma, eskitirsin. Bundan başka, sofrada şişelere nezaret işi de sana ait olacak, bir tanesi kaybolur veya bir şey kırılırsa hesabını senden sorarım, parasını ayhğından keserim.

Jacques (Jak) **Usta.** — Böyle cezalar pek işine gelir.

La Merluche (La Merluş) — Önlüklerimizi çıkaracak mıyız, efendim?

Harpagon. — Evet, misafirler gelmeye başladığı zaman. Elbiselerinizi kollayın ha, berbat etmeyin.

La Merluche. — Benim de külotumun arka tarafı delik deşiktir.

Harpagon. — Yeter. Dikkatli davranır, arkanı duvardan yana, yüzünü de hep sofradakilere çevirirsin. Sen de hizmet ederken şapkanı hep şöyle tutarsın. (Harpagon, Brindavoine (Brendavuan)'a yağ lekesini nasıl saklayacağını göstermek için şapkasını ceketinin önünde tutar.) Sana gelince kızım, sofradan kaldırılacak artıklara göz kulak olur, hiç bir şeyin çarçur olmamasına dikkat edersin. Böyle işler kızlara pek yaraşır... E, Jacques Usta, yaklaş bakalım, seni en sona bıraktım.

Jacques Usta. — Efendim, arabacınızla mı konuşmak istiyorsunuz, yoksa aşçınızla mı? İkisi de benim.

Harpagon. — İkisiyle de.

Jacques Usta. — İyi ama, ilk önce hangisiyle?

Harpagon. — Aşçı ile.

Jacques Usta. — Lütfen biraz bekleyin. (Sırtından arabacı kaputunu çıkarır, aşçı kılığı ile görünür.)

Harpagon. — Bu merasim de ne oluyormuş, yahu?

Jacques Usta. — Buyurun, sizi dinliyorum.

Harpagon. — Jacques Usta, bu akşam yemeğe misafirler davet ettim.

Jacques Usta. — Hangi dağda kurt öldü!

Harpagon. — Söyle bakayım, bize güzel yemekler pişirecek misin?

Jacques Usta. — Neden pişirmeyeyim? Siz yalnız paradan haber verin.

Harpagon. — Al sana!... Gene para! Başka bir şey bilmezler ki zaten: «Para, para, para.» Para aşağı, para yukarı. Dillerine persenk etmişler bunu!

Valère (Valer) — Münasebetsizlik olursa bu kadar olur. Bol para ile güzel yemekler pişirmek de sanki bir marifetmiş gibi, Yahu onu babam da bilir; ben usta diye az para ile sofra donatılmasını bilene derim.

Jacques Usta. — Az para ile sofra donatmak mı?

Valère. — Ne sandın ya?

Jacques Usta. — Vallahi, Vekilharç Efendi, benim yerime mutfağa girip bu sırrı bize de öğretirsen büyük iyilik etmiş olursun; her işe burnunu sokup bol keseden atmak kolaydır.

Harpagon. — Kes sesini. Nele lâzım bakayım bu yemek için?

Jacques Usta — İşte vekilharcınız, işte siz! Az para ile size sofra donatsın bakalım.

(Cimri)

Çeviren: **Yaşar Nabi**

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — diline persenk etmek, vekilharç.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Harpagon, adamlarını ne maksatla toplamış?

2. Jacques Usta hangi görevlerde kullanılıyor?

3. Kişilerden hangisi Harpagon'a yaranmak istiyor? Bunu hangi sözlerinden anlıyorsunuz?

4. Harpagon'un nasıl bir kişi olduğunu söyleyiniz.

III. Güldürücü bir oyun: komedi — XVIII. yüzyılda yaşamış Fransız yazarı Molière'in en tanınmış eserlerinden biri olan **Cimri** piyesinin üçüncü perde - birinci sahnesini okudunuz. Tiyatro eserlerinde perdeler eserin büyük bölümleridir. Bu arada, olayın geçtiği çevre değişmişse, oyun sırasında, dekoru değiştirme imkânı kazanılır. Sahneler ise perdeler içinde kişilerin değişmelerine göre meydana gelen yeni durumlardır.

Okuduğunuz parçada, bir cimri belirtilirken, güldürücü birtakım sözlerden, hareketlerden faydalanılmış. Bunları gösteriniz. **Hayatın gülünç taraflarını göstererek düşündüren mesut sonuçlu tiyatro eserlerine komedi denir.** Cimri piyesi bir komedidir.

Okuduğunuz yazıda, Harpagon'un cimriliğini kuvvetle belirten iki söz bulunuz.

IV. Parçayı oynayınız — Tiyatro eserlerinin oynanmak için yazıldıklarını biliyorsunuz. Yazıyı, parantez içinde belirtilmiş hareketlere uyarak konuşur gibi okuyunuz.

Bu denemeden sonra, arkadaşlarınızın ne dereceye kadar başarı sağladıklarını belirtmek maksadıyle bir konuşma hazırlayınız.

V. Bir karşılaştırma çalışması — Daha önce okuduğunuz **Cimrinin Ölümü** adlı yazıyle bu parçayı aşağıda belirtilen yönlerden karşılaştırınız. İki yazı arasında benzeşen ve farklı taraflar nelerdir?

1. Konu, 2. Kişiler, 3. Yazı çeşidi, 4. Ana fikir.

VI. Dil çalışması — 1. Yazıdaki özel isimler Fransızca yazımlarıyle yazılmıştır. **Claude** adını **Klot, Jacques** adını **Jak, La Merluche**'ü **La Merlüş, Brindavoine**'ı **Brendavuan** diye okuyunuz. Metinde, bu adların neden Fransızca yazılmış olduklarını açıklayınız.

2. Konuşmalar arasında parantez içinde gösterilen ünlemler neye yarıyor?

3. **«Hangi dağda kurt öldü?»** cümlesini açıklayınız.

4. **«Ben usta diye az para ile sofra donatmasını bilene derim.»** cümlesinde **donatma** kelimesinin anlamı nedir?

5. **«Her işe burnunu sokup bol keseden atmak kolaydır.»** cümlesindeki deyimlerin anlamlarını açıklayınız.

VII. Yazma konusu — Okuduğunuz parçanın konusunu hikâye şeklinde yazınız.

YOKLAMA : 7

I. Yatağından doğruldu; yüzü âdeta tunçlaşmış gibi yatağının üzerinde bütün hatlarıyle meydana çıktı. Kuru ve kemikli eli yorganının üzerinde uzandı ve tutunmak ister gibi sımsıkı yapıştı. Madenî gözü kadar sönük duran ocağa baktı ve muhakemesini kaybetmeden kapıcı kadının, asker malulünün ve benim gözlerimiz önünde son nefesini verdi.

H. de Balzac

1. «Madenî gözü kadar soğuk duran ocak» sözünü açıklayınız.
2. «Son nefesini verdi.» sözü yerine bir fiil kullanınız.
3. Muhakeme, malul kelimelerini açıklayınız.
4. Buradaki adamın durumunu tanıtan nitelikler nelerdir? Belirtiniz.
5. **Tunçlaşmış** kelimesinin anlamını söyleyiniz. Kelimeyi bir cümlede kullanınız.

II. Mimar Sinan, bu tarihten itibaren şan ve şerefin en yüksek noktasına ulaştı. Istanbul'un en muhteşem camileri Mimar Sinan'ındı. Haliç'in üzerinde dört yüz bin altınla inşa edilen Sultan Selim camii, su kemerleri, medreseler, türbeler ve en sonra Süleymaniye camii, koca mimarın şeref ve gururunu arttıracak şaheserlerdendi. O zamanlar Mimar Sinan altmış dokuz yazında idi. Uzun boyu, zarif vücudu, uzun sakalı, kara gözleriyle Ebüssuutlar ve Sokullular arasında seçkin bir sima olarak kendini gösteriyordu.

A. Refik Altınay

1. Mimar Sinan'a şöhret sağlayan eserler nelerdir?
2. Ebüssuut, Sokullu kimdir? Birer cümle ile açıklayınız.
3. Mimar Sinan'ın, yaşadığı yüzyılda, tanınmış kişiler arasındaki durumunu belirtiniz.
4. Süleymaniye camii nerededir? Bunu hangi padişah yaptırmıştır?
5. Bir kişinin özellikleri, yaptıkları belirtildiğine göre bu yazı ne çeşittir?

III. Yeni bir iç fırtınasına tutularak, coşkunlukla, yüreği çarpmaya başladı. Babası da yıllarca önce, ölünceye kadar böyle küçük bir dükkânda, böyle tahta bir masanın arkasında, böyle hasır bir sandalyede oturmuştu. Alnına kaldırmazdı ama gözlükleri de vardı. Dükkânı diledi-

ği zaman açar, dilediği zaman kapardı. Komşu dükkâncılarla dosttu. İkiyüzlülüklerden, özel kaygılardan arınmış gerçek bir sevgiyle onların karşılaştıkları güçlükleri çözmeye çalışır, vergi işlerine yardım ederdi. Yol soran bir geçiciye de böylesine bir önemsemeyle karşılık verirdi.

Orhan Hançerlioğlu

1. **İç fırtınası, iki yüzlülük, özel kaygı** sözlerini açıklayınız.
2. Burada kaç kişi söz konusudur? Her birinin özelliklerini birer cümle ile açıklayınız.
3. Dükkân kelimesinde (^) işareti niçin kullanılmış? Açıklayınız.

IV. Meydan meydan değil, Giyom Tel sahnesi halinde! Zaten meşhur «nişan sahnesi» bu meydanda geçmiş. Altor'un küçük satıcıları ağaçtan ve alçıdan Altor yadigârı bin bir çeşit ufak tefek eşya satıyorlar. Heptsinin üzerinde Giyom Tel'le çocuğunun resmi var. Bu şehir, yedi asırdan beri bu adamın efsanesi içinde yaşamış ve yaşıyor! Altor'dan çıktığım zaman ruhumun bir çağlayan yatağı gibi yıkandığını hissettim.

Yahya Kemal Beyatlı

1. Meydanın Giyom Tel sahnesi halinde olmasından ne anlıyorsunuz?
2. «Nişan sahnesi» sözü ile ne anlatılmak istendiğini birkaç cümle ile açıklayınız.
3. **Efsane** ne demektir? Şehrin, Tel'in efsanesi içinde yaşaması ne demektir?
4. Yazar, Altor'dan ayrıldığı zaman kendini nasıl hissediyor? Niçin?

V. «Harpagon — Hadi, hepiniz buraya gelin de size akşam için emirlerimi vereyim, her birinizin yapacağınız işi söyleyeyim. Yaklaş bakalım Claude (Klot) kadın, evvelâ senden başlayalım. (Kadının elinde süpürge vardır.) Âlâ, işte silâh elde, hazırsın. Her yanı temizlemek işini sana veriyorum: ama dikkatli ol. Mobilyaları öyle pek hızlı oğuşturma, eskitirsin. Bundan başka, sofrada şişelere nezaret işi de sana ait olacak, bir tanesi kaybolur veya bir şey kırılırsa hesabını senden sorarım, parasını aylığından keserim.

Molière

1. **Silâh** kelimesi, burada, hangi kelime yerine kullanılmış?
2. **Nezaret, hesabını sormak** sözlerini açıklayınız.
3. Harpagon, cimri bir insandır. Burada onun bu yönünü belirten özellikleri gösteriniz.
4. Bu paragrafta parantez ve uzun çizgi işaretleri ne maksatla kullanılmış? Bir cümle ile açıklayınız.

MAYIS

42. YAPRAKLAR VE ÇİÇEKLER İÇİNDE BİR ŞEHİR

Ahmet Rasim

Ahmet Haşim, **Bize Göre** adlı eserine, Avrupa'ya yaptığı bir gezinin izlenimlerini anlatan fıkralarını da eklemiştir. Okuyacağımız yazı bunlardandır.

İlk uğrağımız Napoli şehri oldu.

İklim taksimini insanlar yapmıştır. Tabiatın buna fazla kulak astığı şüphelidir. İtalya bir Avrupa memleketidir, malum! Fakat İtalya'nın güneyi, hava, ışık, bitkilerin cinsi, insan tipi bakımından muhakkak Kuzey Afrika'dan sayılmak gerekir. Arada deniz olmasa, hiç şüphe yok ki Yunanistan'ın, İtalya'nın, Fransa'nın ve İspanya'nın bütün güney kısımları, Avrupa'nın iklim hududu dışında kalırdı. Coğrafya kitaplarının söylemediği bu hususiyeti anlamak için Napoli'ye dört beş saatlık bir gezinti yeter.

Bu beyaz İtalyan şehrine bir sonbahar sabahı girdik. Dağları, ovaları saran sayısız bahçelerin yeşilliği içinde yatan Napoli ile, eylül meyvelerinin baygın kokuları içinde tanıştık. Burada hurma ağaçları kendi vatanlarındadır. Desteklenmiş yeşil başları, bahçelerin diğer bütün ağaçlarını geçiyor. Yakan bir güneşin tesiriyle, portakal ve limon ağaçlarının henüz yemyeşil meyvelerinden dağılan sert ve tatlı bir koku, Afrika havzasının diğer yabancı kokularına karışarak, neşeli şehre sinirleri gıcıklayan eşsiz bir hava yapıyor.

Gittiğimiz gün, sanki, Napoli'de sonbaharın bereketi kutlanıyordu. Bütün evlerin pencereleri ve balkonları liften bağlarla tutturulan yüzlerce kavunla donatılmış, manavların tezgâhları üzerine iri kızılcık biçiminde kıpkırmızı domatesler, görülmemiş irilikte sapsarı biberler, siyah incirler, pembe şeftaliler ve kehribar renginde üzümler yığılmıştı. Üç beygirli yük arabaları, kırların bin bir mahsulü ile yüklü, ağır ağır şehrin yollarından geçiyor...

Beş saatlik bir oyalanıştan sonra Napoli'den ayrılırken, insan âdeta sıla hastalığına benzer tuhaf bir acı duyuyordu.

(Bize Göre, 1928)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayacağınız kelimeler — Havza, kehribar, sıla hastalığı.

II. Düşünün, söyleyin — 1. Yazarın, Güney İtalya ile Avrupa'nın öteki güney memleketleri ikliminde gördüğü özellik nedir?

2. Yazıdaki, «İklim taksimini insanlar yapmıştır. Tabiatın buna fazla kulak astığı şüphelidir.» sözünü doğru buluyor musunuz? Neden?

3. Yazara göre Napoli'nin başlıca özellikleri nelerdir?

4. Yazar, niçin «Gittiğimiz gün, sanki Napoli'de sonbaharın bereketi kutlanıyordu» diyor?

5. Napoli'den ayrılırken yazar, niçin acı duyuyor?

III. Yazının çeşidi ve konusu — Ahmet Haşim, fıkralarından bazılarıyle meydana getirdiği **Bize Göre** adlı kitabına, Avrupa'ya deniz yolu ile yaptığı bir gezinin notlarını da eklemiştir. Bu yazı onlardan biridir. Bir geziyi ve onunla ilgili düşünceleri kısaca anlatan bu yazı bir fıkradır.

Fıkrada, yazarın kişisel görüşlerini belirten ayrıntıları gösteriniz.

IV. Paragraflar ve plan — Her paragraftaki fikirleri birer cümle ile özetleyiniz. Yazıda Napoli'nin hangi özelliğini belirten ayrıntılara yer verilmiş? Fikirlerden hangilerinin giriş, gelişme, sonuç bölümü olduğunu gösteriniz.

Giriş, sonuç bölümlerinin kısalığına dikkat ediniz. Her çeşit yazıda bu bölümlerin kısa olması şarttır. Bu iki bölümle ilgili türlü açıklamanın yapılacağı yer ancak gelişme bölümüdür.

V. Dil özellikleri — 1. Üçüncü ve dördüncü paragraflardaki sıfatları bulunuz. Bunlar hangi varlıkları belirtiyor ve bu varlıkların hangi özelliklerini gösteriyor?

2. «Yakan bir güneşin tesiriyle, portakal ve limon ağaçlarının henüz yemyeşil meyvelerinden dağılan sert ve tatlı bir koku, Afrika havzasının diğer yabancı kokularına karışarak, neşeli şehre sinirleri gıcıklayan eşsiz bir hava yapıyor» cümlesinin yüklemi olan «yapıyor» fiili yerine daha canlı bir fiil bulunuz. Türkçede, havadan söz ederken **«Soğuk yapıyor», Sıcak yapıyor»** gibi cümleler kurmayız. Bunların yerine ne deriz?

3. Üçüncü paragrafta, ikinci cümlenin yüklemi olan **tanıştık** fiilinin anlatıma canlılık verdiğine dikkat ediniz. (**Tanışmak** fiili hangi varlıklardan söz edilirken kullanılır?)

4. **Vatan** kelimesinin yazıdaki anlamı nedir?

5. **«Yemyeşil meyveler», «kıpkırmızı domatesler», «sapsarı biberler»** tamlamalarındaki sıfatların anlam özelliği neden ileri geliyor?

6. **«İtalya bir Avrupa memleketidir, malum!»** cümlesindeki **malum** yerine kullanılabilecek bir kelime söyleyiniz.

VI. Yazma konusu — İlk defa gördüğünüz bir köy, kasaba veya şehri tasvir ediniz.

VII. Okuyabileceğiniz bir eser — Yukarıda, gezi konularının fıkra halinde anlatılabileceğini gördünüz. Gezi konularını makale, sohbet halinde yazan yazarlar da vardır. Yazarlarımızdan Reşat Nuri Güntekin Anadolu gezilerinde gördüklerini, düşündüklerini sohbet şeklinde **Anadolu Notları**[1] adlı eserinde anlatmıştır. Bu eseri okuyunuz.

1. **Anadolu Notları, Reşal Nuri Güntekin, İnkılâp ve Aka Kitabevleri.**

43. BİR KAVAK VE İNSANLAR

Haldun Taner

... İlkbahar gelip de mayıs güneşi ılık nefesini tabiata hohlayınca bademler birden beyazlara büründü. Kırlar kokularını sürüdü. Deniz anîden duruldu. O sakin mevsimi yeniden buldu.

Bu arada ihtiyar kavak da tomurcuklanıp yaprak açmıştı.

Bir sabah yapraklarındaki çiğ damlalarını silkeleyip kurunan kavak, az ötesinde birtakım insanların eğilip kalkıp yerleri ölçtüklerini gördü.

Adamlar öğle vakti gelip onun altında oturdular. Elindeki planlardan mimar olduğu anlaşılan bir tanesi, üç katlı ensesinden mal sahibi olduğu anlaşılan bir başkasına:

«Makine dairesi şurada olacak, laboratuvarlar beri yanda kurulacak, lojmanlar ise garp cephesine rastlayacak.» diye izahat veriyordu.

Kavak, gerisini dinlemedi. Bu duyduğu sözlerden yaprakları diken diken olmuştu. Demek burada fabrika kuracaklardı. Demek bu cennet kıyıları, bu canım bayırları makine uğultusuna, kurum kokusuna boğacaklardı. Dünyada başka yer mi kalmamıştı, ya Rabbi?

Hayır, hayır, bunu yapamazlardı. Bu kadar zevksiz, bu kadar vicdansız olamazlardı.

Fakat yaptılar işte. Onlar öyle renklerden, kokulardan, denizden, tabiattan zevk alacak soydan değillerdi. Maliyet fiyatı diyor da gözleri başka bir şey görmüyordu.

Maliyet fiyatı ise bu sahilde çok düşük olacaktı. Binaenaleyh...

İlkin sahile bir iskele kurdular. Malzeme, deniz yoluyle daha ucuza nakledilecekti. Sonra bir mendirek inşa edip denizle sahilin alâkasını kestiler.

Dalgalar artık kıyıları tatlı tatlı okşamaz olmuşlardı. Mendireğin içinde kalan miskin, ölü sulara ise deniz demeğe bin şahit isterdi.

Sade deniz mi ya, çiçekler de vaziyetten şekvacıydılar. Papatyalar kurumdan simsiyah oluyorlardı. Gelinciklerin kırmızısı ise isli çatana bayraklarına dönmüştü.

Kuşların cıvıltısı, şantiyeden yükselen çekiç sesleri arasında güme gittiğinden onlar da birleşip koro halinde ötmeyi denediler. Fakat bu gürültülü medeniyet konseri ile baş edemeyeceklerini anlayınca akıbet onlar da küsüp ötmemeğe karar verdiler. Hem zaten pazarları gıcır gıcır çifteleri ile ava çıkan şantiye mühendisleri hayatı onlara zehir etmeğe başlamıştı.

Kuşlar küsüp, deniz susup, çiçekler de solunca, kavak öksüze döndü. «Bir yıldırım gelse de, beni de yok etse bari.» diye kötü kötü düşündüğü oluyordu. Fakat yıldırıma hacet kalmadı. Bir sabah, daha uykuda iken belinde keskin bir testere sızısı ile uyandı. Ve neye uğradığını anlamadan yan üstü böğürtlenlerin üzerine devriliverdi.

Ötede bir ses, fabrikatörün sesi:

«Günah da ne demekmiş!» diye bağırıyordu. Bize ağaç değil, yer lâzım yer... Zaten neye benziyordu. Tek başına, sipsivri bir ağaçtı.»

Sonra maiyetindeki mühendislere dönüp:

«Bundan çok güzel telefon direği olur.» dedi.

Ve ihtiyar kavak soyuldu, yontuldu, bilcümle direkler gibi göztaşı mahlûlü ile muamele görüp, toprağa girecek kısmı ziftlendi. Bu işler bitince, üzerine bir parmak kalınlığında boya sürülüp tepesine de külâh gibi çinko bir başlık geçirildikten sonra ana şebekeyi fabrika santralına bağlayan yola, öbür direklerin arasına dikildi.

(**Tuş**, 1954)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — lojman, mendirek, şekvacı, çatana, şantiye, göztaşı mahlûlü.

II. Açıklamalar, sorular — Zamanımız yazarlarından Haldun Taner'in, **Tuş** adlı hikâye kitabındaki uzunca bir hikâyeden alınmış bir parça okudunuz. Baş taraftaki (...) neyi belirtiyor? Bu yazıda bir kavağın başından geçenler anlatılıyor. Ağacın bir insan gibi etrafı dinlediği, düşündüğü haller var. Bunlar gerçekte olmamakla beraber, hepsini gayet tabiî karşılıyoruz. Kavak'ın bir insan gibi canlandırılması yazıyı çekici, canlı hale sokuyor. Bitkiler, hayvanlar, taşlar... gibi varlıkların insanlar gibi canlandırılışı sanatına ne ad verilir?

1. Kavak, ilkbahar günü, etrafında kimleri görüyor? Bu insanlar ne hakkında konuşuyorlar?

2. Bu sahilde yapılan değişiklikleri ve kurulan tesisleri söyleyiniz.

3. Kavağın akıbeti ne oldu?

Fabrikalar kurmak, tesisler meydana getirmek insanlar için vaz geçilmez işlerdir. Ancak bu arada tabiat güzelliklerini bozmamaya, bu güzellikleri korumaya da dikkat etmelidir. Hikâyenin bu düşünce ile olan ilgisini belirtiniz.

III. Yazının planı — 1. Yazıda önce, kavak ve çevresi hakkında genel bir açıklama var. Bu bölümdeki ayrıntılar nelerdir?

2. Gelişme bölümünde başlıca neler üzerinde duruluyor?

3. Sonuçta neden söz edildiğini gösteriniz.

IV. Dil çalışmaları — 1. Birinci ve ikinci cümlelerde **güneş, kırlar** neye benzetilmiş? Bunun anlatımı süslediğine dikkat ediniz.

2. Şu sözleri açıklayınız.

miskin, ölü su	ana şebeke
maliyet fiyatı	gıcır gıcır çifte
medeniyet konseri	göztaşı mahlûlü

3. **Kurum, ziftlenmek, muamele görmek** sözlerinin yazıdaki anlamlarını söyleyiniz. Bunların başka hangi anlamlarını biliyorsunuz.

4. **Çiğ - çiy** kelimelerinin anlam farkını söyleyiniz.

V. Yazma konuları — 1. Tabiat sevgisi nedir? Açıklayınız.

2. Hoşunuza giden bir tabiat parçasını tasvir ediniz.

3. Ormanların faydaları nelerdir? Açıklayınız.

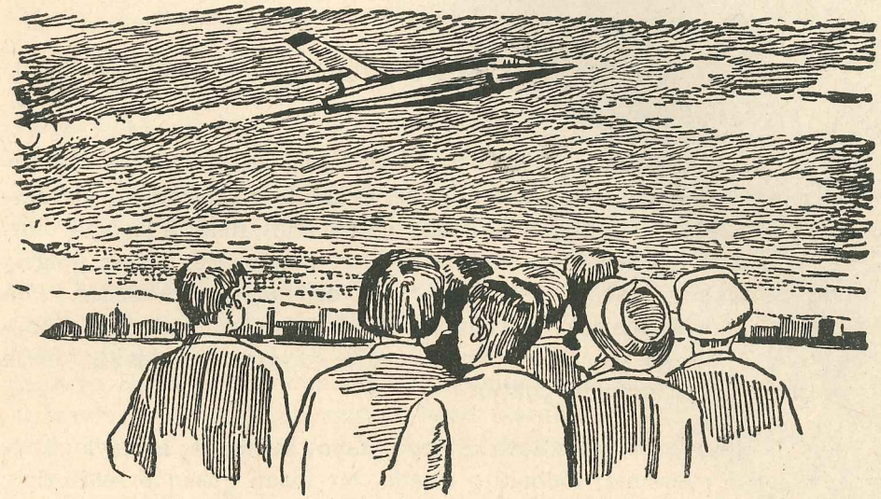

44. GÖKLERDE SAVAŞ

A. de Saint - Exupéry

Yazar, İkinci Dünya Savaşına avcı ve keşif uçakları pilotu olarak katılmıştır. Aşağıda, onun maceralarından birini okuyacaksınız.

Harp macerası mı?

İşte on dakika önce az kalsın öbür dünyayı boyluyordum, halbuki üç saniye müddetle sezip görebildiğim o nokta gibi yaban arılarının geçişinden başka anlatacak bir şeyim yok. Gerçek macera, eğer olsaydı, saniyenin onda biri kadar sürerdi. Bizim tayfada, o gerçek macerayı anlatmak üzere dönmek yoktur, asla yoktur.

— Biraz sola basın, Yüzbaşım.

Dutertre (Dütertr) dümen pedalının donmuş olduğunu unutuyor!... Burada da her şey donmuş halde. Manivelalarım donuk. Makinelitüfeklerim donuk. Nişancıya da kendi makineli tüfeklerini sordum:

— Şey... Yetmiş.

— Âlâ.

Bizler için zaman da dondu.

Harp macerası mı? Binbaşı Alias bir gün bana şöyle diyecek oldu:

— Dikkatli olmaya çalışın.

Neye dikkat Binbaşım? Avcı uçakları, üzerinize yıldırım gibi inerler. Bin beş yüz metre üstünüzde bir avcı grubu sizi keşfetti mi hiç acele etmez. En elverişli şekilde saldırmak için tertip almakla meşgul olur. Sizin henüz hiç bir şeyden haberiniz yoktur. Siz, yırtıcı kuşun gölgesi altında yaşayan bir tarla faresisiniz. Fare yaşayacağını zanneder. Hâlâ buğdayların arasında sıçrayıp durur; fakat o artık atmacanın göz hapsindedir. Bir ökseye yapışırmışcasına o göze yapışmıştır, çünkü artık atmacanın elinden kurtuluş yoktur.

Siz de tıpkı öyle, uçağı sevk etmeye, hayal kurmaya, araziyi gözetlemeye devam edersiniz; halbuki o sırada, bir insan gözünde şekil alan, göze görülmeyecek kadar küçük bir kara işaret sizi mahkûm etmiştir bile.

Avcı grubunun dokuz uçağı, canları istediği zaman dikine dalışa geçecekler. Hiç aceleleri yoktur. Saatta dokuz yüz kilometrelik bir hızla geçerken, hiç bir zaman şaşmayan o dev gibi kargıyı saplayacaklardır. Bir bombardıman filosunda savunma imkânlarını sağlayan bir ateş kudreti vardır, fakat gökyüzünde yalnız başına kalan bir keşif uçağının mürettebatı yetmiş iki makinelitüfekle dünyada başa çıkamaz; zaten o makineliler kendilerini sadece mermilerinin ışıklı demetleriyle belli edecekler.

Size karşı savaş açıldığının farkına vardığınız anda, bir kobra yılanı gibi zehrini bırakmış olan avcı uçakları yükseklere, erişilmez bir mesafeye varmış bulunacaklar.

Neye dikkat edeyim, Binbaşı Alias? Avcılara rastladığımız zaman verilecek bir kararım olmadı. Onları fark etmeyebilirdim de. Üst tarafımda bulunsalardı onları katiyen fark etmeyecektim. Neye dikkat edeyim? Gökyüzü bomboş!

Yeryüzü de bomboş.

On bin metre yüksekten bakıldığı zaman yeryüzünde insan kalmaz. Bu yükseklikte insanların hareketleri görülmez. Bizim uzun odaklı fotoğraf makinelerimiz burada bize mikroskop vazifesi görür. İnsanı değil de (Çünkü bu alet onları da göstermez.) insanın mevcudiyetine delâlet eden şeyleri, yolları, kanalları, katarları, mavnaları sezebilmek için mikroskop lâzımdır. Ben buz dünyasında yaşayan bir âlimim, harp benim için bir laboratuvar tetkikinden ibaret.

— Ateş ediyorlar mı, Dutertre?

— Galiba ediyorlar.

Dutertre'in bir şey bildiği yok. Toplar çok uzakta patladığı için sesleri gelmez, dumanlarını da topraktan ayırt etmeye imkân yoktur. Ateş ediyorlarsa bile bizi bu kadar uzaktan vurmayı ümit edemezler. On bin metre yüksekte topçudan hemen hemen korkumuz yok. Ateş ediyorlarsa bu, yerimizi tayin etmek ve belki de avcıları üzerimize yollamak içindir. Avcı uçakları gözle görülemeyen bir toz gibi gökyüzüne dağılmış halde.

Yerdekilerin bizi seçmesi, çok yükseklerde uçan uçağın arkasında gelin eteği gibi fildişi renginde bir kuşak sürünmesindendir. Uçağın muazzam hızla geçmesinden ileri gelen sarsıntı, havada su buharını billûrlaştırır. Bu suretle arkamızda buz iğnelerinden meydana gelen beyaz bir iz bırakırız. Şayet hava şartları bulut teşekkülüne elverişli ise, bu iz yavaş yavaş kalınlaşacak ve köylük yerlerin üzerindeki akşam bulutu halini alacaktır.

(Savaş Pilotu, 1954) **Çeviren: Ziya İshan**

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. Sözlükte arayınız — manivela, nişancı, odaklı.

II. Yazı hakkında — A. de Saint - Exupéry (A. dö Sen Ekzuperi) İkinci Dünya Savaşına pilot olarak katılmış ve savaşlarda kazandığı izlenimlere dayanarak romanlar yazmış bir Fransız yazarıdır. Yazar, romanlarında olayların anlatımı bakımından hareketi sağlamayı başarmıştır. Okuduğunuz parçada cümlelerin kısalığına, serpiştirilen konuşmalara, canlı tasvirlere dikkat ediniz.

III. Düşünün, söyleyin — 1. Yazar, nasıl bir durumdan sonra düşüncelerini anlatıyor?

2. Yazarın ne çeşitten bir uçakta bulunduğunu söyleyiniz. Bunu hangi cümleden anlıyorsunuz?

3. Avcı uçaklarının ne bakımdan korkulu durum yarattığını açıklayınız.

4. Neden «Harp, benim için bir laboratuvar tetkikinden ibaret.» deniyor?

5. Keşif uçakları çok yükseklerde oldukları halde yerden nasıl fark ediliyorlar? Topçu ne maksatla ateş ediyor?

IV. Dil çalışmaları — 1. Bizim tayfa sözünün parçadaki karşılığını bulunuz.

2. **Avcı grubu, keşif uçağı, bombardıman filosu,** hangi çeşitten tamlamalardır? Bu tamlamaları açıklayınız.

3. **Kobra yılanı** tamlaması benzetme yoluyle kullanılmıştır. Yazıda, kobra yılanına neler benzetiliyor? Bu benzetmenin kullanılması anlatıma ne kazandırıyor?

4. **Yaban arıları** sözünün de benzetme yoluyle kullanıldığını görüyorsunuz. Benzeyen ve benzetileni gösteriniz.

5. **Harp** kelimesinin farklı anlamlarını söyleyiniz.

45. ATATÜRK'E AĞIT

Cahit Külebi

Edirne'den Ardahan'a kadar
Bir toprak uzanır,
Boz kanatlı üveyikler üstünden uçar
Ardahan'dan Edirne'ye,
Edirne'den Ardahan'a kadar.

Kopdağı'nda akar bir çeşme var
Serçeparmak kalınlığında suyu,
Haram etmiş gece gündüz uykuyu
Akar da akar.

Samsun'un evleri denize bakar
Sokakları yosun içinde;
Çaparlar, takalar, mavnalar
Bilyalar gibi suyun yüzünde
Bir iner bir kalkar.

Bu toprak bizim yurdumuzdur
Deli gönül yücesine çıkar,
Bir üveyik olur uçar gider
Ardahan'dan Edirne'ye kadar.

Amasya'ya benzin yüklü bir yaylı geldi
Yağmurlu bir günde.
Devrisi gün silâh çattılar
Candarmalar hükümetin önünde.

Kemal Paşa çıkageldi
Bir alevdir aldı gitti yurdumuzun gönlünde,
Çorap gibi söküp attı
Düşmanları ordumuzun önünde.
Bu ne inançtır ki Gazi Paşa!
Atının teri kurumadan
Sürüp gittin yeni yeni savaşların peşinde!

Davullar zurnalar döğende
Ben seni hatırlarım!

Binip trene gezende
Ben seni hatırlarım!

Tam iki yaşındaydım
Düşman İzmir'e girende!

Ben de gelecektim ama anam koymadı
«Küçüksün oğul!» dedi.

«Ben giderim ana, bırak!» dedim.
«Gideceğin bu yol.» dedi.

Şimdi büyüdüm sürüp geldim
Felek, koydun ise bul dedi.

(Rüzgâr, 1949)

AÇIKLAMALAR, ÇALIŞMALAR

I. **Sözlükte arayınız** — üveyik, devrisi gün, felek.

II. **Düşünün, söyleyin** — 1. «Edirne'den Ardahan'a kadar bir toprağın uzandığı» hangi düşüncenin belirtilmesi maksadıyle söyleniyor?

2. Yurdumuzla ilgili ne gibi ayrıntılar veriliyor? Bu ayrıntıların Kopdağı'ndaki çeşme, Samsun evlerinin denize bakması gibi önemsiz şeyler olduğunu görüyorsunuz. Şair, niçin bunlar üzerinde duruyor? İnsanı yurduna bağlayan şeylerin her zaman önemli olması gerekir mi? (Yurt toprakları üzerindeki önemsiz birtakım varlıklar hayatımıza, anılarımıza karışarak değerlenmez mi?) Samsun sokaklarının yosun içinde olduğunu söyleyen şair ne anlatmak istiyor?

3. Şairin, yurt sevgisini açıkça belirttiği bölümü gösteriniz.

4. Mustafa Kemal, Amasya'ya hangi tarihte ve ne maksatla gidiyor? **«Atının teri kurumadan - sürüp gittin yeni yeni savaşların peşinde»** mısralarında Atatürk'ün hangi işlerine işaret ediliyor?

5. Şair, Atatürk'e karşı duyduğu minneti hangi mısralarla belirtiyor?

6. Şairin, Atatürk'e sevgisi ne zamandan başlıyor? Bu duygu ne şekilde anlatılıyor? İki yaşındaki çocuk bunları düşünebilir mi? Bu deyişin hoşluğu neden ileri geliyor?

7. Son iki mısrada hangi duygu belirtiliyor?

III. **Şiirin konusu, şekli, planı** — 1. Atatürk için yazılmış bir ağıt okudunuz. Ölen bir insanın iyiliklerini ve ölümünden duyulan acıları sayıp dökmek maksadıyle yazılan yazılara, söylenen sözlere veya okunan ezgilere **ağıt** denir. Burada acıdan ziyade hangi duygu hâkim?

2. Şiiri iki bölüme ayırabiliriz: 1) Yurt sevgisi, 2) Atatürk sevgisi.

Bu iki bölüm arasında bir bağ yokmuş gibi görünüyor. Fakat şairin yurt sevgisi ile Atatürk sevgisini bir bütün olarak düşündüğünü kabul edersek, şiirdeki birliğin nasıl sağlandığını anlayabiliriz.

Bu şiirde olduğu gibi duyguların anlatılışında uygulanan plan şekliyle; görülenlerin, fikirlerin anlatılışlarında uygulanan plan şekilleri arasında fark vardır. Çünkü duygular, çok defa, kopuk kopuktur. Sevinç, acı, sevgi, saygı... hayatımızda birbirini izleyebilir. Bu çeşit planla yazılmış yazılarda her paragraf veya bölüm ayrı bir duyguyu belirtebilir.

IV. Anlatım özellikleri — 1. Memleket ve Atatürk sevgilerini özentisiz ve hiç bir süse baş vurmadan belirten bir şiir okudunuz. Şiirin bu özellikleri ona sadelik dediğimiz anlatım özelliğini kazandırıyor. Şiirin başka bir özelliği de, duyguların samimî bir şekilde anlatılmasıdır.

2. Şiirdeki sıfatları, benzetmeleri gösteriniz. Bunlar varlıkların hangi özelliklerini belirtiyor?

3. Şiirde, halk dilinde kullanılan kelimelerle halk şiirlerinde rastlanan kelime şekilleri var: devrisi (gün), candarma, (davullar) döğende, gezende, girende gibi. Bunlar ne maksatla kullanılmış? Yerlerine hangi kelimeler kullanılabilir?

Döğende, bugünkü, döğdüğü zaman, döğünce, döğerken şekillerinin yerini tutuyor. (**Döğmek** fiili burada **çalınmak** anlamındadır.)

Sonraki mısralarda **gezende, girende** aynı şekilde kullanılmış kelimelerdir.

4. Aşağıdaki kelimeleri açıklayınız.

(bir şeyi) haram etmek
silâh çatmak
koymak

çıkageldi
sürüp gittin
sürüp geldim

YOKLAMA : 8

1. **Yapraklar ve Çiçekler İçinde Bir Şehir** başlıklı yazıyı bir daha dikkatle okuduktan sonra aşağıdaki sorulara cevap veriniz:

1. Yazar, niçin Güney İtalya'nın Kuzey Afrika'dan sayılması gerektiğini savunuyor?

2. Yazar, Napoli'de ne gibi özellikler buluyor? Bir paragrafta anlatınız.

II. Dalgalar artık suları tatlı tatlı okşamaz olmuşlardı. Mendireğin içinde kalan miskin, ölü sulara ise deniz demeğe bin şahit isterdi.

Sade deniz mi ya, çiçekler de vaziyetten şekvacıydılar. Papatyalar kurumdan simsiyah oluyorlardı. Gelinciklerin kırmızısı ise isli çatana bayraklarına dönmüştü.

Haldun Taner

1. Mendirek, şekvacı, çatana kelimelerini açıklayınız.

2. Mendireğin denizi nasıl etkilemiş olduğunu açıklayınız.

3. Kurumun etkisi neler üzerinde görülüyor?

4. Burada nasıl bir tabiat parçası tanıtılıyor?

III. On bin metre yüksekten bakıldığı zaman yeryüzünde insan kalmaz. Bu yükseklikte insanların hareketleri görülmez. Bizim uzun odaklı fotoğraf makinelerimiz burada bir mikroskop vazifesi görür. İnsanı değil de (Çünkü bu alet onları da göstermez.) insanın mevcudiyetine delâlet eden şeyleri, yolları, kanalları, katarları, mavnaları sezebilmek için mikroskop lâzımdır. Ben buz dünyasında yaşayan bir âlimim, harp benim için bir laboratuvar tetkikinden ibaret.

A. de Saint - Exupéry

1. **Mevcudiyet** kelimesine bir karşılık söyleyiniz.

2. **Mikroskop, mavna** kelimelerini, anlamları belli olacak şekilde birer cümlede kullanınız.

3. «Uzun odaklı fotoğraf makineleri» mikroskop görevini nasıl görebilir?

4. «Buz dünyası» sözü ile neresi anlatılıyor?

5. Buradaki insana göre bugünkü savaşın özelliği nedir. Bu düşünceye katılıp katılmadığınızı açıklayınız.

IV. Kemal Paşa çıkageldi
Bir alevdir aldı gitti yurdumuzun gönlünde,
Çorap gibi söküp attı
Düşmanları ordumuzun önünde.
Bu ne inançtır ki Gazi Paşa!
Atının teri kurumadan
Sürüp gittin yeni yeni savaşların peşinde!

Cahit Külebi

1. Kemal Paşanın yurdumuz insanlarını nasıl etkilediğini açıklayınız.

2. Kemal Paşanın, şiirin bu parçasına göre ne başardığını anlatınız.

3. «Yeni savaşlar» sözü ile ne anlatılmak isteniyor? Açıklayınız.

ASİKLOPEDİK SÖZLÜK

Kitabın bu bölümünden nasıl faydalanacaksınız?

Bu kitabın sözlüğünü kullanırken aşağıdaki noktalara dikkat ediniz.

1. Parçaların altında sözlükte aranması istenen kelimelerin hepsi alfabe sırasıyle açıklanmıştır. Bazı kelimelerin birkaç anlamı birden gösterilmiş, metindeki anlamı bulmak size bırakılmıştır.

2. Yazarlardan soyadı kullanmış olanlar soyadlarına, soyadı kullanmamış olanlar da adlarının baş harflerine göre alfabe sırasına konulmuştur.

3. Metinlerde geçen ve metnin anlaşılması için bilinmesi gerekli özel isimler de bu sözlükte açıklanmıştır.

ANSİKLOPEDİK SÖZLÜK

A

acemioğlan: Henüz yetişmemiş yeniçeri.

aciz: Güçsüzlük, bir iş yapamayacak olanın hali.

Adıvar, Halide Edip (1884 - 1964): 1908'den sonra roman ve hikâye yazmağa başlayan kadın yazarlarımızdandır. Eserlerinden birkaçı: **Ateşten Gömlek, Sinekli Bakkal, Sonsuz Panayır.**

afiş: Herkesin görebileceği yerlere asılan, çoğu resimli duvar ilânı.

ağa: 1. Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında okur yazar olmayan yaşlıca uşaklara, küçük hizmet sahiplerine verilen unvan. 2. Eskiden Türklerde, sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan.

Ahmet Haşim (1884 - 1933), şiirleri ve fıkralarıyle tanınmıştır. Fıkraları bugün de zevkle okunmaktadır. **Bize Göre, Frankfurt Seyahatnamesi, Göl Saatleri...** gibi eserleri vardır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu (1870 - 1927), hikâyeleriyle tanınmıştır. Eserleri: **Hâristan ve Gülistan, Çağlayanlar.**

Ahmet Rasim (1865 - 1932), devrinin Istanbul hayatını ustalıkla belirten fıkralarıyle tanınmıştır. **Şehir Mektupları, Muharrir, Şair, Edip; Eşkâl-i Zaman** eserlerindendir.

Allah zeval vermesin: Allah yokluk veya düşkünlük göstermesin anlamında kullanılan bir iyilik dileği.

alelâde: Alışılandan, bilinenden hiç bir başkalığı olmayan.

Altınay, Ahmet Refik (1881 - 1937), tanınmış tarihçilerimizdendir. Çeşitli tarih eserleri vardır.

ameliye: Belli bir maksatla, belli bir usul kullanarak yapılan iş.

anka: Masallarda adı geçen ve gerçekte bulunmayan büyük bir kuş.

anket: Soruşturma, araştırma.

ardıç: Kozalaklılardan, güzel kokulu, yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişli bir ağaç.

argo: Külhanbeylerin kullandığı kelime veya deyim.

arkeoloji: Eski zaman sanatlarını ve eserlerini inceleyen bilim.

arma: Bir devletin, bir hanedanın veya bir şehrin alâmeti olarak kabul edilmiş resim, harf veya çizgi işareti.

arızalı: İnişli, yokuşlu. Engebeli.

arş: Cennetin veya gökyüzünün en yüksek katı.

arzuhalci: Geçimini sağlamak maksadıyle dilekçe yazan kimse.

Ataç, Nurullah (1898 - 1957): Sohbetler yazmış, bazı batı eserlerini Türkçeye çevirmiştir. Türkçenin arı duruma gelmesi için çalışmıştır. Eserlerinden bazıları: **Günlerin Getirdiği, Sözden Söze, Diyelim, Okuruma Mektuplar.**

aykırılamak: Başka yöne doğru gitmek.

B

Baalbek: Lübnan'da Jüpiter ve Baküs mabetleriyle meşhur tarihî bir şehir.

bacı: 1. Abla, 2. Kız kardeş.

Balkan: Okunan hikâyede Balkan Harbi yerine kullanılıyor. Bu savaş 1912'de Osmanlılarla Bulgarlar ve müttefikleri arasında olmuştur.

balya: Tüccar eşyası dengi.

balyemez topu: Eskiden kullanılan orta çapta, uzaklara mermi atabilen bir çeşit top.

Balzac, H. de (Honore dö Balzak): On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında yaşamış meşhur Fransız romancısıdır. **Goriot Baba, Eugénie Grandet** (Öjeni Grande), **Köy Hekimi...** gibi romanları dilimize de çevrilmiştir.

bar: (Yazıda) Anadolu'nun doğu ve kuzey bölgesinde el ele tutunarak oynanan bir oyun.

barometre: Hava basıncını ölçen alet.

Başkut, Cevat Fehmi (1905 - 1917): Tiyatro yazarlarındandır. **Paydos, Sana Rey Veriyorum** eserlerinden ikisidir.

başmabeyinci: Eskiden padişahın buyruklarını ilgililere bildiren ve ağızdan bazı sunuşlarda bulunmak gibi işlerle uğraşan aracı memurların, yani mabeyincilerin başı.

Bebek: Istanbul'da Boğaziçi'nde Rumeli kıyısında bir semt.

benlik: Bir kimsenin öz varlığı, öz hali.

Beşiri: Siirt ilinde bir kasaba.

Beyatlı, Yahya Kemal (1884 - 1958): Tanınmış şairlerimizdendir. Nesirleri de vardır. Dili ustalıkla kullanmayı bilmiştir. Şiirlerinde ahenk ve duygu kuvvetlidir. **Kendi Gökkubbemiz, Eski Şiirin Rüzgârıyle...** eserlerindendir.

Beyazıt: Istanbul'da bir semt.

Beydeba: Ne zaman yaşadığı ve asıl adı bilinmeyen bir yazar. **Kelile ve Dimne** adlı eserini sankrit diliyle yazmıştır.

beygir gücü: Saniyede 75 kilogrammetrelik iş yapan bir motorun gücüdür.

bezek: Süs.

Binbirdirek, Istanbul'da Yerebatan Sarayının bulunduğu yer.

bibliyografya: 1. Kitaplar üzerinde geniş bilgi. 2. Bir konu üzerindeki yayınların topu veya bunları anan dergi.

Boğaz: Boğaziçi.

boz: Yağıza çalar külrengi.

bulvar: Şehir içinde ağaçlı geniş cadde.

bu sayede: Bu yüzden, böylelikle.

buse: Öpme, öpüş, öpücük.

C

cebir: Zorlama.

cenah: Kanat, yan.

Cenap Şahabettin (1870 - 1934): Edebiyat-ı Cedide denilen topluluğun tanınmış şairlerindendir. **Hac Yolunda, Avupa Mektupları, Tiryaki Sözleri...** gibi eserleri vardır.

cerbeze: 1. Girginlik, 2. Kolayca söz söyleme ve inandırma özelliği.

cesamet: İrilik.

ceylan: Çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, keçiden küçük, güzel gözlü bir hayvan.

cümle kapısı: Büyük binalarda ana kapı.

cüsse: Gövde.

Ç

Çamlıbel, Faruk Nafiz (1898 - 1973): Birinci Dünya Savaşından sonra yazdığı şiirlerle tanınmış şairlerimizdendir. Piyesler de yazmıştır. **Bir Ömür Böyle Geçti** (Şiirler) **Akın** (Piyes)... gibi eserleri vardır.

çap: (Yazıda) bina veya arsanın boyutlarını ve sınırlarını gösteren harita.

çatana: Filika büyüklüğünde küçük vapur.

D

dahme: (Yazıda) Etrafa ışık taneleri saçan fişek.

Daudet, Alphonse (1840 - 1897): Fransız hikâyecisidir. Tasvirleri kuvvetlidir. **Değirmenimden Mektuplar, Pazartesi Hikâyeleri, Taraskonlu Tartaren** Türkçeye çevrilmiş eserlerinin başlıcalarıdır.

destan: Milletlerin, yiğitlerin, savaşlarını, başlarından geçenleri, kahramanlıkları anlatan manzum eser.

devrisi gün: Ertesi gün.

diline persenk etmek: Diline dolamak.

dinamik: Canlı, hareketli.

divan: (Padişahlık devrinde) Bazı işleri görüşmek üzere devletin ileri gelenleri tarafından yapılan toplantı.

divanhane: Geniş sofa.

Divan-ı Avnî: Avnî ismi, Fatih'in sanat hayatında kullandığı takma addır. Fatih şiirle de uğraşmış ve bunları eski şairlerin yaptığı gibi, divan halinde toplamıştır. Buna **Divan-ı Avnî** denilmektedir.

dolak: Tozluk yerine bacaklara sarılan ensiz, uzun kumaş.

dolma (kalede): Kalenin iç ve dış duvarları arasında doldurularak meydana gelmiş kısım.

donanma: 1. Bayramlarda bayrak, ışık kullanarak, fişek yakarak yapılan şenlik, 2. Bir devletin savaş ve ticaret gemilerinin hepsi.

duhuliye: Bir yere girmek için verilen para.

E

Ebüssuut: On altıncı yüzyılda yaşamış din bilginlerimizdendir.

edebiyat: Düşünce, duygu ve hayallerin, söz veya yazı halinde, güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatı.

edip: Edebiyat eseri meydana getiren.

egoist: Yalnız kendini düşünen.

el: 1. Yabancı, 2. Memleket, il.

encam: Son, akibet.

enikonu: İyiden iyiye.

erkân-ı harp: Kurmay.

Esendal, Memduh Şevket (1883 - 1952), sade bir dille yazdığı hikâyeleri, **Ayaşlı** ve **Kiracıları** adlı romanıyle tanınmıştır.

estetik: Güzelliği ve güzelliğin insan zihnindeki, duygularındaki etkilerini konu olarak alan bilgi kolu.

evlek 1. Tarlanın saban iziyle bölünen kısımlarından her biri, 2. Dönümün dörtte biri.

Evliya Çelebi: (1611 - 1681) Gezileri ve büyük bir gezi eseri ile tanınmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi diye anılan eserinin, bugün tarihçiler için büyük bir değeri vardır.

ezgi: Belli bir kurala göre meydana getirilen ve kulakta haz uyandıran ses dizisi.

F

facia: Pek acıklı olay.

faik: Üstün.

fanus: Kubbe şeklinde cam kap.

farika: Bir şeyi benzerlerinden ayırt etmeğe yarayan hal.

fasıla: Ara, aralık.

felek: Talihe hükmettiği sanılan olağanüstü kuvvet.

fesat kurmak: Ortalığı birbirine katmak için tertip almak.

fetih: Bir şehri veya ülkeyi düşman elinden savaşla alma.

feyz: Verimlilik.

filozof: 1. Yeni bir felsefe çığırı açan bilgin, 2. Olayları hoşgörücü bir anlayışla karşılayan (kimse).

frank: Fransız para birimi.

frengistan: 1. Anglosakson, Cermen veya Latin ırklarının oturdukları yerler, 2. Halk ağzında, Hıristiyanların oturdukları memleketler.

G

gasbetmek: Zorla almak.

gayrimeskûn: İnsanların yerleşip oturmadığı yer, boş yer.

Goethe (Gööte): On sekizinci yüzyılın sonu ile on dokuzuncu yüzyılın başında yaşamış ünlü Alman şairi. En tanınmış eserlerinden biri **Faust'tur.**

göztaşı mahlûlü: Bakır sulfatı denilen zehirli bir maddenin sulandırılmış şekli.

gövermek: Yeşil olmak.
gravür: Taş, tahta gibi maddeler üzerine kazıma yoluyle yapılmış resim.
guvatr: Boyunda şişkinlik meydana getiren bir hastalık.
gümrah: Gelişmiş.
günahına girmek: Suçsuz bir kimseye suç yükleyerek ayıplamış olmak.
Güney, Eflâtun Cem: Halk masallarını çekidüzen vererek yayımlayan yazarlarımızdandır. Şimdiye kadar birçok masalı kitap haline getirmiştir.
Güntekin, Reşat Nuri (1889 - 1956): Hikâye, roman ve tiyatro yazmıştır. Dili sadedir. **Çalıkuşu, Yeşil Gece, Değirmen...** gibi eserleri vardır.
Güranî (Molla): On beşinci yüzyılda yaşamış din bilgini.
Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864 - 1944), Roman ve hikâye yazmıştır. Romanlarında Istanbul tiplerini, geleneklerimizi canlandırmıştır. Çok defa güldürürken acı bir tarafı belirtir. Altmış kadar eseri vardır. **Şıpsevdi, Mezarından Kalkan Şehit...** bunlardandır.

H

hakir: Küçük görülen, hor görülen, değersiz.
halay: Orta Anadolu'nun davul zurna çalınarak oynanan bir halka oyunu.
halel getirmek: (Daha çok «halel vermek» şeklinde kullanılır.) Bozmak, zarar vermek.
halim: (İnsanlar hakkında) yumuşak.
harç: (Yazıda) giyilecek şeyler dikilirken kullanılan tamamlayıcı veya süsleyici malzeme.
harem ağası: Eski saray ve konaklarda harem hizmetinde bulunan ağa.
harp nizamına girmek: Savaş meydanında, orduların çarpışmak için gerekli durumu alması.
hatip: 1. Nutuk söyleyen kimse. 2. Camilerde hutbe okuyan hoca.
Hattat Karahisarî Hasan Efendi: On altıncı yüzyılda yaşamış ve elyazısıyle güzel tablolar meydana getirmiş sanatçımızdır.
Havre (Havr): Fransa'nın Manş kıyısında bir liman.
havza: 1. Az çok belli bir dağ veya tepe çevresi ile sınırlanmış olup suları aynı denize, göle veya ırmağa akan kara bölgesi, 2. Maden bölgesi.
hayalât: Hayaller.
hendese: Geometri.
hikmet: (Yazıda) Sebep, neden.
höyük: Çok defa altından eski eserler çıkan yayvanca tepe.
hurda yer: (Yazıda) İnce nokta.
huşu: Çok büyük ve heybetli yerlerde, muhteşem mabetlerde duyulan gönül rahatlığı.
huzme: Bir ışık kaynağından çıkan ışınların vücuda getirdiği takım, demet.
huzur: 1. Gönül rahatlığı, 2. Bazı deyimlerde «ön», «yan», «kat» anlamında kullanılır.
hüsnükabul görmek: İyi karşılanmak.
Hüsrev (Molla): Osmanlı şeyhülislâmlarından üçüncüsü olan ünlü bir bilgin (15. yüzyıl).

İ

ibaret: Meydana gelen. — **ibaret olmak:** Meydana gelmek.
idame: Devam ettirme.
idealist: Kafada yaşatılan birtakım düşünceler, emeller için fedakârlığı göze alan insan, ülkücü.
ihtişam: Göz alıcı ve gösterişli olma hali.
ilham: İçe doğma.
inşa: Kuruluş, yapılış.
irfan: Güçlü bir seziş ve görgüden doğan ruh uyanıklığı ve zevk olgunluğu.
istiğfar: Tanrıdan suçlarının bağışlanmasını dileme.
istihkâm: Düşman saldırılarını savma tertip ve araçlarıyle güçlendirilmiş dayanma yeri.

istikamet tayini: Yön bulma, yol bulma.
işgüzar: İş seven.
işlerinin erbabı: İşlerini bilgi ve ustalıkla yapmasını bilen.
itham: Suçlama, suçlu görme.

K

kadro: Bir işin yürütülmesi için gereken bir cinsten şeylerin, özellikle kişilerin **topu.**
kahkârî: Bozulmuş olarak.
kahrını çekmek: (Bir şeyin) sıkıntısına, üzüntüsüne dayanmak.
Kamu, Kemalettin (1901 - 1948): Daha çok gurbeti, yurtsevgisini belirten şiirleriyle tanınmıştır. Şiirleri, **Kemalettin Kamu** adlı kitapta toplanmıştır.
kanal: Suyu çeşitli yönlere akıtmak için açılmış yol, su yolu.
Kanık, Orhan Veli, (1914 - 1950): Şairlerimizdendir. Nasrettin Hoca fıkralarından bazılarını manzum olarak yazmış, La Fontaine'in masallarını yine manzum olarak Türkçeye çevirmiştir. Şiirleri, **Bütün Şiirleri** adlı kitapta toplanmıştır.
kapılanmak: (İşe) yerleşmek.
Karacaoğlan: On yedinci yüzyılda yaşamış bir saz şairimizdir.
karantinahane: Eskiden sahil sağlık kuruluşuna verilen ad.
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1889 - 1974): 1908'den sonra hikâye, roman yazmağa başlamıştır. Romanlarında devirlerin tablosu çizilir: Eserlerinden bazıları: **Kiralık Konak, Erenlerin Bağından, Yaban, Millî Savaş Hikâyeleri, Ankara, Anamın Kitabı.**
Karay, Refik Halit (1888 - 1905): Hikâye ve romanlarıyle tanınmış yazarlarımızdandır. Eserlerinhe kuvvetli tasvirlere rastlanır. **Memleket Hikâyeleri, Çete, Nilgün...** gibi eserleri vardır.
kargacık burgacık: (Çok defa yazı için) çarpık çurpuk.
kasdetmek: 1. Amaç olarak almak, 2. kötülük etmek, zarar vermek istemek.
kehribar: Kolay kırılan ve bir yere sürtülünce cisimleri kendine çeken renkli, yarı saydam madde.
kelebek gözlük: Buruna tutturulan sapsız gözlük.
keramet taslamak: Sanki kendisinde ermişlerde bulunan olağanüstü hal varmış gibi davranmak.
kerevet: Yatmaya veya oturmaya yarayan tahtadan seki.
kın: Bıçak gibi kesici aletlerin kılıfı.
kıraathane: Gazete bulundurulan kahve.
kırmızı (kadın): Amerika'da rastlanan kırmızı derili cinsinden kadın, kızılderili kadın.
Kıztaşı: Istanbul'da bir semt.
kifayet etmek: Yetmek.
kispet: Yağlı güreş yapan pehlivanların giydikleri, deriden, dar ve dize kadar pantalon.
kozalak: Çam gibi ağaçların dokusu sert meyvası.
kötümser: Her işin veya belli bir işin sonucunu kötü gören.
kroki: Taslak.
kutsiyet: Kutsal olma hali.
kuzgun: Bir cins karga.
Küçüksu: Boğaziçi'nin Anadolu yakasında bir semt.
Külebi, Cahit: Zamanımız şairlerindendir. **Adamın Biri, Rüzgâr, Yeşeren Otlar** gibi eserleri vardır.

L

lala: Eskiden çocuk oyalamakla görevli aklı başında ve çoğu emektar uşak.
lâmı cimi kalmamak: Şüphe edilecek, itiraz olunacak tarafı bulunmamak.
lando (landon): Dört tekerlekli, çift körüklü, geniş binek arabası.
levent: Boylu boslu ve yakışıklı kimse.
lojman: Bir müessesenin memur ve işçileri için yaptırdığı mesken.

M

mabet: Tapınak.
mabeyin: 1. Padişah sarayında mabeyincilerin bulunduğu daire, 2. Padişah sarayı. — **Mabeyinci:** Mabeyin işlerine bakan memur.
mahut: Adı geçen.
maiyet: Önemli bir kişinin emrinde bulunanlar.
malikâne: Tarlasıyle, otluğuyle, ormanıyle bir bütün meydana getiren geniş arazi.
malul: Sakat (kimse).
manivela: Bir ucunun bağlı bulunduğu bir nokta etrafında dönen kol. Kaldıraç.
maytap: Şenlik gecelerinde yakılan, kuvvetli ışık saçan bir çeşit kibrit veya fişek.
mecidiye: 1. Eskiden kullanılan ve o zamanın yirmi kuruşu değerinde olan gümüş para, 2. Yirmi kuruş.
mefhum: Kavram.
meftun: Tutkun.
mehabet: Heybetli olma.
melâl: Hüzün, keder.
mensucat: Dokumalar.
menzil: Konak.
merbut: Bağlı.
meşru: Kanuna uygun, yoluyle yapılan.
metin: Bir eserin aslı, yazı parçası.
metris: Eğreti tabya.
mevhum, mevhume: Gerçekte yeri olmayıp, zihinde tasarlanan.
meyillenmek: Eğilmek.
mezhep: Bir dinin ayrıldığı başlıca kollardan her biri.
mihenktaşı: Altın, gümüş, gibi değerli madenlerin ayarını anlamak için sürtüldükleri bir cins taş. Denektaşı.
mihrap: Camilerde, kıble tarafındaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan yer.
mihver: Eksen.
mimber: Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli yer.
mizaç: Huy, tabiat.
Molière (Molyer): On yedinci yüzyılda yaşamış Fransız tiyatro yazarı. Komediler yazmış ve güldürme yoluyle insanların kötü taraflarını belirtmiştir. Eserlerinden çoğu Türkçeye çevrilmiştir. **Cimri, Kibarlık Budalası** bunlardandır.
montaj: Kurma, takıştırma.
monte etmek: Bir bütünü meydana getirecek parçaları yerli yerine takmak.
motif: Yan yana gelerek bir süslemeyi veya müzik parçasını meydana getiren ve kendi başlarına birliği bulunan oluşturucu unsurlardan her biri.
mozaik: 1. Türlü renklerdeki küçük ve küp taşların yan yana konmasıyle meydana getirilen resim ve bezeme işi.
muamma: 1. Bilmece, 2. Anlaşılmaz iş.
muhakeme: 1. Bir hüküm çıkarmak için fikirleri karşılaştırma, 2. Yargılama.
munis: 1. Alışılan, 2. Cana yakın, 3. İnsandan kaçmayan.
mukadder: Alında yazılı olan.
mukaddes: Kutlu.
mukavele: Sözleşme.
murabba: Kare.
muttasıl: (Yazıda) Durmadan, aralık vermeden.
müessese: Topluma faydalı olma amacıyle kurulan her şey.
mükellef: (Yazıda) Kendisine bir görev verilmiş insan. Yükümlü.
mürekkep: Meydana gelmiş, bileşik.
müstehlik: Kullanarak, harcayarak bir şeyi yok eden.
mütehassis: Duygulanmış.
müyesser olmak: Nasip olmak.

N

naaş: Cenaze. Kefene sarılıp tabuta konmuş ölü.
Namık Kemal (1840 - 1888): Vatan sevgisini aşılamış, istibdada karşı koymuştur. Şiir, tiyatro, roman, makale, tarih yazdı. **Vatan-Yahut-Silistre, İntibah, Cezmi...** gibi eserleri vardır.
nara: Yüksek ve uzun ses veya bağırarak söylenen külhanbeyce söz.
nesne: «Kişi» ile anlatılan varlıklar dışında kalan, ağırlığıyle bir kitlesi olan her türlü varlık.
nispetle: Karşılaştırılınca, nazaran, göre.
nişancı: İyi nişan atan kimse. Askerlikte nişancılık görevini üzerine almış vurma yetisi fazla asker.
niyaz: Yalvarma, yakarma.
Nuh Nebi: Nuh Peygamber demek olup, «Nuh Nebi'den kalma» deyim olarak «çok eski devirden kalmış» anlamında kullanılır.
nusret: Yardım.

O

odak: Bir aynada yansıyan veya bir mercekten geçen ışınların toplandığı nokta.
oğul: (Yazıda) Bey denilen bir dişi arıya uyup kovandan çıkan yeni yetişmiş arı topluluğu.
Onan, Necmettin Halil (1902 - 1968) şairlerimizdendir. **Çakıl Taşları, Bir Yudum Daha** adlı şiir kitapları vardır.
onur: 1. İnsanın kendi varlığına karşı duyduğu saygı, haysiyet, 2. İç değer, şeref.
opera: 1. Besteli, yüksek sahne eseri, 2. Böyle eserlerin oynandığı bina.
Orhan Seyfi (1890 - 1972): Birinci Dünya Savaşından sonra hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde, zamanının sanatçıları arasında, Türkçeyi başarı ile kullanmış bir şairdir. **Gönülden Sesler** adlı bir şiir kitabı vardır.
Ortaç, Yusuf Ziya (1896 - 1967): Hece ölçüsünü ve Türkçeyi kullanmakta gösterdiği başarı ile tanınmış bir şair ve yazardır. **Akından Akına, Yanardağ** gibi eserleri vardır.
oymak: (Yazıda) İzcilikte, bir oymakbeyi idaresinde bulunan kol.

P

palanga: Halat ve makaralardan meydana gelen basit hareket aracı.
parsel: Belli bir maksat için ayrılıp sınırlanmış arazi parçası.
pavyon: Bir kuruluşun ayrı ayrı binalarından her biri veya asıl binadan ayrı küçük bina.
pazı: Kolun üst kısmında kasların meydana getirdiği şişkinlik.
pens: Küçük maşa, cımbız.
peşrev: Bir çeşit top mermisi.
perçinci: Demir veya çelik levhaları birbirine ekleyen usta.
planya: Marangozluk aleti olan rendenin bir çeşidi.

R

rayiha: Hoş koku.
redingot: Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli resmî ceket.
rehavetli: (Vücut hakkında) gevşemiş.
Remy de Gourmond (1858 - 1915): Fransız yazarı ve eleştiricisi.
rical: Devletin ileri gelenleri.
rivayet: Söylenti.
rol almak: (Bir işte veya bir temsilde) görev almak.
rom: Şekerkamışı ve çavdardan yapılan bir çeşit içki.
Rosini: On dokuzuncu yüzyılda yaşamış bir İtalyan kompozitörü.

S

saadetlü: Osmanlı İmparatorluğu devrinde yüksek rütbeli insanlar için kullanılan unvan.
sabit: Değişmez.
Safa, İsmail: On dokuzuncu yüzyılda yaşamış ve genç yaşta ölmüş bir şair.

saffet: Temizlik.

sağanak: Birdenbire gelen ve kısa süren şiddetli yağmur.

Saint - Exupéry, A de (A. dö Sen Eksüperi) (1900 - 1944): Fransız havacısı ve yazarı. İkinci Dünya Savaşında bir uçuş sırasında ölmüştür. **Savaş Pilotu, Gece Uçuşu** Türkçeye çevrilmiş eserleridir.

saka (kuşu): Serçegillerden, başında ve boynunda kırmızı sarı tüyler bulunan, güzel öttüğü için, kafeste de beslenen küçük kuş.

sakız ağacı: Meyvası üzümsü ve yağlı, küçük bir ağaç.

sam: Sıcak ülkelerden esen ve insanı sersem eden bir rüzgârın adı «samyeli» sözünde geçer.

Saraçhanebaşı: Istanbul'da bir semt.

Saray-i Âmire: Padişahın devlet işlerini görmek için bulunduğu saray.

sarp: Dik; geçilmesi ve çıkılması güç.

saye salmak: Gölge vermek.

sefahat: Zevk ve eğlenceye düşkünlük.

seher: Tan ağartısı.

serap: Özellikle çölde, uzaktan su gibi görünen ışık yanıltması.

serdar: Başkomutan.

serdengeçti: Fedai, tehlikeli durumlarda üzerine görev alan.

seri: 1. Sürekli, 2. Çabuk, süratli.

serum: Bazı hastalıklara karşı kullanılmak üzere hayvanlardan faydalanılarak yapılmış aşı.

sıla hastalığı: İnsanın çoktandır görmediği memleketini, evini özleme rahatsızlığı.

siftah: 1. Bir şey satıp veya satın alıp alışverişe başlama. 2. İlk defa olarak.

simsar: Komisyoncu.

Sokullu (Mehmet Paşa) (1506 - 1597): Sultan Süleyman, İkinci Selim ve Üçüncü Murat devirlerinde sadrazamlık etmiş, savaşlarda, idarede ve siyasette başarılar sağlamıştır.

sulh yargıçlığı: Anlaşmazlıklara bakan yargıçlık.

Ş

şahadet: Şehit olma.

şaheser: Üstün nitelikleri bulunan eser, başeser.

şahsiyet: Kişilik, kişi, özelliği.

şantiye: Yapılarda iş yeri.

şaşaa: Parlaklık, parıltı.

şekvacı: Şikâyetçi.

Şiller (Schiller): On sekizinci yüzyılda yaşamış büyük Alman şairi. Birçok trajedileri vardır. Bunlardan biri de **Giyom Tel**'dir.

Şinasi: Tanzimat devrinde yetişmiş ve Batılılaşma hareketinin gelişmesinde önemli etkisi olmuş, ilk özel gazeteyi çıkarmıştır. Şiir ve tiyatro eseri de yazdı.

şömine: Daha çok salonlarda yakılan süslü ocak.

şuur: İnsanın kendi etkisinin ve duygularının farkına varışı, bilinç.

T

tabya: Küçük istihkâm.

tahrik: 1. Hareket ettirme, 2. Kışkırtma.

taksimat: Bölümler.

talimat vermek: Bir işin nasıl yapılacağını bildirmek.

Taner, Haldun: Zamanımız yazarlarındandır. Son yıllarda tiyatro eserleri de yazmıştır. **Şişhaneye Yağmur Yağıyordu, Tuş** gibi hikâye kitapları ile **Keşanlı Ali Destanı** gibi tiyatro eserleri vardır.

tapir: Domuza benzeyen, Amerika ve sıcak Asya memleketlerinde rastlanan bir hayvan.

tapu: 1. Bir mülkün kimin olduğunu gösteren resmî belge. 2. Bu çeşit kayıtları yapan daire.

Tarancı, Cahit Sıtkı (1908 - 1956): Cumhuriyet devri şairlerindendir. **Ömrümde Sükût, 35 Yaş, Düşten Güzel** adlı şiir kitapları vardır.

tarassut: Gözetleme.

taşra: 1. Istanbul dışı memleket, 2. Başşehir dışı memleket.

tavlanmak: 1. (Demir için) gereken nemi almış olmak, 2. Semirmek.

Tecer, Ahmet Kutsi (1901 - 1967): Şiir ve tiyatro yazmıştır. **Köşebaşı, Köroğlu** tiyatro eserlerindendir.

tefecilik: Yüksek faizle ve el altından ödünç para verme.

temaşa etmek: Bakmak, seyretmek.

temenna: Eli başa götürerek yapılan selâm işareti.

teşhir: 1. Gösterme, 2. Dile düşürme.

tevakkuf: Durma.

tevekkül: Her şeyi Allah'a bırakma ve Allah'tan bekleme.

Tevfik Fikret (1867 - 1915): Edebiyat-ı Cedide topluluğunun başta gelen şairidir. Eserlerinden birkaçı: **Şermin, Rübab-ı Şikeste...**

tığ: 1. Dantela veya yün örmekte kullanılan ucu çengelli kısa şiş, 2. **Tığ gibi:** İnce, sağlam ve çevik.

tıknefes: Nefes almakta güçlük çeken.

tınnetsiz: Çınlamayan, duru.

tıp: Hekimlik.

tip: Benzerlerinin ana niteliklerini kendinde topladığı için onlara örnek olarak alınan birşey.

totem: İlkel topluluklarda topluluğun ondan türediği sanılarak kutlu tutulan hayvan.

tuluat: Yazılı olmayıp taslağı kararlaşmış bulunan ve yerine, zamanına göre oyuncular tarafından sahneye yakıştırılan sözlerle tamamlanan oyun.

tutunmak: Bir şeyi kafasına sokup üzerinde ısrar etmek.

U

uhde: 1. Bir işi üzerine alma, 2. Birinin üzerinde bulunan iş, 3. Sorumluluk.

unsur: Birleşik bir şeyi meydana getiren basit şeylerden her biri.

ur: Canlılarda ve bitkilerde meydana gelen ve hastalık sayılan yumru.

Uşaklıgil, Halit Ziya (1865 - 1945): Edebiyat-ı Cedidenin ünlü yazarıdır. Roman ve hikâyeleriyle tanınmıştır. Dili ağır olmakla beraber ustacadır. **Aşk-ı Memnu, Mai ve Siyah** en tanınmış iki romanıdır.

Ü

üslûplaştırmak: Herhangi bir varlığa, bir sanat anlayışına göre belli bir düzen ve şekil kazandırmak.

üveyik: Korularda yaşayan ve eti için avlanan güvercini andırır bir kuş.

V

vakfetmek: Bir şeyin bütününü bir işe vermek.

varış pusulası: Gönderilen bir eşyanın alıcının bulunduğu yere geldiğini bildiren makbuz.

vasi: Bir yetimin veya akılca zayıf ve hasta olan birinin malını yöneten (kimse).

vecde getirmek: (İyi bir şey birini) kendinden geçirecek derecede etkilemek.

veda: «Allaha ısmarladık» diyerek ayrılma.

vefasız: Sevgisinde durmayan.

vekilharç: Eskiden büyük evlerde alışveriş işlerini yapan ve düzenleyen insan.

velev: İsterse, olsa da.

Y

yakamozlanmak: Gece denizde balıkların veya küreklerin hareketiyle yakamoz denilen pırıltı meydana gelmek.

yaylı: Üstü ve etrafı kapalı içinde bağdaş kurularak oturulan bir çeşit binek arabası.

Yurdakul, Mehmet Emin (1869 - 1944): Hece ölçüsünün ve Türkçenin kullanılması için çalışmış, millet ve yurt sevgileriyle dolu bir şairdir. **Türkçe Şiirler, Türk Sazı...** gibi şiir kitapları vardır.

yük: Osmanlı İmparatorluğu devrinde kullanılmış ve zamana göre değeri değişen para birimi.

yüksünmek: Bir şeyi kendine yük saymak.

Z

zahir: 1. Açık, belli, 2. Görünüş, 3. Elbette, şüphesiz.

zebun: Gücü tükenmiş, zayıf, düşkün.

zevat: Zatlar, kişiler.

zifos: Yerden sıçrayan çamur.

zillet: Hor görülüş, alçalma.

zinde: Dinç, canlı, diri.

Ziya Gökalp, (1867 - 1924): Milliyetçilik konusu üzerinde çalışmaları ve eserleriyle tanınmış bir fikir adamımızdır. **Türkçülüğün Esasları, Altın Işık, Yeni Hayat, Malta Mektupları...** gibi eserleri vardır.

ziynet altını: Süs için kullanılan altın.

İNDEKS

İNDEKS

açıklama, 11
açıklık, 10, 11, 73
ağıt, 173
akıcılık, 10
anı, 90, 134
anket, 40
argo, 91
atasözü, 94
başmakale, 40
biyografi, 147
çeşitlilik, 62
çözüm, 61
deyim, 46
diyalog, bkz. konuşma.
dram, 52, 157
duruluk, 10, 18
entrika, 10, 61
fabl, 108, 110
fıkra, 39, 162
gazete, 39
gözlem, 9
gezi eseri, 70, 119
halk hikâyesi, 96
hatıra, bkz. anı
hikâye (Hikâyede olay, kişi, yer), 61, 126, 130, 165
hikâye etme, 11, 86, 113
iddia ve ispat, 11
kafiye, 31
kataloglar, 19
kelime (Gerçek anlamı, mecaz anlamı, kelime tekrarı, eşsesli kelimeler, yabancı kelimeler, eski kelimeler), 18, 27, 36, 53, 71
kelime hazinesi, 10
kişileştirme, 107, 108
komedi, 52, 157
konu, 9, 17
konuşma (Diyalog), 52, 61, 70, 87, 101
makale, 40
manzume, bkz. Şiir
masal, 96
mektup (Özel mektup, iş mektubu), 12, 73, 144
mısra, 31
mülâkat, 40
nutuk, 101
okuma, 17, 53
otobiyografi, 76
ölçü, 31, 65
özdeyiş, 94
paragraf, 10, 116, 162
piyes (Perde, meclis, sahne, kişiler), 52, 157
plan, 10, 39, 61, 126, 131, 162
portre (fizik portresi, ruh portresi), 11, 45, 48
redif, 31, 48
roman (Romanlarda kişi, çevre), 86, 116, 143, 169
sadelik, 60
samimîlik, 73, 90, 134, 173
serim, 61
seyahatname, bkz. gezi eseri
sohbet, 21, 24, 154
söz, sözdizimi, 10, 100
şiir (Manzume) (Mısra, kafiye, dörtlük), 31, 65, 83, 121, 126, 173
tabiîlik, 11
tarih yazısı, 100, 138
tasvir, 11, 26, 67, 113
terim, 46
tertip, 10
tiyatro: bkz. piyes
vecize: bkz. özdeyiş